

*25–26 (65–66)
2015*

ЕКОЛОГІЯ ПРАВО ЛЮДИНА

*Льодовиковий період
у заповідній справі: 2014–2015 рр.*

Льодовиковий період у заповідній справі: 2014–2015 рр.

У номері:

Розділ I

Робота вищих органів влади у питаннях
заповідної справи 7

Розділ V

ПЗФ та інвентаризація земель сільсько-
господарського призначення 54

Розділ II

Майдан, анексія, війна і заповідна
справа 30

1. Наслідки анексії АРК для ПЗФ
півострова 31
2. Наслідки воєнних дій на Сході України
для довкілля 39

Розділ VI

Виявлення об'єктів ПЗФ, що не мають
площі 58

Розділ III

Доцільність процедури винесення
меж ПЗФ в натуру 44

Розділ VII

Огляд роботи громадськості в галузі
заповідної справи 60

Розділ IV

Лісовпорядкування та межі об'єктів
природно-заповідного фонду 49

Розділ VIII

Порушення в об'єктах ПЗФ, виявлені
в 2014–2015 років 62

Контактна інформація:

МБО «Екологія–Право–Людина», а/с 316, м. Львів, 79000
Тел.: (032) 243–38–88; (032) 298–58–88, тел./факс: (032) 225–76–82
Електронна скринька: office@epl.org.ua
Інтернет-сторінка: www.epl.org.ua

The Glacial Period for protected areas: 2014–2015

Environment People Law Journal № 25–26 (65–66)

A Quarterly Legal Professional Publication

*«Environment–People–Law» is an independent, nongovernmental, public interest,
environmental law organization providing legal services and education
in environmental protection for citizens and NGOs*

In this issue:

Chapter I

*The work of high authorities in issues
related to protected areas 7*

Chapter II

*Maidan, annexation, war and protected
areas. 30*

1. Consequences of annexation of the Autonomous Republic of Crimea for the peninsular. 31
2. Consequences of military actions in eastern Ukraine for the environment 39

Chapter III

*Expediency of legitimation of actual
boundaries of protected areas 44*

Chapter IV

*Forest regulation and boundaries of
protected areas 49*

Chapter V

*Protected areas and inventory of
agricultural lands. 54*

Chapter VI

*Identification of protected natural objects
that do not have area. 58*

Chapter VII

*Review of activists of civil activists
in the sphere of protected areas
management 60*

Chapter VIII

*Violations in protected areas detected over
the period of 2014–2015 62*

© Environment People Law Journal,
25–26 (65–66), 2015
Address of Environment–People–Law
Post office Box 316, L'viv, 79000, Ukraine
Tel. + 38 (032) 243–38–88
Tel. / fax: + 38 (032) 225–76–82
e-mail: office@epl.org.ua
web: www.epl.org.ua

Олексій Василюк

Співробітник Відділу моніторингу та охорони тваринного світу Інституту зоології НАН України. З 2001 року — член Національного екологічного центру України. З березня 2008 — заступник голови НЕЦУ, з 2011 року — заступник голови НЕЦУ. Співзасновник Дружини охорони природи «Зелене Майбутнє». Автор 150 наукових обґрунтувань на створення об'єктів природно-заповідного фонду у Київській та Луганській областях. З вересня 2014 року працює в ЕПЛ на посаді еколога. Коло інтересів: природно-заповідний фонд, біологічне різноманіття, природа Донецького кряжу, історія охорони природи першої третини 20 століття.

Катерина Норенко

Еколог ЕПЛ з 2014 року. Аспірант кафедри екології Національного університету «Києво-Могилянська академія». До природоохоронного руху долучилася у 2010 році як волонтер. Автор низки наукових обґрунтувань на створення об'єктів природно-заповідного фонду. Сфера зацікавлень: заповідна справа, гірський туризм.

Скворцова Вероніка

Учениця 11 класу Бучанської ЗОШ I–III ст. № 3. З 2014 року — активіст Дружини охорони природи «Зелене Майбутнє». У 2014 та 2015 роках виконувала науково-дослідні роботи в рамках роботи Малої академії наук, присвячені проблемам природно-заповідного фонду м. Київ. Коло інтересів: волонтерство в національних природних парках, природно-заповідний фонд, біорізноманіття.

Петро Тестов

З 2011 року займається активною природозахисною діяльністю в рамках Дружини охорони природи м. Київ «Зелене майбутнє». В 2013–2014 роках працював на посаді начальника відділу екологічної освіти РЛП «Міжрічинський». З 2014 року працює в ЕПЛ на посаді еколога. Сфера зацікавлень та професійних інтересів: розвиток природно-заповідного фонду, боротьба проти будівництва малих ГЕС, екоосвіта, збереження лісів, збереження біорізноманіття.

Ганна Хомечко

Керівник програм та проектів ЕПЛ. Сфера зацікавлень: літературний і науковий переклад, академічний та діловий дискурс, проектний менеджмент. Учасниця програм партнерства між Львівським, Орегонським та Канзаським університетами (США).

Дарія Ширяєва

Магістр кафедри ботаніки ННЦ «Інститут біології» КНУ ім. Т. Шевченка. З 2013 р. — активіст Дружини охорони природи «Зелене Майбутнє», з 2014 р. — командир ДОП. Автор низки статей та довідників, присвячених проблемам заповідної справи, сайтів «Природно-заповідний фонд Луганської області» та «Природно-заповідний фонд Херсонської області». Коло інтересів: біорізноманіття та біотопи, використання геоінформаційних систем в охороні природи, глибинна екологія.

До уваги авторів

Журнал «Екологія. Право. Людина» спрямований на відображення всіх аспектів громадського екологічного руху та стану довкілля в Україні. Його метою є сприяння розвитку природно-заповідного фонду та природоохоронної справи, сприяння розвитку науки та освіти, підвищення рівня поінформованості населення в еколого-правовій сфері. Відповідно, редакція публікує статті, що присвячені еколого-правовій та екологічній проблематиці, актуальним проблемам навколишнього середовища, інформуванню населення з актуальних питань законодавства України. Видання засноване з благодійною метою та для безкоштовного розповсюдження. Редколегія не завжди поділяє думку авторів.

1. Стаття повинна бути обсягом до 21–23 тис. знаків з пробілами (6–8 сторінок А4 фор-

мату з відступами: вгорі — 2; внизу — 1; зліва — 3; справа — 1, 3. Шрифт — Arial 11).

2. Редакція залишає за собою право публікувати авторські матеріали мовою оригіналу. Викладені автором міркування можуть не співпадати з точкою зору редакції.
3. Оформлення статті: прізвище та ім'я автора; наукове звання, якщо є; установа, де була виконана робота; назва статті. Обов'язковим є адреса та контактний телефон.
4. До статті має бути додане резюме українською мовою. Оформлення резюме: назва статті, прізвище та ім'я автора, короткий зміст чи ідея статті. Обсяг резюме: 700–900 знаків.
5. Формат подання текстових файлів: всі матеріали подаються у форматі Microsoft Word 2000 і вище, файл з розширенням doc.
6. При передруку матеріалів посилання на журнал «Екологія. Право. Людина» обов'язкове.

Журнал
«Екологія. Право. Людина»,
№ 25–26 (65–66), 2015 р.

Засновник:
Міжнародна благодійна організація
«Екологія – Право – Людина»

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 14787–3758 Р
від 14.11.2008 р.

Головний редактор:
О. Кравченко

Відповідальний секретар:
С. Шутяк

Друк: ТЗОВ «Компанія «Манускрипт»»

Редколегія:

Д. Бонайн професор Орегонського
університету;

І. Войтюк к.ю.н., ректор Академії суддів
України;

П. Стецюк к.ю.н., доктор права,
Заслужений юрист України;

Є. Алексеєва,	О. Василюк,
Т. Жиравецький,	Н. Куць,
О. Мелень-Забрамна,	К. Норенко,
М. Панькевич,	П. Тестов,
Г. Хомечко,	С. Шутяк

Переклад: Г. Хомечко

Дизайн: О. Жінчина

Підписано до друку 04.12.2015 р.
Формат 60*84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Minion Pro. Офсетний друк.
Умовн. друк. арк. 7,91. Обл.-вид. арк. 6,45.
Друк: ТЗОВ «Компанія "Манускрипт"»

© Журнал «Екологія. Право. Людина»
№ 25–26 (65–66), Львів, 2015

Шановні читачі та дописувачі!

На завершення 2015 року пропонуємо вам ознайомитися з оглядом стану заповідної справи у 2014–2015 роках. Це буде вже третій том «Льодовикового періоду у заповідній справі». Ми маємо надію, що це останній том занепаду даної сфери, що ми разом з вами зможемо таки зрушити справу з місця і розпочати демократичну реформу у заповідній справі у 2016 році та досягнути реальних результатів у вирішенні тих проблем, які ми окреслюємо нижче.

Метою дослідження є аналіз участі різних державних органів у процесах, дотичних до заповідної справи у 2014–2015 роках та виявлення проблем, пов'язаних з недоліками їхньої роботи. Виходячи з аналізу, автори пропонують вам власні рекомендації щодо вирішення виявлених проблем.

У даному томі аналізуються також наслідки анексії Криму, воєнних дій на Сході України для довкілля та нестабільної політичної ситуації в частині ПЗФ і земельного питання.

На думку авторів, воєнні дії на сході України призвели до появи нових проблем у галузі заповідної справи: пошкодження багатьох територій ПЗФ та втрата контролю держави за станом дотримання природоохоронного законодавства на землях ПЗФ.

У першому розділі автори роблять огляд роботи державних органів влади щодо заповідної справи, подаються рекомендації щодо виправлення виявлених системних недоліків роботи та локальних недопрацювань. У другому розділі автори поділяться з вами результатами дослідження наслідків анексії АРК та воєнних дій на Сході України для заповідної справи. У розділі 4 подано результати кількарічного дослідження щодо питання доцільності винесення меж ПЗФ в натуру, що на думку авторів

є зовсім неефективною витратою бюджетних коштів. У розділі 5 міститься дослідження, проведене у 2013–2014 роках щодо долі ПЗФ під час загальнодержавної інвентаризації земель сільськогосподарського призначення. Розділ 6 включає дослідження поширення в Україні практики створення ПЗФ, що не мають площі та подаються рекомендації щодо шляхів виправлення цієї проблеми. Також у розділах 7 та 8 містися огляд роботи громадськості у 2014–2015 в питаннях заповідної справи та перелік порушень природоохоронного законодавства на об'єктах природно-заповідного фонду, що були виявлені або зібрані авторами у 2014–2015 роках.

За допомогу у зборі інформації, вміщеної до видання, висловлюємо подяку всім учасникам конкурсів «Зелені Перлини – 2015» та «Вікі Любить Землю, Олександрові Бригинцю, Ігореві Луценку, В'ячеславу Яськіву, Олені Захарян, Андрію Плизі, Анастасії Драпалюк, Олегові Вяткіну, Сергію Шапаренку, Миколі Сарапулову, Олександрю Соколенку, Андрію Сагайдаку, Євгену Іваненку, Тарасові Рикмасу, Т. Кугляк, В. Семенюку, К. Сало, І. Хомяку, Я. Вереск та Олені Тимків.

Робота вищих органів влади у питаннях заповідної справи

У 2014–2015 рр. державними органами була прийнята низка рішень, які в свою чергу призвели до негативних наслідків для об'єктів та територій природно-заповідного фонду. Зокрема, накладено мораторій на проведення перевірок Державною екологічною інспекцією та Державною інспекцією сільського господарства; ліквідовано пільгу щодо сплати податку для власників та користувачів їх земельних ділянок та ліквідовано фонд навколишнього природного середовища.

Протягом 2014–2015 років виникла велика кількість ініціатив з внесення змін у законодавство і у т. ч. до Закону України «Про природно-заповідний фонд України»¹ (надалі — ЗУ «Про ПЗФ»). Один такий закон було ухвалено в 2014 році і ще два — у 2015 р. Більшість правок, внесених цими законами, направлені на узгодження Закону України «Про природно-заповідний фонд України» з іншими законами, а також на посилення охоронного режиму існуючих територій ПЗФ.

Крім того, було внесено ще низку законопроектів, з яких частина ініційована Міністерством екології та природних ресурсів України і направлена на подолання наслідків адмінреформи (втрати територіальних органів та їхніх функцій), а також велика кількість законодавчих ініціатив, направлених на доповнення ЗУ «Про ПЗФ» новими обмеженнями, вигаданими

Київським еколого-культурним центром в рамках діяльності із запровадження т.з. «режиму абсолютної заповідності». Кампанія з цього питання дуже активно розгорнута організацією, втім проти зазначеної концепції виступає велика кількість громадських організацій, науковців, а також працівники та керівники установ ПЗФ.

Верховна Рада України

Протягом досліджуваного періоду Верховна рада України не мала єдиної політики щодо розгляду та прийняття законопроектів у питаннях заповідної справи і лише спорадично розглядала ініціативи окремих народних депутатів. Зокрема, були прийняті закони:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру» № 1193-VII(1193-18) від 09.04.2014 року став першим після 2011 року, що вносить зміни до ЗУ «Про ПЗФ». Відповідно до п. 6 цього закону, вносяться технічні зміни до статей 16 та 64 Закону.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони біорізноманіття» № 323-VIII (323-19) від 09.04.2015² (надалі — ЗУ «Про внесення змін щодо охорони біорізноманіття») року був зареєстрований народними депутатами І. Сех та О. Тягнибоком. Закон вносить технічні правки до статті 12, а також доповнює у

статтях 18 та 21 охоронний режим заповідних зон національних природних парків та біосферних заповідників новим положенням: «Забороняється проведення рубок головного користування та всіх видів поступових та суцільних рубок, вирубування дуплястих дерев, а також добування піску та гравію в річках та інших водоймах у заповідній зон».

Пояснювальна записка до ЗУ «Про внесення змін щодо охорони біорізноманіття» обґрунтовує необхідність прийняття змін ратифікацією в Україні низки міжнародних угод в галузі охорони біорізноманіття, що не достатньо реалізовані у національному законодавстві. Разом з тим, на території біосферних заповідників і національних природних парків ведуться добування піску і гравію у річках, різноманітні види поступових та суцільних рубок, що робить неможливим виконання міжнародних зобов'язань з охорони біорізноманіття, які взяла на себе Україна. Наприклад, усі 18 видів кажанів, які існують у лісах і охороняються Бернською конвенцією³ і Червоною книгою України, гніздяться тільки у дуплястих деревах, які під час санітарних рубок знищуються першими. Загалом, як і в більшості законопроектів, що розглядалися на різних рівнях, під час підготовки даного нормативного акту, питання посилення режиму охорони територій ПЗФ тут фігурує лише супутньо, не будучи основним акцентом вищезазначеного Закону. При цьому, доповнення ст. 18 має сумнівну доцільність, адже у випадках загибелі (повного всихання деревостанів) внаслідок стихійного лиха, сильного ураження шкідниками ліси втрачають свою безпосередню природну цінність (як сформованого ценозу), більш того можуть стати осередками майбутніх пожеж. Слід відмітити, що ця заборона не торкається вибіркового рубок, які як раз в заповідних зонах і не потрібні та навіть шкідливі. Доповнення ст. 21 також частково недоцільне з аналогічних міркувань⁴.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони тваринного світу» N322-VIII (322-19) від 09.04.2015 року⁵ вносить до законодавства про ПЗФ такі зміни, що полягають у посиленні відповідальності відповідно до ст. 88-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині знищення та продажу видів тваринного та рослинного світу, що охороняються в разі, якщо порушення здійснене на землях ПЗФ. Також закон

вносить до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» низку технічних правок а також суперечливу норму до ст. 3: «Пам'ятки природи можуть розташовуватися на території інших об'єктів природно-заповідного фонду» і до ст. 15 «підтримання природних спонтанних процесів і явищ». На думку фахівців установ ПЗФ та багатьох громадських організацій, доповнення ст. 15 фразою «підтримка природних спонтанних процесів і явищ» недоцільне.

Видалення зі статті 16 другого абзацу: «виконання відновлювальних робіт на землях з порушеними корінними природними комплексами, а також здійснення заходів щодо запобігання змінам природних комплексів заповідника внаслідок антропогенного впливу — відновлення гідрологічного режиму, збереження та відновлення рослинних угруповань, що історично склалися, видів рослин і тварин, які зникають, тощо», — недоцільне. На думку співробітників Мінприроди, хибною новацією є й доповнення абзацу третього частини третьої ст. 3 реченням «Пам'ятки природи можуть розташовуватися на території інших об'єктів природно-заповідного фонду». Адже за існуючою практикою на території заповідних установ досі могли знаходитися інші території природно-заповідного фонду — заказники, пам'ятки природи тощо — які забезпечували особливий режим охорони на окремих особливо цінних ділянках, і належним чином були відображені в Проектах організації «великих» територій. Сьогодні таких об'єктів ПЗФ в Україні понад 800. Тепер, згідно з цією поправкою, «на території інших об'єктів природно-заповідного фонду» можуть знаходитися тільки пам'ятки природи, отже, всі інші «дрібні» території ПЗФ, які потрапляють на територію «великих», потенційно мають бути скасовані. У зв'язку з чим виникає питання: що стане з локальним особливим режимом, які вони досі забезпечували? Адже територія установ ПЗФ не поділяється на ділянки з локальними режимами охорони, а лише має поділ на функційні зони. Крім того, в разі скасування невеличких ПЗФ, що увійшли до великих установ ПЗФ, необхідно буде змінити проекти організації «великих» установ, на території яких вони знаходилися, а тому — перезатвердити їх і перепогодити із землекористувачами. Останні, як показує практика — погоджують будь-що з дуже невеликим бажанням, відтак легко зможуть «підвісити» погодження нового проекту організації установи на необмежено довгий період.

Законами України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 № 71-VIII⁶ (надалі — ЗУ «Про податкову реформу») та «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення податкового контролю за трансфертним ціноутворенням» від 28.12.2014, № 72-VIII⁷ (надалі — ЗУ «Про податковий контроль») внесено зміни до статті 282 Податкового кодексу України, якими ліквідовано пільгу щодо сплати податку на земельні ділянки для заповідників, у тому числі історико-культурних, національних природних парків, заказників (крім мисливських), парків державної та комунальної власності, регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних і зоологічних парків, пам'яток природи, заповідних урочищ та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Більшість територій та об'єктів природно-заповідного фонду знаходяться у державній власності та фінансуються з Державного бюджету України. Тому, уведення такого податку є неефективним для наповнення бюджету країни і потребує додаткового фінансування загального фонду Державного бюджету. При цьому, Державним бюджетом України на 2015 рік не передбачено кошти на сплату такого податку.

Протягом останнього десятиліття єдиним джерелом, яке дозволяє виконувати відповідні Укази Президента України про створення територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, є Державний фонд охорони навколишнього природного середовища (спеціальний фонд бюджетної програми КПКВК 2401270 «Здійснення природоохоронних заходів»). Лише з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища передбачаються видатки розвитку, що спрямовуються на придбання адміністративних приміщень для бюджетних установ природно-заповідного фонду, техніки для служби державної охорони природно-заповідного фонду, розроблення проектів землеустрою із встановлення меж територій природно-заповідного задля збереження особливо цінних природно-заповідних об'єктів. У разі відсутності зазначеного джерела фінансування усі установи природно-заповідного фонду Мінприроди автоматично змушені будуть фактично припинити здійснення своєї природоохоронної діяльності. Зазначене призведе до знищення, руйнування та пошкодження майже 1052 тис. га особливо цінних земель природно-заповідного фонду.

Крім того, деякі законопроекти у сфері заповідної справи, були зареєстровані у 2014–2015 роках, але станом на 1.01.2016 року — не були винесені на голосування:

1. Законопроект № 2507 від 01.04.2015 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо збереження довкілля та родючого шару ґрунту)»⁸ зареєстрований групою народних депутатів, пропонує розширити дію статті 77-1 КУАпП на території ПЗФ: «випалювання (знищення вогнем) залишків рослинності з порушенням встановленого порядку такого випалювання та/або правил пожежної безпеки, за відсутністю ознак діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України — тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ті самі дії, вчинені в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».
2. Законопроект № 2529а від 26.08.2015 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури землевідведення для будівництва об'єктів з виробництва теплової та/або електричної енергії з використанням відновлювальних джерел енергії та/або біологічних видів палива»⁹ передбачає спрощення процедури землевідведення для будівництва об'єктів з виробництва теплової та електричної енергії з використанням відновлюваних джерел енергії або біологічних видів палива, зокрема пропонується дозволити розміщувати такі об'єкти на земельних ділянках усіх категорій земель без зміни їхнього цільового призначення, а також право надавати земельні ділянки із земель державної або комунальної форми власності у користування власникам зазначених об'єктів за відсутності плану зонування або детального плану території. Прийняття таких змін дозволить зокрема здійснювати будівництво малих ГЕС на землях природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення. Цікаво відмітити, що подання цього законопроекту співпало з будівництвом ГЕС на р. Сарата в межах природно-заповідного фонду, яке здійснює компанія ЗЕА «Новосвіт», що належить помічнику народного депутата Олександра Домбровського, який власне і є одним із авторів цього законопроекту. Окрім того,

депутат має відношення до компанії ТОВ «Енергоінвест», яка разом з ЗЕА «Новосвіт» контролюють приблизно половину ринку малої гідроенергетики України¹⁰.

3. Законопроект № 3304 від 09.10.2015 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення охорони природних об'єктів від пожеж»¹¹ передбачає введення низки обмежень на території об'єктів природно-заповідного фонду, в т.ч. заборону розведення вогнищ у всіх заказниках, пам'ятках природи та охоронних зонах (включно із спеціально облаштованими місцями) а також заборону всіх видів рубок у заповідних урочищах, в тому числі і рубок догляду (які, наприклад, треба проводити в тому числі і для відновлення корінних деревостанів). Прийняття такого закону неминуче призведе до ускладнення в створенні нових об'єктів ПЗФ, оскільки землекористувачі не мають можливості здійснювати контроль за дотриманням настільки суворих правил і, відтак, не будуть готові брати на себе охоронне зобов'язання.

Разом з тим, очевидні законодавчі проблеми ПЗФ, що лежать у законодавчій площині, лишилось невіршеними.

Висновки та рекомендації

Розробка великої кількості правок до Закону України «Про ПЗФ», розпорошених по різних законопроектах, але спрямованих на лобювання конкретних ідей або норм, призводить до низки негативних наслідків:

1. Закон втрачає цілісність та ідеологію, закладену його розробниками.
2. Такі законодаві ініціативи є фрагментарними, не включають аналіз всього відповідного законодавства, що призведе до колізій.
3. Всі законопроекти в галузі заповідної справи, запропоновані у 2014–2015 роках, лобюють ідеї, які представляють не загально визнану в експертних колах думку, а позицію окремих груп і організацій. У більшості випадків такі законопроекти не мали громадського обговорення і викликали гостру незгоду працівників установ ПЗФ, громадських організацій.

У такій ситуації доцільно рекомендувати профільному комітету Верховної Ради України:

1. Проводити попереднє обговорення законопроектів з керівництвом та працівника-

ми установ ПЗФ, а також громадськими організаціями (передусім — опонентами зазначених законопроектів).

2. З цією метою утворити а базі Комітету робочу групу, яка могла би оперативно обговорювати запропоновані до внесення законопроекти; запропонувати всім народним депутатам проводити такі попередні консультації з робочою групою перед внесенням законопроектів в галузі заповідної справи;
3. Робочій групі не допускати подання законопроектів, що порушують цілісність ЗУ «Про ПЗФ», таких, що суперечать задачам реалізації нормативних актів ЄС в галузі охорони біорізноманіття а також тих, що ускладнюватимуть в майбутньому створення ПЗФ.

Відновлення повноважень Державної служби охорони ПЗФ за фактами руйнування ґрунтового покриву на землях ПЗФ

24.07.2013 року видана постанова КМУ № 541 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд»¹², якою затверджено такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду внаслідок зазначеного переліку порушень. З прийняттям цієї Постанови, втратила чинність Постанова Кабінету Міністрів України від 21 квітня 1998 р. № 521 «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України»¹³.

Згідно з Постановою КМУ № 541 від 24.07.2013 розмір шкоди, заподіяної порушенням законодавства про ПЗФ внаслідок самовільного використання земель, зняття ґрунтового покриву нараховується за «Методикою визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу», затвердженою Постановою КМУ від 25.07.2007 № 963¹⁴. На практиці нарахування за вищевказаною методикою за аналогічні порушення є в десятки разів менші, ніж в Постанові № 521 від 21.04.1998, яка втратила чинність, та здійснюється інспекторами Державної інспекції

з контролю за охороною та використанням земель, яка припинила існування внаслідок тієї жадміністративної реформи.

Таким чином, порушення ґрунтового покриву на територіях природно-заповідного фонду сьогодні не контролюються жодним органом, і, таким чином, відповідальні за такий контроль не можуть бути покарані. Мінприроди наразі лише визнає¹⁵ наявність такого недоліку, проте конкретних дій не вживає.

Кабінет Міністрів України

2015 рік є завершальним роком реалізації Загальнодержавної програми формування національної екомережі України на 2000–2015 роки. Саме цей документ мав бути джерелом фінансування розвитку мережі ПЗФ на вказаний період. Разом з тим, програма не виконана по багатьох параметрах. Аналіз програми подаємо нижче у цьому розділі.

У 2015 році держава мала підбити підсумки виконання Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки»¹⁶ (надалі — ЗУ «Про екомережу»). Головним показником, що ілюструє невиконання програми є декларований показник заповідності (6275 тис. га, або 10,4 % від площі держави), що мав бути досягнутим у 2015 році. Натомість, як зазначено у т. 2 «Льодовиковий період у заповідній справі. 2013 р.», показник заповідності наразі складає близько 6,5 % за позицією Мінприроди і біля 5,5 % за позицією авторів цього дослідження.

Розглянемо й інші показники, що демонструють стан виконання програми у період 2014–2015 років а саме «Додаток 7. Національні природні парки, які передбачається створити». НПП «Чатир-Даг» (2010–2014) і НПП «Саки» (2013–2015) — очевидно що ці установи ПЗФ, раніше заплановані на території нині анексованого Криму, не можуть бути створені у запланований період. НПП «Велике філофорне поле Зернова» (2013–2015) та НПП «Мале філофорне поле» (2013–2015) створені як заказники раніше, але вже не перетворені в НПП. НПП. Проте більшість НПП, запланованих на попередні періоди програми, також не створені і, відповідно, станом на кінець 2015 року прозвітувати про їхнє створення неможливо.

Нестворені НПП «Сиваський» (2000–2002), НПП «Свидовецький» (2001–2003), НПП «Сіверсько-

Донецький» (2003–2005), НПП «Самарський бір» (2005–2007), НПП «Передкарпатський» (2005–2007), НПП «Диканьківський», (2006–2008), НПП «Трахтемирівський» (2008–2010), НПП «Нижньодніпровський» (2009–2011), НПП «Савранський ліс» (2011–2013).

Створені НПП «Прип'ять-Стохід», НПП «Галицький», НПП «Білоозерський» (Переяслав-Хмельницький), НПП «Гуцульщина», НПП «Дністровський каньйон», НПП «Джарилгач», НПП «Бузький гард» (Гранітно-Степове Побужжя), НПП «Великий Луг», НПП «Слобожанський», НПП «Білобережжя Святослава» (Кінбурнська коса), НПП «Кримський», «Гетьманський» (Тростянецько-Ворсклянський), НПП «Кармелюкове Поділля» (Центрально-Подільський)

Серед біосферних заповідників, які згідно програми передбачалося створити, створені БЗ «Західне Полісся», (2000–2002), БЗ «Східні Карпати», БЗ «Розточанський», а не створені БЗ «Кримський» (2001–2003), БЗ «Поліський» (2004–2006), БЗ «Український лісостеповий» (2010–2012), БЗ «Донецький кряж» (2012–2015). Серед природних заповідників, межі яких згідно програми повинні бути розширені, не розширено ПЗ «Медобори» (2000–2002), БЗ «Поліський», (2001–2003), БЗ «Дніпровсько-Орільський» (2002–2004). Серед біосферних заповідників, межі яких згідно програми повинні бути розширеними, розширено БЗ «Карпатський», а не розширено: «Дунайський» (2003–2005), БЗ «Чорноморський» (2005–2007). Серед національних природних парків, межі яких згідно програми повинні бути розширені, не розширено НПП «Вижницький» (2001–2003), НПП «Синевир» (2001–2003), НПП «Подільські Товтри» (2002–2004), НПП «Ужанський» (2003–2005), НПП «Святі Гори» (2004–2006).

Серед інших задач, визначених для виконання на весь період дії програми, лишаються практично не виконаними майже всі (крім пункту «Складання переліків водно-болотних угідь загальнодержавного значення (2006–2015)»:

1. Розроблення нормативно-правових документів і ведення державних кадастрів тваринного та рослинного світу (2000–2015)
2. Інвентаризація місць зростання видів рослин, занесених до Червоної книги України, та рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України (2000–2015)

3. Оцінка стану популяцій видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України (2000–2015)
4. Підготовка описів відповідних об'єктів природно-заповідного фонду для внесення цих об'єктів до спеціального переліку біогенетичних природних територій (2006–2015)
5. Складання переліків водно-болотних угідь місцевого значення (2006–2015)
6. Розроблення менеджмент-планів для водно-болотних угідь загальнодержавного значення (2001–2015).

Аналогічна ситуація з повним невиконанням і в частині передбачених Програмою наукових розробок, що також не виконано:

1. Розроблення пропозицій удосконалення системи формування екологічної мережі природних територій з неоднаковим ступенем антропогенного впливу, методів та критеріїв виділення природних територій для збереження ландшафтного різноманіття шляхом заповідання та резервування;
2. Вивчення видового, ценотичного різноманіття та здійснення середньо- і великомасштабного картографування природних комплексів та їх компонентів для проведення комплексного моніторингу, створення геоінформаційних систем;
3. Розроблення системи критеріїв для оцінки стану компонентів екосистем природно-заповідних територій за їх науковою, рекреаційною і соціальною значущістю. Створення методик економічної оцінки природно-заповідних територій;
4. Розроблення та впровадження методів і засобів сотехнічних основ біорізноманіття природно-заповідного фонду;
5. Створення концепції та стратегії охорони і управління екосистемами у національних природних парках;
6. Розроблення наукової моделі організації моніторингу довкілля на територіях природно-заповідного фонду та ведення державного кадастру природно-заповідного фонду України.

На фоні загальної апатії Кабінету Міністрів України в галузі заповідної справи, несподіванкою стало затвердження Постановою Кабінету Міністрів України 6 серпня 2014 року № 385 Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року¹⁷.

Зокрема, у програмі йдеться про те, що з метою підвищення ефективності використання внутрішніх факторів розвитку регіонів здійснюватиметься шляхом виконання таких завдань:

- ...збереження в регіонах біологічного та ландшафтного різноманіття, відтворення природних комплексів, земельних та водних ресурсів, формування національної екомережі;
- раціональне використання рекреаційних ресурсів територій та об'єктів природно-заповідного фонду для формування економічного середовища та розвитку сфери зайнятості населення в регіонах;
- визначення економічного механізму стимулювання розвитку природно-заповідного фонду України;
- підвищення рівня обізнаності населення щодо цінностей територій та об'єктів природно-заповідного фонду і залучення населення до управління ними;
- збереження історико-культурних цінностей та природної спадщини, забезпечення в регіонах доступності до культурної та природної спадщини...

Даний документ зазначає, що до 2017 р. в Україні має бути створено 6733 тис га ПЗФ а до 1921 року — 9095 тис га. Тобто динаміка частки ПЗФ повинна становити у 2013 р — 6,1 %, 2017 — 11 % і у 2021 — 15 %.

Аналізуючи роль цього документа, варто визнати, що вперше нормативні показники заповідності затверджені у розрізі областей, що дозволяє вимагати від керівництва регіонів конкретних дій щодо створення нових територій ПЗФ. Разом з тим, затвердження програми жодним чином не пов'язане із необхідністю виконання попередньо поставлених задач, звітування щодо яких мало відбутись саме в 2015 році. Якщо відкинути декілька рішень про створення об'єктів ПЗФ в областях, то окрім зазначеної постанови, протягом року в Україні прийнято лише два документи, що декларують необхідність розвивати галузь заповідної справи — розпорядження голови Тернопільської ОДА від 08.05.2014 р. № 148-од «Про розвиток природно-заповідного фонду області»¹⁸ та розпорядження голови Заліщицької РДА Тернопільської області від 26 травня 2014 року № 157-од «Про розвиток природно-заповідного фонду району»¹⁹.

Реалізувати Стратегію, на думку авторів цієї доповіді, можна лише шляхом масштабного заповідання лісів. Далеко не будь-яка ділянка може стати природоохоронною територією за європейськими стандартами — пріоритетними є території, що мають природне походження і не змінені в значній мірі людиною або за-силлям видів-інтродуцентів. Такої незайманої природи в Україні залишилося дуже мало. Пасовища і сіножаті, якщо це не природні сте-пи або луки, не мають особливої природної цінності. Аналогічно, ставки і водосховища здебільшого вони не є вдалим варіантом для заповідання. З іншого боку знаходяться степові схили, кам'яністі ґрунти та осипи і, звичайно, болота — практично всі вони потребують охорони. Таких територій в Україні сумарно не більше 7,3 %, і частина з них вже зараз заповідана. Природні ландшафти, що спотворені чужорідними рослинами, антропогенним заб-рудненням та іншими негативними вплива-ми, теж непридатні до включення до складу заповідних об'єктів за європейськими нормами.

Отже, основним резервом для розширення природно-заповідного фонду залишаються ліси, адже вони складають понад 2/3 всіх при-родних і напівприродних територій в Україні. 15,7 % від всієї площі лісів вже зараз віднесено до природно-заповідного фонду, завдяки чому 44,8 % сучасних заповідних територій знаходить-ся на землях держлісфонду.. Якщо пропорційно заповідати природні території з наявних в країні лісів, водно-болотяних угідь та степових ділянок, то до 2017 року до складу природно-заповідного фонду слід додатково віднести 13 % всіх лісових земель, а до 2021 року — ще 26,5 % лісів. За таким сценарієм розвитку заповідної справи до 2017 року загальна площа віднесених до природно-заповідного фонду лісів складатиме 29 %, а до 2021 року — 55,3 %²⁰.

Рекомендації

При проведенні роботи з розширення мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду на рівні області слід здійснити комплекс адміністративних заходів, що спри-ятиме планомірній реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року в області, а саме:

1. Видати рішення обласної адміністрації/ ради «Про розвиток мережі природно-заповідного фонду в області», яким дета-лізувати передбачені Державною програмою

регіонального розвитку України на період до 2020 року планові показники заповідності на рівні районів.

2. Організувати роботу щодо створення територій та об'єктів ПЗФ, що були за-резервовані (додатки 3 та 4) і створення яких передбачено існуючим законодавством, прог-рамими та указами Президента України.
3. Організувати роботу з виявлення терито-рій, перспективних для створення нових / розширення існуючих територій і об'єктів ПЗФ.
4. Розробити та затвердити:
 - а) обласну програму моніторингу та по-ліпшення стану збереження територій та об'єктів ПЗФ області;
 - б) перелік перспективних територій та об'єктів ПЗФ.
5. Передбачити включення існуючих та пер-спективних територій ПЗФ до генеральних схем планування районів і області.
6. Видати атлас та інші популярні видання щодо територій та об'єктів ПЗФ області та перспективних територій для запо-відання.
7. Забезпечити збереження територій, які визначені Переліком перспективних тери-торій та об'єктів ПЗФ, та недопускати зміни їхнього цільового використання.

Міністерство екології та природних ресурсів України

Протягом 2014–2015 років робота Мінприроди у галузі заповідної справи була зосереджена на створенні нових територій ПЗФ, лобіюванні питань передачі земель існуючим установам ПЗФ, обмеження окремих видів господарської діяльності на території установ ПЗФ. При цьому серед негативних тенденцій — прийняття не завжди обґрунтованих кадрових рішень під час ротації керівництва установ ПЗФ, ініціювання скорочення та інших негативних процесів в установах ПЗФ. Найбільш амбіційним наміром, над яким розпочато роботу у вказаний період, є підготовчий етап створення Державного аген-ства заповідної справи.

У червні 2014 року громадські організації та працівники національних парків направили до Президента України лист з вимогою невідкладної ротації міністра А. Мохника. Єдиним «досяг-ненням», яке озвучив А. Мохник за час свого

перебування на посаді, є антиекологічний закон, прийнятий Верховною Радою України, поданий в минулому экс-президентом В. Януковичем. Цей закон спрощує дозвільну систему та уможливорює забудову лісів і прибережних зон, а також рубки в заповідниках²¹. Самим же установам ПЗФ міністр А. Мохник запам'ятався також листом № 5/1-6/785-14 від 27.06.2014, в якому всім установам ПЗФ, що працюють у системі Мінприроди України, доручено передплатити видання «Офіційний вісник України»²², що публікує Закони України та Постанови КМУ. При цьому всі оновлення законодавства розміщуються в інтернеті. Попри зауваження громадських організацій та народних депутатів²³ лист не був відкликаний.

Важливим аспектом аналізу стану заповідної справи у 2014–2015 роках є кадрова політика нового керівництва Мінприроди і в 2014 році, і в 2015. Протягом 2014 року відбулась низка ротаций директорів, підпорядкованих Мінприроди національних природних парків. Сам же процес розгляду кандидатур на посади директорів установ ПЗФ міністерство зробило непрозорим. На запити журналіста Олега Листопада про розміщення на сайті оголошення про конкурс та наказ про його проведення із прізвищами членів конкурсної комісії, два заступники міністра і сам А. В. Мохник відповіли, що це станеться після проведення конкурсу! На запитання, чому не беруть до уваги досвід омбудсмена і не включають до комісії журналістів та НУО, відповів, що це для них не указ, вони самі знають, що робити²⁴.

Зважаючи на війну, яка охопила частину території східних областей, а також загрозу більш масштабного військового вторгнення на територію України, 31 липня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік»²⁵ (надалі — ЗУ «Про зміни до держбюджету 2014»). З доповідної записки до закону стає зрозуміло, що однією зі статей бюджету, за рахунок якої планується зменшити бюджетні видатки, є утримання установ природно-заповідного фонду²⁶. Закон зазначає, що з метою економного, раціонального використання державних коштів, передбачених для утримання органів державної влади та інших державних органів, забезпечення невідкладної стабілізації фінансової ситуації в країні у проекті змін до Державного бюджету України на 2014 рік передбачено зменшення видатків, зокрема на здійснення природоохо-

ронних заходів — 334,7 млн. грн. (за рахунок оптимізації видатків на утримання установ природно-заповідного фонду)²⁷. Інших статей, за рахунок яких заплановано скоротити видатки в природоохоронній галузі, не зазначено²⁸.

Більше інформації про це питання дізнаємося з листа, надісланого Міністерством фінансів України до Мінприроди, який пересланий ними до установ природно-заповідного фонду²⁹, що 31 липня 2014 року Верховною Радою України ухвалено ЗУ «Про зміни до держбюджету 2014». Зазначеними змінами до бюджету передбачено скорочення на 70% п'ятимісячного обсягу видатків на забезпечення діяльності низки центральних органів виконавчої влади (на оплату праці з нарахуваннями, оплати комунальних послуг та інших поточних видатків), переважно тих, які здійснюють державний нагляд у відповідних галузях та сферах, та органів, виконання функцій яких можуть здійснювативідповідні міністерства. З метою забезпечення такого скорочення видатків керівникам органів доручається здійснити заходи щодо:

- а) оптимізації штатної чисельності працівників, надання працівникам відпусток зі збереженням заробітної плати, встановлення для працівників режиму неповного робочого часу, зменшення або скасування стимулюючих виплат, підвищення посадових окладів, зменшення надбавок і доплат, які встановлені у граничних розмірах;
- б) перегляду укладених договорів на придбання товарів, робіт, послуг.

Мінфін у своєму листі до відповідних органів доручив здійснити такі заходи невідкладно, оскільки скорочення витрат розпочинається вже з серпня 2014 року. Активісти НЕЦУ звернулися до Мінфіну з проханням повідомити повний перелік органів виконавчої влади, яких стосується скорочення фонду зарплат. З листа, отриманого від Мінфіну, стало відомо, що Мінприроди взагалі не фігурує серед установ, яким фінансування скорочується на 70%³⁰. Як вдалося з'ясувати в Мінприроді³¹, утримання та фінансування установ природно-заповідного фонду здійснюється за бюджетною програмою КПКВК 2401270 «Здійснення природоохоронних заходів». Законом України від 16.01.2014 № 719-VII «Про Державний бюджет України на 2014 рік»³² (надалі — ЗУ «Про Держбюджет») за бюджетною програмою КПКВК 2401270 «Здійснення природоохоронних заходів» по

загальному фонду на утримання 45 установ природно-заповідного фонду було передбачено видатки у сумі 143704,8 тис. гривень.

Відповідно до Закону України від 27.03.2014 № 1165-VII «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік»³³ та довідок Міністерства фінансів України від 02.04.2014 № № 115, 126 видатки по загальному фонду було зменшено на суму 12574,7 тис. грн. і становило 131130,1 тис. гривень. Відповідно до Закону України від 31.07.2014 № 1622-VII «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» та довідок Міністерства фінансів України від 05.08.2014 № № 1020, 1066 видатки по загальному фонду було зменшено на суму 16678,7 тис. грн. і становило 114451,4 тис. гривень. При цьому зменшено видатки по 45 установах природно-заповідного фонду на заробітну плату, нарахування на оплату праці, закупівлю предметів, матеріалів, обладнання та інвентаря, надання послуг, відрядження оплати комунальних послуг та енергоносіїв, окремі заходи розвитку з реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку, інші поточні видатки.

На виконання листа Міністерства фінансів України від 17.07.2014 № 06000-07-5/18321, Міністерство екології та природних ресурсів України листом від 17.07.2014 № 5/4-11/8713-14 надало пропозиції щодо змін до Державного бюджету України на 2014 рік. У цьому листі міністерство не підтримало пропозиції Міністерства фінансів України щодо скорочення видатків по загальному фонду за бюджетною програмою КПКВК 2401270 «Здійснення природоохоронних заходів» у сумі 16678,7 тис. гривень. Разом з тим, вже 16.09.2014 Мінприроди звертається до установ ПЗФ з листом³⁴, в якому зазначає: «З метою забезпечення такого скорочення видатків керівниками бюджетних установ необхідно здійснити заходи щодо перегляду укладених договорів на придбання товарів, робіт, послуг. Заходи мають бути вжиті невідкладно, оскільки скорочення видатків передбачене, починаючи з березня по грудень». При цьому у своєму листі до НЕЦУ Міністерство фінансів України повідомляє, що «скорочення стосується лише органів виконавчої влади (Державної екологічної інспекції та Державної служби геології та надр) і не стосується бюджетних установ, які не відносяться до органів виконавчої влади»³⁵.

Таким чином, Законом України від 31.07.2014 № 1622-VII «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» за бюджетною програмою КПКВК 2401270 «Здійснення природоохоронних заходів» було передбачено скорочення видатків загального фонду Державного бюджету України для забезпечення діяльності установ ПЗФ на 16,6 млн. грн, що становило майже 13 % від обсягу кошторису видатків із загального фонду. Зокрема, було зменшено видатки у розмірі 10,4 млн. грн. на оплату праці та нарахування працівників, у розмірі 6,01 млн. грн. — на поточні видатки. Сума зменшення видатків на оплату праці у 2014 році становила місячний фонд заробітної плати 41 установи ПЗФ, в яких працює понад 3,0 тис. чоловік. Це призвело до вимушених простоїв та звільнення працівників.

Поточні видатки (КЕКВи 2210, 2240, 2250, 2282, 2800) на утримання установ ПЗФ Мінприроди на 2014 рік становили 7,8 млн. грн. Сума зменшених видатків споживання на придбання матеріалів, обладнання, оплату послуг, витрати на відрядження та інші видатки становили 6,01 млн. грн. відповідно до помісячного розпису асигнувань становить у I півріччі 2014 року — 3,74 млн. грн., у II півріччі 2014 року — 2,26 млн. грн., що фактично призвело до повернення коштів до бюджету з кінця березня. Протягом 2014 року установами укладалися договори, виконувались роботи, здійснювалась оплата робіт та послуг Державним казначейством. Ситуація, що склалася за цей період призвела до припинення здійснення оплат Державною казначейською службою в регіонах, для врегулювання питання повернення коштів до казначейства, що суперечить законодавству України.

Скорочення вищезазначених видатків унеможливує надалі виконання на належному рівні основних завдань, покладених на установи ПЗФ Мінприроди, а також ставить під загрозу виконання оперативних заходів щодо збереження та охорони природних комплексів та об'єктів, а, отже, паралізує повністю роботу установ, що призводить до підвищення соціальної напруги не тільки колективів, а й громадськості.

Окрім того, починаючи з 2012 року, систематично зменшується оплата праці штатних працівників установ ПЗФ. Фонд оплати праці працівників існуючих установ природно-заповідного фонду в порівнянні з 2014 роком зменшено на 2015 рік на 9,1 відсотка. При цьому

загальна сума посадових окладів збільшується на 8,4 відсотка. Середньомісячна заробітна плата одного працівника установи ПЗФ становить 2087,38 грн. При цьому, більшість працівників служби державної охорони ПЗФ отримує заробітну плату на рівні 1400–1500 грн.

У зв'язку з обмеженістю коштів: у двох установах за розрахунками не вистачає коштів з урахуванням нарахувань на заробітну плату навіть на збільшення посадових окладів (6,1 тис. грн), індексацію грошових доходів (57,0 тис. грн), доплату за науковий ступінь (7,5 тис. грн), оплату за роботу в нічний час (6,2 тис. грн), за роботу з дезінфекційними засобами (1,0 тис. грн), за науковий стаж (5,0 тис. грн); у дев'ятнадцяти установах не вистачає коштів на виплату матеріальної допомоги в розмірі одного посадового окладу (1358,3 тис. грн). Таким чином, мінімальна потреба для існуючих установ складає 1441,1 тис. гривень, із них за КЕКВ 2110 — 1057,3 тис. гривень, за КЕКВ 2120 — 383,8 тис. гривень. Крім того, у 2015 році створенати ще 1 установа (Ківерцівський НПП «Цуманська пуца») та планується розширити існуючу установу (НПП «Голосіївський») з додатковою чисельністю 83 штатних одиниць, на оплату праці яких необхідно 2699,8 тис. гривень, із них за КЕКВ 2110 — 1980,8 тис. гривень, за КЕКВ 2120 — 719,0 тис. гривень. Для того, щоб не відбулося скорочення штатних працівників установ ПЗФ, Мінприроди необхідно збільшити видатки на оплату праці на суму 4440,9 тис. гривень, із них за КЕКВ 2110 — 3038,1 тис. гривень, за КЕКВ 2120 — 1402,8 тис. гривень.

Департамент заповідної справи розпочав консультації з громадськістю щодо поліпшення роботи Мінприроди у галузі заповідної справи. Так, експертні зустрічі пройшли у 2014 році по загальних питаннях роботи Департаменту (22.05.2014³⁶) та низка зустрічей по окремих питаннях у 2014–2015 роках. 22 травня 2015 року були прийняті низка спільних рішень, зокрема:

1. Забезпечити розгляд інформаційних матеріалів щодо оголошення/створення нових, зміну меж (розширення) існуючих територій та об'єктів ПЗФ; вжити спільних заходів щодо погодження розроблених матеріалів стосовно оголошення/створення нових, зміну меж (розширення) існуючих територій та об'єктів ПЗФ з місцевими органами влади та самоврядування; просити НЕЦ України в сприянні створення Громадського активу

заповідної справи та надання міністерству списку членів цього активу.

2. Взяти до відома пропозиції громадських установ та організацій щодо удосконалення існуючого порядку призначення директорів Установ ПЗФ, підпорядкованих міністерству.

Протягом 2015 року з ініціативи Інституту громадянського суспільства було прийнято 2 концептуальні накази Мінприроди України стосовно запровадження нових обмежень на території установ ПЗФ, а саме рубок та джипінгу. Накази стосуються лише установ ПЗФ, що працюють в системі Мінприроди. В зазначених документах вказується необхідність обмеження «інших дій», що можуть мати негативний вплив на природні комплекси об'єкта ПЗФ. Натомість в більшості випадків, за відсутності конкретизації, дії, обмежень яких прямо не прописано, реально не обмежуються, навіть якщо дійсно шкодять природним комплексам ПЗФ.

Одним з напрямків роботи Мінприроди України щодо ПЗФ у 2015 році стало прийняття рішень щодо обмеження окремих негативних форм господарської діяльності на території ПЗФ. Так, всі види санітарних рубок в об'єктах ПЗФ були заборонені відповідно до наказу Мінприроди України № 114 від 6 квітня 2015 року «Про додаткові заходи щодо збереження біорізноманіття територій та об'єктів природно-заповідного фонду»³⁷. Паралельно з цим рішенням Мінприроди, в 2015 році відбулось несподіване введення мораторію на всі види рубок в об'єктах ПЗФ Київщини. Рішення про це прийняла Київська обласна рада 23.06.2015 року (рішення «Про введення мораторію на вирубку лісів у межах природно-заповідного фонду Київської області»)³⁸. Аналогічно, були заборонені і перегони на авто-мототранспорті та масові заїзди приватної високопрохідної техніки (джипінг) на територію об'єктів природно-заповідного фонду³⁹. Високопрохідна техніка використовується населенням для досягнення найбільш привабливих місць відпочинку, а також для отримання задоволення від подолання бездоріжжя. В минулому проблема джипінгу на природних територіях була піднята на державному рівні. Спільними зусиллями громадськості і Мінприроди вдалось зупинити навіть раллі-рейд 200 джипів заповідниками Полісся, яке очолював В. Янукович (молодший).

Джипінг призводить до руйнування природних ландшафтів (НПП «Білобережжя Святослава»⁴⁰, Карпатські заповідні території), знищення видів

тварин (карпатські заповідні території) та рослин (приморські, поліські та степові території ПЗФ), занесених до Червоної книги України. Порушені природні ландшафти починають стрімко деградувати, втрачають стійкість до чужорідних рослин та проявляють ознаки стрімкої ерозії. Очевидно, що джипінг на природних територіях є вкрай шкідливою формою рекреації, несумісною з режимом заповідних територій.

Джипінг призводить і до появи загроз надзвичайних ситуацій. Так, на території НПП «Білобережжя Святослава», в межах якого розміщені три населені пункти, масовий заїзд автотранспорту на берегову смугу руйнує береговий вал. У штормових умовах хвилі можуть затопити населені пункти, досягнувши території Кінбурнської коси через порушені ділянки берегового валу.

На прохання⁴¹ видати наказ, про заборону заїзду приватного автотранспорту, мототранспорту та квадроциклів на території об'єктів природно-заповідного фонду поза дорогами загального користування міністр А. Мохник повідомив НЕЦУ, що заборона конкретного виду діяльності в конкретному об'єкті ПЗФ можлива лише шляхом внесення відповідних змін в положення про нього⁴². Натомість після ротації, міністр І. Шевченко 16.03.2015 р. видав наказ № 80 «Про додаткові заходи щодо збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду»⁴³, яким запроваджено такі обмеження для установ ПЗФ у системі Мінприроди:

1. Недопущення пересування механізованих транспортних засобів на суші та моторних човнів на річках за винятком: пересування дорогами загального користування; випадків, пов'язаних з ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, стихійних лих; виконання службових обов'язків правоохоронними органами; здійснення національними природними парками діяльності відповідно до Положень про них.
2. Недопущення проведення змагань, перегонів, ралі, трофі-рейдів тощо з використанням механізованих транспортних засобів та моторних човнів.
3. Проведення заходів із залученням звуковідтворювальної техніки, потужнішої за 90 децибел, а також використання феєрверків, іншої піротехніки, особливо у весняно-літній період розмноження тварин (з квітня по липень).

Разом з тим, поява спеціального наказу Мінприроди України, яким було введено заборону на джипінг в межах об'єктів природно-заповідного фонду, що підпорядковані Мінприроди, не спричинило значних змін в обмеженні екстремальних авторозваг на землях ПЗФ. Так, у серпні 2015 року співробітники ЕПЛ були свідками масового використання квадроциклів та автомобілів підвищеної прохідності на території НПП «Білобережжя Святослава», а активісти ДОП «Зелене Майбутнє» виявили численні факти джипінгу на території Карпатського НПП⁴⁴ та Карпатського БЗ.

Рекомендації

Розробити диференційовану систему обмежень ведення господарської та іншої діяльності на територіях ПЗФ всіх рівнів, залежно від потреб охорони екосистем, оселищ та видів, що перебувають на їхній території.

Кадрова політика. З 2011 року директори установ ПЗФ призначаються на посаду за наявності погодження місцевих органів влади строком на 1 рік. Сукупність цих об'єктивних та суб'єктивних чинників, пов'язаних з збільшенням корупції у державі, призвели до звільнення професіоналів, на яких трималася заповідна справа. У багатьох установах ПЗФ директори змінювалися навіть декілька раз на рік. Метою нових призначень у більшості випадків було створення корупційних систем по використанню бюджетних коштів та природних ресурсів. В окремих випадках, зокрема, з Карпатським біосферним заповідником, колектив установи займав гостру критичну позицію проти керівництва установи⁴⁵. Така ситуація призвела до пониження рівня кваліфікації працівників установ ПЗФ, збільшення плинності кадрів, знищення природних комплексів та об'єктів, пониження рівня підтримки заповідної справи серед місцевих жителів та відвідувачів.

Новою проблемою, що виникла у 2015 році, є низка спроб скоротити штат національних парків з боку контролюючих органів і зокрема — Держфінінспекції України. Так, після тотальних перевірок на початку 2015 року у НПП, органи Держфінінспекції «виявили», що нацпарки утримують службу охорони для роботи на землях, що їм не передані. Цьому є 2 причини: 1. Не вся територія входить в НПП з вилученням, 2. Більшість НПП через дії Держлісагенства та інших причин, оформили

акти на право користування землею. Цей факт трактується Держфінінспекцією як корупційні дії — нецільове використання коштів. По цій причині подана низка позовів проти директорів НПП.

При перевірках у 2015 році Держфінінспекцією фінансово-господарської діяльності установ природно-заповідного фонду Мінприроди в актах ревізії зазначається, що при відсутності документів на право постійного користування земельними ділянками установи природно-заповідного фонду не мають права затверджувати штатні розписи з чисельністю працівників, які виконують природоохоронні функції. За результатами перевірок фінансово-господарської діяльності установ природно-заповідного фонду «Приазовський», «Верховинський», «Джарилгацький», «Дермансько-Острозький», «Кармелюкове Поділля», «Кременецькі Гори», «Білобережжя Святослава», «Слобожанський», «Древлянський» загальна сума «зайвих» витрат на охорону, на думку Держфінінспекції, складає близько 18 млн. грн. При перевірці національних природних парків «Хотинський» і «Олешківські піски», у яких поки також відсутні акти на право постійного користування земельними ділянками, Держфінінспекцією не встановлено фактів зайвого виділення бюджетних коштів. Держфінінспекція вважає, що охороняти природно-заповідний фонд не потрібно, якщо землі ще не передані у постійне користування адміністраціям національних парків. Процес передачі землі адміністрації національних парків може тривати роками, а охороняти заповідні території потрібно з перших днів створення адміністрацій заповідників, бо є відповіді укази Президента.

Інформація про проблему навіть була опублікована на сайті Мінприроди. Щоб позбутися цієї правової колізії, Мінприроди надіслало прохання надати доручення державним фінансовим інспекціям в областях враховувати, що для установ природно-заповідного фонду нормативи чисельності працівників установ береться з указів Президента про створення об'єктів ПЗФ з відповідними межами⁴⁶.

Рекомендації

1. *Розробити прозору процедуру призначення директорів установ ПЗФ;*
2. *Відмовитись від практики річних контрактів із директорами установ ПЗФ;*

3. *Створити робочу групу науковців та громадських активістів для спільного обговорення кандидатур на пости директорів установ ПЗФ;*

4. *Провести люстрацію посадових осіб установ ПЗФ.*

Наслідки адміністративної реформи 2011 р.

Ліквідація територіальних органів Мінприроди України призвела до втрати урядової вертикалі в питанні заповідної справи, до втрати частини функцій взагалі, оскільки повноваження ліквідованих органів в питанні заповідної справи не були передані утвореним у рамках адміністративної реформи департаментам екології та природних ресурсів обласних державних адміністрацій.

З метою врегулювання питання передачі повноважень від територіальних органів Мінприроди, які припинили свою діяльність, обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями було розроблено та внесено до Верховної Ради України проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», який був схвалений профільним Комітетом, але в подальшому відкликаний Кабінетом Міністрів України. Верховна Рада України не підтримала схожий проект закону, внесений народними депутатами.

У червні 2015 року була розгорнута масштабна кампанія листів до вищого керівництва держави з метою зупинити децентралізацію Мінприроди України. На превеликий жаль, жоден з вищих органів державної влади не зацікавився зверненнями природоохоронців.

Одним з найбільш важливих процесів в історії заповідної справи стала робота над створення Державного агентства заповідної справи (ДАЗС), що була розпочата Міністерством у 2015 році. Відсутність координуючого органу у галузі заповідної справи стрімко призвела до зменшення темпів створення нових територій ПЗФ і виконання державних програм у галузі заповідної справи.

Вперше, ідея створення такого урядового органу була озвучена членами НЕЦУ Ігорем Сіренком (27.01.2011)⁴⁷ та Марією Фатіковою (8.01.2012)⁴⁸, як альтернатива ліквідованій Державній службі заповідної справи. Протягом 2011–2015 років громадські організації лобювали ідею створення ДАЗС. З вуст посадовців ця ідея прозвучала лише в літні 2015 року, коли було організовано

відеоіст КМУ з участю експертів з різних областей, на якому вже обговорювались пропозиції до Положення про ДАЗС⁴⁹. Жодної інформації щодо результатів врахування цієї пропозиції надалі не було.

Рекомендації

Вирішити зазначену проблему можна шляхом втілення низки стратегічних кроків:

1. *Утворити Державне агентство заповідної справи України (ДАЗС).*
2. *Утворити на базі обласних департаментів екології та природних ресурсів підрозділи агентства на місцях.*
3. *Підпорядкувати ДАЗС всі установи ПЗФ.*
4. *Створити при ДАЗС архівний підрозділ.*
5. *Відновити територіальні органи Мінприроди України з відповідними підрозділами в галузі заповідної справи або утворити мережу територіальних органів Державного агентства заповідної справи.*
6. *Підпорядкувати єдиному органу всі установи природно-заповідного фонду.*

Створення нових територій ПЗФ. Протягом досліджуваного періоду в Україні створювалась порівняно невелика кількість нових територій ПЗФ, хоча саме в 2015 році завершується дія низки державних документів, що регламентують нормативні показники площі ПЗФ, яку потужним треба досягнути. Втім, не зважаючи на те, що втілити задекларовані наміри досить складно, активності щодо їх досягнення не відбулось в жодному з регіонів. Також, важливо відмітити, що не відбулось також і поживлення активності центральних органів виконавчої влади, а деякі з них, такі як Держлісагеснтво, взагалі проявили себе як субекти активного саботування створення ПЗФ.

2014 рік мав стати звітним для двох (фактично — обох існуючих) довгострокових програмних документів у галузі заповідної справи, що встановлюють показники успішності їхнього виконання. Зокрема, у 2000 році ЗУ «Про екомережу», у Додатку 2 формує завдання для розвитку заповідної справи, постановляючи, що до 2015 року площа ПЗФ України повинна становити 10,4% (на той момент частка ПЗФ становила 4%). Водночас у 2011 році Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року»⁵⁰ зазначає «Цілі 5», що необхідним є роз-

ширення площі природно-заповідного фонду до 10% у 2015 році та до 15% загальної території країни у 2020 році.

У більшості областей протягом 2014 взагалі не відбувалось створення нових об'єктів ПЗФ, а ті, що й були створені, мають незначну площу. Виняток становить лише включення урочища «Біличанський ліс» (понад 6000 га) до складу НПП «Голосіївський» у м. Києві. Указ Президента № 446/2014 від 1.05.2014 про розширення НПП⁵¹, підписаний в короткий період, коли посаду в. о. Президента України займав О. Турчинов. Разом з тим, загроза Біличанському лісу не зникла після підписання Указу. Втім вже протягом року були прийняті рішення про надання ділянок НПП під забудову⁵², оскільки була створена колізія. З одного боку, є указ Президента, а з другого боку є рішення суду, що дозволяють приймати рішення про надання ділянок під забудову.

Протягом 2014 р. та першої половини 2015 року в Україні створено 32 нових об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення сумарною площею 13474,10 га. Зокрема, нові об'єкти були створені в Сумській, Вінницькій, Дніпропетровській, Волинській, Тернопільській, Львівській, Запорізькій та Черкаських областях. Серед них є 4 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, 12 заказників (один гідрологічний, 4 лісових, 5 ландшафтних та 2 ботанічних), одне заповідне урочище, 13 пам'яток природи (8 ботанічних, одна комплексна, 4 гідрологічних) та 2 регіональних ландшафтних парків⁵³.

Особливо цікавою є активність щодо створення нових об'єктів ПЗФ у східних областях. Проте, не зважаючи на війну, на території східних областей України відбулись і нові створення територій ПЗФ. Вже під час початку військового конфлікту у квітні 2014 року рішенням Луганської обласної ради оголошено три нових ландшафтних заказника: «Урочище Скелевате» площею 204,8322 га, що знаходиться у Краснодонському районі Луганської області, «Долина р. Юськіної» площею 275,4306 га та «Долина р. Оріхової» площею 128,0365 га в Антрацитівському районі. Таким чином, площа природно-заповідного фонду збільшилась на 608,2993 га⁵⁴.

Наступним прецедентом стало те, що розпорядженням голови Луганської обласної військово-цивільної адміністрації від 01.04.2015 № 117 оголошено територію загальною площею 0,4703 га, яка, за даними Державного земельного кадастру, враховується у Маньківській сільській

раді Сватівського району Луганської області, гідрологічною пам'яткою природи місцевого значення «Джерело «Козаче»⁵⁵, а від 26.05.2015 року № 194 оголошено першу від часу початку війни природоохоронну територію. Нею стало заповідне урочище «Широке» в межах Кремінської міської ради. Степова балка площею 121,6 га є місцем поширення багатьох рідкісних видів рослин. Цікавою є юридична складова даного розпорядження, оскільки голов ОДА не є суб'єктом прийняття рішень щодо оголошення територій ПЗФ⁵⁶.

Дослідження причин затримки створення нових територій ПЗФ проводили у 2014 році ЕкГ «Печеніги». У результаті такого дослідження встановлено, що однією з головних перешкод в створенні нових об'єктів природно-заповідного фонду, розширенні екологічної мережі й в збереженні її земель, безумовно, є протидія на районному рівні, яка в більшості випадків пов'язана з нерозумінням місцевими органами влади, що таке природні резервати, і навіщо вони потрібні. Розв'язувати такі проблеми повинні РДА, адже відповідно до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 № 586-XIV⁵⁷, на місцевому рівні саме вони повинні забезпечувати виконання законів, актів Президента та Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня, державних і регіональних програм з охорони довкілля, а також забезпечувати взаємодію з органами місцевої влади. Отже, покладена на них і відповідальність за розвиток мережі особливо охоронюваних природних територій. Це розуміють і в керівництві області. Так, 21 листопада 2014 року у Харкові відбулася селекторна нарада обласної координаційної ради з екологічних питань. Директор Департаменту екології облдержадміністрації І. Капусник виступив з доповіддю «Стан та перспективи створення нових і розширення існуючих об'єктів природно-заповідного фонду області». В ній він, зокрема, відмітив, що розроблений та затверджений облдержадміністрацією План заходів щодо збільшення площі заповідності на 2014 рік був розісланий ще 16.05.2014 р. У даний час ведеться робота з розширення тільки одного заказника — «Смородського» (Харківський район)⁵⁸.

ЕкГ «Печеніги», щоб розібратися в цих питаннях, зі свого боку, направила харківським РДА запити, в яких зазначили, як вони виконують свої обов'язки в природно-заповідній сфері. За отриманими відповідями можна зрозуміти, що

РДА збереженням природних територій майже не займаються, а деякі з них взагалі вважають, що воно не належить до їхньої компетенції. Більшістю місцевих екологічних програм розвитку екомережі та збереження вже існуючих об'єктів не передбачено. Ізюмська, Чугуївська та Харківська РДА не знають навіть площу об'єктів природно-заповідного фонду свого району. А Краснокутська РДА вважає, що розвитку екомережі району заважають вже існуючі об'єкти ПЗФ, і навіть Департамент екології та природних ресурсів Харківської обласної державної адміністрації! Тільки 5 РДА планують створення або розширення заповідних територій.

Проблеми, які озвучили деякі адміністрації, мають дуже важливе значення для розуміння цього питання в цілому, тому що в своїй більшості вони єдині для всієї області:

- відсутність фінансування;
- відсутність земельпорядної документації на існуючі об'єкти природно-заповідного фонду;
- відсутність в адміністраціях посади екологослужбовця, який б постійно займався питаннями охорони природи;
- розташування чи планування об'єктів ПЗФ на землях, які задіяні у веденні сільського господарства і закріплені державними актами за конкретними особами;
- відсутність охоронних зобов'язань на деякі території природно-заповідного фонду (тобто, фактично, такі території ніхто охороняти не повинен)⁵⁹.

Як зазначалося вище, ЗУ «Про екомережу» постановляє, що до 2015 року площа ПЗФ України повинна становити 10,4%. Станом на 1.01.2014 р., відсоток заповідності в Україні складає 6,05% від площі держави. Процеси створення нових ПЗФ в 2014 році виявились вкрай уповільненими, попри очевидне наближення законодавчого терміну виконання. Серед об'єктів місцевого значення створено 2 заказники загальною площею 226 га на Дніпропетровщині⁶⁰, 3 — на Тернопільщині (загалом 19,82 га)⁶¹ і 6 — в Луганській області (площа 608,2993 га)⁶². Тут важливо відмітити, що об'єкти були створені безпосередньо в зоні АТО під час проведення військових дій. Попри звернення громадськості, фахівці департаменту екології Луганської ОДА жодним чином не були відзначені з боку Мінприроди. У той же час матеріали, що готувались на рівні Мінприроди України для створен-

ня об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення і очікували на підписання ще з 2010 року, не були використані. Протягом року було відчутно, що нова влада не зацікавлена в створенні нових об'єктів ПЗФ. Всі проекти указів Президента про створення нових національних парків та розширення заповідників замість того, щоб бути підписаними, повернулись з Адміністрації Президента України в Мінприроди «на повторне погодження». Проекти указів про створення нових заказників загальнодержавного значення взагалі загубились в коридорах АПУ, де в пакеті документів щодо кожного з них містились єдині оригінали матеріалів погодження.

Рекомендації

1. *Запровадити зміни до законодавства, відповідно до яких створення ПЗФ на землях державної власності не потребуватиме погодження із землекористувачем.*
2. *При проведенні роботи з розширення мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду на рівні області слід здійснити комплекс адміністративних заходів, що сприятиме планоірній реалізації Державної програми регіонального розвитку України на період до 2020 року в області, а саме:*
 - а) видати рішення обласної адміністрації/ради «Про розвиток мережі природно-заповідного фонду в області», яким деталізувати передбачені Державною програмою регіонального розвитку України на період до 2020 року планові показники заповідності на рівні районів;*
 - б) організувати роботу щодо створення територій та об'єктів ПЗФ, що були зарезервовані і створення яких передбачено існуючим законами, програмами та указами Президента України;*
 - в) організувати роботу з виявлення територій, перспективних для створення нових/розширення існуючих територій і об'єктів ПЗФ;*
 - г) розробити та затвердити кожній з областей:*
 - *обласну програму моніторингу та поліпшення стану збереження територій та об'єктів ПЗФ області;*
 - *перелік перспективних територій та об'єктів ПЗФ.*

- д) передбачити включення існуючих та перспективних територій ПЗФ до генеральних схем планування районів в області;*
- е) видати атлас та інші популярні видання щодо територій та об'єктів ПЗФ області та перспективних територій для заповідання;*
- є) забезпечити збереження територій, які визначені обласними переліками перспективних територій та об'єктів ПЗФ, та недопускати зміни їхнього цільового використання.*

Архіви ПЗФ

Одним з невирішених питань, пов'язаних наслідками адміністративної реформи системи природоохоронних органів, проведеної у 2009–2013 роках, є невизначений статус та стан збереження архівів матеріалів щодо існуючих територій ПЗФ в областях.

В Україні створено понад 8000 територій ПЗФ, більшість з яких мають місцеве значення. Відповідно до розподілу функцій між державними органами законом України «Про природно-заповідний фонд України», створення об'єктів ПЗФ місцевого значення здійснюється рішеннями обласних рад а об'єктів загальнодержавного значення — указами Президента України. Відповідно до вимог статей 51–53 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», при створенні об'єктів та територій природно-заповідного фонду місцевого та загальнодержавного значення готується низка документів (наукове обґрунтування, клопотання, матеріали погодження, картографічний матеріал, положення та охоронні грамоти). Повний набір вказаних матеріалів зберігався у державних управліннях охорони навколишнього природного середовища в областях, м. Києві та м. Севастополі, які займались створенням ПЗФ. Відповідно, підготовку матеріалів для створення об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення здійснює Департамент заповідної справи Мінприроди України. А матеріали до створення об'єктів місцевого значення до недавня готували територіальні підрозділи Мінприроди України.

Весь пакет документації щодо об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення зберігається в Департаменті заповідної справи Мінприроди. А документація про ПЗФ місцевого значення — в колишніх держуправліннях, які зараз

формально існують в формі ліквідаційних комісій. Після скасування цих органів, стала незрозумілою доля архівів матеріалів щодо ПЗФ. Виявилось, що попри обґрунтований механізм створення всіх названих документів, кожен з яких зазначений у відповідних нормах закону, сам архів в цілому не фігурує у жодних законодавчих або нормативних актах. При створенні ліквідаційних комісій Мінприроди не дало специфічних вказівок щодо подальшої долі цих архівів. У свою чергу обласні відділення Державного архіву України надали різноманітні рекомендації щодо подальшої долі вказаних архівних матеріалів. Ситуація з долею архівів виявилась дуже відмінною в різних областях. Причинами невизначеності долі архівів стали: а) відсутність їхнього юридичного статусу; б) відсутність рекомендації Мінприроди до ліквідаційних комісій Держуправління; в) безвідповідальне і неузгоджене ставлення до даної інформації інспекторами обласних відділень Держархіву, що працювали з ліквідаційними комісіями. Так, Держуправління у Херсонській⁶³, Полтавській⁶⁴, Закарпатській⁶⁵, Волинській⁶⁶, Тернопільській⁶⁷ (в тому числі ведеться робота по виготовленню електронних копій) та Хмельницькій⁶⁸ областях повідомляють, що матеріали щодо ПЗФ передані до новоствореного Департаменту екології та природних ресурсів ОДА. Держуправління в Одеській області⁶⁹ повідомляє, що матеріали щодо ПЗФ тимчасово зберігаються у Департаменті екології та природних ресурсів ОДА через відсутність коштів на впорядкування їх для передачі в архів. Держуправління у Чернігівській⁷⁰, Луганській⁷¹, Черкаській⁷², Рівненській⁷³, Донецькій⁷⁴ та Кіровоградській⁷⁵ областях повідомляють, що матеріали щодо ПЗФ не передавались Департаменту ОДА через відсутність відповідної процедури. Житомирська ОДА⁷⁶ повідомляє, що матеріали щодо ПЗФ передані до Мінприроди України та до Держархіву. Держуправління ОНПС у Вінницькій області планує передати архіви до Держархіву⁷⁷. Держуправління ОНПС у Дніпропетровській області передало всі матеріали до Мінприроди⁷⁸.

17 червня в Мінприроди відбулась нарада з питання архівів під головуванням начальника Департаменту заповідної справи І. Іваненка, присвячена долі архівів⁷⁹. В нараді взяли участь працівники Мінприроди, обласних департаментів екології та природних ресурсів та громадськість⁸⁰. Під час зустрічі стало відомо, що звернення громадськості та

нардепа Бригинця⁸¹⁻⁸², знайшли розуміння в Мінприроди і вже не перший місяць триває збір інформації про заповідні території з усіх областей. З більшості областей інформація зібрана також і в електронному вигляді.

Активісти Національного екологічного центру України та Екологічної групи «Печеніги» (Харків) запропонували оприлюднити всі архіви щодо ПЗФ в інтернеті, щоб всі зацікавлені сторони могли нею користуватись. Вже зараз ініціативна група розпочала формування електронного архіву ПЗФ в інтернеті. Створена сторінка ініціативи⁸³. Після завершення збору інформації планується створити окремий інтернет-ресурс для розміщення архіву. Громадські організації планують взяти таку функцію на себе. Окрім того, експерти НЕЦУ та ЕПЛ пропонують створити на базі Департаменту заповідної справи Мінприроди України державний архів матеріалів по ПЗФ з наданням йому відповідного статусу та вказівкою про нього у законодавстві. У 2014–2015 роках збором архівних матеріалів займались співробітники ЕПЛ.

Протягом 2014 року була організована масштабна робота по збору фотовідбитків та копій офіційних документів щодо всіх існуючих територій та об'єктів ПЗФ України. Особливою темою є створення доступної інформації про існуючі території ПЗФ в інтернеті. Наявні ресурси не виконують зазначену функцію. Так, навіть Мінприроди створило субсторінку, присвячену питанням природно-заповідного фонду <http://pzf.menr.gov.ua/>, яка містить еkleктичну карту НПП і заповідників, їхній опис і фото.

В Україні відсутня культура користування тематичними сайтами в колах громадських природоохоронних організацій. Тому кількість веб-сайтів, що висвітлювали б питання охорони природи дуже невелике, всі вони значною мірою дублюють одне те саме і мають переважно поверхово-довідковий характер, або є сайтами громадських організацій, в яких питання заповідної справи, екомережі та біорізноманіття висвітлюється лише супутньо, у відповідних розділах.

Довідкова інформація про біорізноманіття та ПЗФ також розміщена на сайті www.nature.trnjhsd.kiev.ua. Тут зокрема викладені статті Червоної книги України, Зеленої книги України, схеми розміщення всіх природно-заповідних територій в Україні, гори, лікарські рослини, джерела, печери та атлас птахів України. Довідкова та оглядова інформація про при-

родно-заповідний фонд України міститься на сайті «Україна Інкогніта»⁸⁴, сайтах (тимчасово не працює) «Природно-заповідний фонд України»⁸⁵, «Заповідна Україна»⁸⁶, а також на веб-сайтах «Заповідні території Українських Карпат»⁸⁷. Інформація про окремі території міститься на сайтах національних природних парків та заповідників⁸⁸⁻⁸⁹, хоча власні сайти є далеко не у всіх територій ПЗФ. Крім того, інформація загального змісту розміщена і на сайтах Державних управлінь охорони навколишнього природного середовища в областях, проте їхнє скасування в рамках адміністративної реформи очевидно призведе і до зникнення сайтів. Еклектично, велика кількість територій ПЗФ мають описи на сторінках Вікіпедії⁹⁰. Повний список ПЗФ станом на 1.01.2013 створено на сторінці проекту «Вікі Любить землю»⁹¹. Гарно зроблений сайт ПЗФ Чернігівщини, розроблений на базі сторінки обласного департаменту екології та природних ресурсів⁹². Концептуально природоохоронним ресурсом є сайт «Природа Слобожанщини»⁹³.

Щодо сторінок громадських організацій, цікавими є сайти Дружини охорони природи м. Київ⁹⁴, Екологічної групи «Печеніги»⁹⁵, Київського еколога-культурного центру⁹⁶ та громадської кампанії «Національним паркам бути!»⁹⁷.

Рекомендації

Згідно із Законом України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» утворити архівний підрозділ (вірогідно — в складі запланованого Державного агентства заповідної справи; надалі — архів) для зберігання архівних документів, що накопичені за час їхньої діяльності, використання відомостей, що містяться в цих документах, для службових, наукових та інших цілей, а також для забезпечення публічного доступу до цих документів, відповідно до вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації»

У складі архіву повинні бути сформовані такі фонди:

1. Фонд Державного агентства заповідної справи, що містить: науково-технічну документацію, аудіовізуальні та електронні документи, створені Агентством або одержані ним на законних підставах; фонди особового походження працівників Агентства, які відіграли певну роль

в історії розвитку тієї чи іншої сфери життєдіяльності країни або її окремого регіону; документи з різними видами матеріальних носіїв інформації організацій — попередників Агентства, що ліквідовані (Фонд Державної служби заповідної справи та Департамент заповідної справи Міністерства екології та природних ресурсів України).

2. Фонд документації існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що міститиме рішення про створення об'єктів та територій природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення, положення, охоронні зобов'язання, карто-схеми та обґрунтування створення щодо кожного з об'єктів; додаткові відомості щодо об'єктів та територій природно-заповідного фонду (матеріали перевірок, наукових досліджень або обстежень, звернення фізичних та юридичних осіб); документацію установ природно-заповідного фонду (науково-технічну документацію, аудіовізуальні та електронні документи, створені національними природними парками, біосферними заповідниками, природними заповідниками і адміністраціями територій природно-заповідного фонду інших категорій, або одержані ними на законних підставах; документація інших установ та організацій щодо таких об'єктів).
3. Історичний фонд, що включатиме документацію, утворену до 1991 року і достатичну до формування заповідної справи в Україні та її природно-заповідного фонду; документацію щодо створення об'єктів та територій природно-заповідного фонду (пропозиції, подані державними організаціями, науковими установами, громадськими організаціями або фізичними особами, щодо створення нових територій природно-заповідного фонду (не залежно від того чи були вони створені), проекти створення таких територій, іншу документацію, накопичену в процесі створення); документацію щодо скасованих ліквідованих або реорганізованих об'єктів та територій природно-заповідного фонду.
4. Видавничий фонд, що містить періодичні та інші видання про об'єкти та території природно-заповідного фонду, заповідну справу (в т.ч. видання громадських організацій та буклети).

Основними завданнями архіву:

- приймання від структурних підрозділів агентства та інших суб'єктів зберігання архівних документів з різними видами матеріальних носіїв інформації;
- контроль разом зі службою діловодства за станом зберігання та правильністю оформлення документів у структурних підрозділах агентства;
- виявлення та збір документації від інших установ, якщо така документація відповідає тематиці відповідних фондів архіву;
- участь у складанні та погодженні зведеної номенклатури справ організації, перевіряння відповідності формування документів у справі згідно із затвердженою номенклатурою;
- ведення державного обліку документів Національного архівного фонду та щорічне подання відомостей про їхню кількість за формою, встановлену Правилами роботи архівних підрозділів органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, затвердженими наказом Державного комітету архівів України від 16.03.2001 № 16, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 08.05.2001 за № 407/5598 (із змінами) (далі — Правила), відповідній державній архівній установі, архівному відділу міської ради;
- проведення попередньої експертизи цінності документів, що знаходяться на зберіганні, складання та подання на розгляд експертної комісії організації проектів описів справ постійного зберігання;
- організація користування архівними документами, надання архівних довідок, копій, витягів з документів юридичним і фізичним особам відповідно до Правил;
- участь у заходах з підвищення фахової кваліфікації працівників організації, які відповідають за роботу з документами.

Державна екологічна інспекція України

У період з липня 2014 року і до червня 2015 року на законодавчому рівні було обмежено спроможність Державної екологічної інспекції України проводити перевірки. Проведення перевірок стало можливим лише після отримання дозволу КМУ або за власним бажанням суб'єкта господарювання. Внаслідок цього проведення перевірок ДЕІ фактично зупинилось.

ЗУ «Про Держбюджет на 2014 рік» було встановлено, що до кінця 2014 року перевірки мають проводитися Державною екологічною інспекцією або з дозволу Кабінету Міністрів України, або за бажанням суб'єкта господарювання. 28 грудня Законом України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» мораторій на проведення перевірок підприємств щодо дотримання законодавства з боку екологічної інспекції був подовжений до червня 2015 року. Відповідна ситуація склалася внаслідок внесення змін до Державного бюджету України від 31.07.2014 та Постанови КМУ «Питання запровадження обмежень на проведення перевірок державними інспекціями та іншими контролюючими органами» № 408 від 13.08.2014 року⁹⁸. Відповідні зміни були запроваджені з метою економії бюджетних коштів.

Народний депутат О. Бригинець з цього приводу зазначив у своїй заяві: «Економія та зменшення тиску на підприємців, це звісно добре, але необдумана фактична заборона всіх перевірок призводить до безкарності правопорушників у всіх сферах, зокрема в галузі охорони довкілля. На жаль, в даному випадку, Кабмін фактично дає зелене світло екологічним злочинцям... Екологія — це безпекова сфера». За даними активістів ГО «Українська справа» з 01.08.2014 р. по 11.11.2014 р. КМУ не видав жодного розпорядження, яким би дозволив Державній екологічній інспекції провести позапланову перевірку. Хоча було подано більше сотні таких прохань. Аналогічна ситуація і щодо інших державних інспекцій.

Рекомендації

З метою подолання значного обсягу порушень на землях ПЗФ, необхідно:

1. *Забезпечити безперебійну роботу Держекоінспекції та її оперативний контакт з іншими правоохоронними і контролюючими органами.*
2. *Забезпечити щорічне обстеження силами ДЕІ всіх територій ПЗФ.*
3. *Внести зміни до законодавства, внаслідок яких суб'єктом притягнення до відповідальності за виявлені порушення зможе бути землекористувач ПЗФ.*

Державне агентство лісових ресурсів України

Державне агентство лісових ресурсів, як і в попередні періоди, досліджувані нами, лишається основним суб'єктом затримки створення нових установ ПЗФ та передачі земель вже створеним установам, таким як НПП. Більшість пропозицій щодо заповідання не були погоджені ні Держлісагенством ні лісогосподарськими підприємствами. Громадськість розгорнула активні кампанії лобювання погоджень створення НПП «Холодний яр», «Нижняодніпровський» тощо. Натомість у 2015 році відбулось певне зрушення, адже була утворена адміністрація НПП «Цуманська пуца».

Однією з найбільш виразних та системних ознак саботування державними органами процесів створення територій природно-заповідного фонду є вимоги державних підприємств лісової галузі щодо відшкодування збитків, спричинених вилученням земельних ділянок лісового фонду та сільськогосподарського призначення. На сьогодні при погодженні та відведенні земельних ділянок лісового фонду в установленому законом порядку установам ПЗФ, користувачами земельних ділянок висувуються вимоги щодо відшкодування збитків спричинених вилученням земельних ділянок лісового фонду та сільськогосподарського призначення. Разом з тим, ознаки щодо необхідності відшкодування цих збитків відсутні:

1. Земельні ділянки передаються на підставі рішень Президента України та Уряду від однієї державної організації до іншої.
2. Земельні ділянки лісового фонду передаються для їх охорони та збереження, лісовий фонд продовжує охоронятися в інтересах усіх громадян України.
3. Не відбувається господарське/комерційне використання цих територій, цільове призначення земельних ділянок змінюється на цільове призначення для збереження та використання земель ПЗФ.

З боку Держлісагенства розпочалась цілеспрямована кампанія проти процесу створення нових ПЗФ. Так, у відповідь на створення робочої групи в Черкаській ОДА попідготовці НПП Холодний яр вийшов цикл публікацій проти⁹⁹. Також Держлісагенство довгий час саботувало погодження невеличкої ділянки майбутнього НПП «Нижняодніпровський». Діалог між Держлісагенством та Мінприроди в питанні

створення НПП був налагоджений завдяки роботі екологів ЕПЛ.

Громадські організації вкотре підняли питання щодо доцільності обов'язкового погодження створення ПЗФ із землекористувачами. З числа концептуальних матеріалів, опублікованих у рейтингових ЗМІ в 2015 році, варто назвати лише статтю В. Колінька «Земля і люди», опубліковану у «Дзеркалі тижня» на в березні 2015 року. У статті автор називає непрості питання, що постають перед нинішнім поколінням українців з огляду на те, що відбувся перехід від права колективної власності на землю до права приватної власності. Серед дев'ятох питань ключовим було таке: «Чи може власник або орендар опиратися створенню на його землі об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ), якщо це суспільна потреба?»

«Ми повинні різко збільшити кількість земель природно-заповідного фонду і довести їх до європейського рівня в 15–20% від загальної площі. Ми маємо розширити перелік особливо цінних земель за рахунок земель водного фонду і прибережних захисних смуг. Ми повинні запровадити кримінальну відповідальність за пљондрування особливо цінних земель під будь-яким виглядом, — пише В. Колінько у статті. — От що ми повинні спростити, так це процедуру створення об'єктів природно-заповідного фонду, тому що в нинішній ситуації узгодити землю під заповіт із землевласником майже неможливо», — продовжує автор статті.

Основною пропозицією В. Колінька є зміна в законі про ПЗФ норм, що потребують узгодження створення об'єктів ПЗФ із землевласником чи землекористувачем.

На думку Департаменту заповідної справи Мінприроди України, для вирішення проблеми небажання погодження створення ПЗФ землекористувачами, необхідно внести зміни до статті 156 Земельного кодексу України в частині звільнення установ ПЗФ від відшкодування збитків землекористувачам (проект Закону знаходився в Верховній Раді України, реєстраційний номер 2696 від 02.04.2013, потім за № 4619 від 01.04.2014. Законопроект було включено до порядку денного 1655-VII від 02.09.2014. Але 27.11.2014 законопроект було відкликано у зв'язку із обранням нового складу Верховної Ради України).

У якості спроби вирішити вказану проблему народним депутатом Ігорем Луценком розроблено законопроект¹⁰⁰, покликаний спрос-

тити процедуру заповідання. У публікації, в якій автор оприлюднює ідеї законопроекту, пояснюється, що створення будь-якого об'єкту ПЗФ переслідує мету обмежити певні форми землекористування або ресурсокористування. Відтак, створення ПЗФ нерідко вороже сприймається землекористувачами та спонтанними користувачами природних ресурсів (наприклад місцеві жителі, що звикли до стихійного полювання, риболовлі, лісокористування тощо). У межах лісового відомства відмова погодження створення нових ПЗФ взагалі має характер напівофіційної відомчої політики. Станом на 2015 рік, саме неможливість отримання погодження землекористувачів є причиною, по якій більшість пропозицій щодо створення нових ПЗФ не втілюються у життя. Пропозиції вирішення цього питання неодноразово озвучувались у наукових публікаціях. Так, у 1998 році Міжвідомча лабораторія заповідної справи пропонувала замінити процедуру погодження меж ПЗФ із землекористувачами на компенсаторні заходи а також зробити погодження обов'язковим у випадках, коли на ділянках виявлені види, занесені до Червоної книги України¹⁰¹.

Під час комітетських слухань щодо питань природно-заповідного фонду, що відбувались у Комітеті Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи 8.05.2008 року, 16.11.2013 року та 4.02.2015 року, проблема погодження нових об'єктів ПЗФ із землекористувачами озвучена як одна з найбільш суттєвих для галузі. Так, рішення Комітету за результатами слухань 2008 року доручає Верховній Раді України розробити зміни до законодавства, направлені на «спрощення порядку створення територій і об'єктів природно-заповідного фонду та резервування природних територій для подальшого заповідання, особливо в частині погодження з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та землекористувачами»¹⁰². Відповідно до преамбули Закону України «Про природно-заповідний фонд України», об'єкти природно-заповідного фонду є загальнонаціональним надбанням. Відповідно до ст. 39 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»¹⁰³, всі природні об'єкти та ресурси, що можуть бути об'єктами заповідання, — віднесені до природних ресурсів загальнодержавного значення. У доповіді громадських організацій «Льодовиковий період у заповідній справі»

називається зазначена проблема з огляду на це формулюється як загроза для національної безпеки держави: фактично, кожен громадянин на власний розсуд, керуючись сьогоденним прагненням швидкого заробітку, особистою примхою чи іншими інтересами, може вирішувати долю національного надбання, що належить всьому народу та прийдешнім поколінням¹⁰⁴. Народний депутат Ігор Луценко пропонує нову редакцію статті 52 ЗУ «Про ПЗФ», в якій буде передбачено, що «Не проводиться погодження з власниками та первинними користувачами природних ресурсів клопотань про необхідність створення чи оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, які знаходяться в межах земельних ділянок державної власності, що перебувають у користуванні державних підприємств, організацій та установ».

На підставі результатів погодження клопотань (або безпосередньо після схвалення клопотання — у разі створення чи оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду відповідно до частини третьої цієї статті) центральний орган виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища забезпечує розробку спеціалізованими проектними та науковими установами проектів створення природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, заказників, пам'яток природи, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення».

¹ Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>

² Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони біорізноманіття» від 09.04.2015 № 323-VII <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/323-19>

³ Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19.09.1979 http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_032

⁴ <http://pecheneg.org.ua/ru/node/1209>

⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони тваринного світу» від 09.04.2015 № 322-VIII <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-19>

⁶ Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 № 71-VIII <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/71-19>

⁷ Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення податкового контролю

- за трансфертним ціноутворенням» від 28.12.2014 № 72-VIII <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/72-19>
- 8 Проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо збереження довкілля та родючих шарів ґрунту) № 2507 від 01.04.2015 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54605
- 9 Проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури землевідведення для будівництва об'єктів з виробництва теплової та/або електричної енергії з використанням відновлювальних джерел енергії та/або біологічних видів палива» № 2529а від 26.08.2015 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56300
- 10 <http://epl.org.ua/ecology/mali-hes/novyny/1888-narodni-deputaty-khochut-uzakonyty-budivnytstvo-malykh-hidroelektrostantsii-v-prirodno-zapovidnomu-fondi>
- 11 Проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення охорони природних об'єктів від пожеж» № 3304 від 09.10.2015 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56781
- 12 Постанова КМУ «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд» № 541 від 24.07.2013 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/541-2013-%D0%BF>
- 13 Постанова КМУ від 21 квітня 1998 р. № 521 «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/521-98-%D0%BF>
- 14 Постанова КМУ «Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу» від 25.07.2007 № 963 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/963-2007-%D0%BF>
- 15 Лист Мінприроди України № 9-04/712-14 від 23.07.2014
- 16 Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 рр.» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1989-14/page2>
- 17 Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 6.08.2014 № 385 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/file/text/26/f430556n22.zip>
- 18 <http://document.ua/pro-rozvitok-prirodno-zapovidnogo-fondu-v-oblasti-doc199744.html>
- 19 <http://www.oda.te.gov.ua/zalishchytska/ua/catalog/item/33555.htm>
- 20 <http://pryroda.in.ua/forest/perspektyvy-ta-realiyi-zapovidannya-lisovyh-zemel-infohrafika/>
- 21 Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру» від 09.04.2014 № 1193 — VII <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1193-18> <http://www.pravda.com.ua/news/2014/04/9/7021927/>
- 22 Лист Мінприроди України № 5/1-6/785-14 від 27.06.2014
- 23 <http://blog.liga.net/user/obryginets/article/15043.aspx>
- 24 Лист Мінприроди України № 5/1-14/9810-14 від 13.08.2014
- 25 Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державний бюджет України на 2014 рік» від 31.07.2014 № 1622-VII <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1622-18>
- 26 <http://rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/96540.html>
- 27 <http://pryroda.in.ua/zapzf/deputaty-suttyevo-skorotyly-finansuvannya-zapovidnoyi-spravy-minpryrody-promovchalo/>
- 28 Василюк О. Депутати підштовхують нацпарки до фактичного знищення // Природа і суспільство, 22 серпня 2014 року, № 16 (100)
- 29 Лист Міністерства фінансів України № 31-08000-05-5\19755 від 31.07.2014 р.
- 30 Лист Міністерства фінансів України № 31-08010-10\28-308\317 від 19.08.2014
- 31 Лист Мінприроди № 5/1-11/10539-14 від 29.08.2014
- 32 Закон України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» від 16.01.2014 № 719-VII <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/719-18>
- 33 Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» від 27.03.2014 № 1165-VII <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1165-18>
- 34 Лист Мінприроди № 11-01/66-14 від 16.09.2014
- 35 Лист Міністерства фінансів України № 31-08010-05-27\24351 від 22.09.2014
- 36 <http://pryroda.in.ua/zapzf/protokol-zasidannya-narady-kerivnytstva-minpryrody-z-predstavnykamy-hromadskosti-z-pytan-rozvytku-zapovidnoyi-spravy/#more-1339>
- 37 Наказ Міністерства екології та природних ресурсів «України» від 06.04.2015 № 114 «Про додаткові заходи збереження біорізноманіття територій та об'єктів природно-заповідного фонду» <http://www.menr.gov.ua/normakty/60-9/acts/3737-nakaz-vid-06-04-2015-114-pro-dodatkovyi-zakhody-zberzhennia-bioriznomanittia-terytorii-ta-ob-ektiv-prirodno-zapovidnoho-fondu>; <http://pryroda.in.ua/zapzf/minpryrody-zaboronylo-sanitarni-rubky-v-prirodnyh-zapovidnykah-ta-zapovidnyh-zonah/>
- 38 Рішення Київської обласної ради від 23.06.2015 «Про введення мораторію на вирубку лісів в межах природно-заповідного фонду Київської області» <http://pryroda.in.ua/forest/kyivvska-oblasna-rada-pryynyala-moratoriy-na-rubku-zapovidnyh-lisiv/>
- 39 <http://pryroda.in.ua/jeaping/>
- 40 <http://pryroda.in.ua/jeaping/2014/06/30/dzhypy-znyschuyut-kinburnsku-kosu/>
- 41 Лист НЕЦУ № 125-1/8564-196 від 03.07.2014
- 42 Лист Мінприроди України № 9-04/710-14 від 28.07.2014
- 43 Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 16 березня 2015 року № 80 «Про додаткові заходи щодо збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду» http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN010095.html

- 44 При цьому, керівництво Карпатського НПП по-відомило ЕПЛ про роботу, яку проводить НПП по боротьбі з джипінгом. Зокрема про встановлення відповідних плакатів тощо. Середішого, було й повідомлен ощо в районі водоспаду Гук знищена вся незаконна реклама джипінгу, розміщена на об'єктах інфраструктури НПП. Втім, вказані рекламні банери були знищені активістами НЕЦУ та ДОП в серпні 2015 року, а не співробітниками НПП.
- 45 <http://zakarpattya.net.ua/News/126079-Kolektyv-Karpat'skoho-biosfernoho-zapovidnyka-vyznachyvsi-z-kerivnykom-i-zvernuvsia-z-pryvodu-samovilnykh-rubok-v-pralisakh>
- 46 <http://menr.gov.ua/press-center/news/123-news1/3888-derzhfininspektsiia-vvazhaie-natsionalni-pryrodni-parky-virtualnymy>
- 47 <https://www.youtube.com/watch?v=L0-JWTPhPWY>
- 48 <https://www.youtube.com/watch?v=XG86uNSt03I>
- 49 http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/uploads/attach-2566-568621957.pdf
<http://pryroda.in.ua/zapzf/obhovorenniya-stvorenniya-derzhahenstva-zapovidnoyi-spravy/>
- 50 Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2010 № 2818-VI <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>
- 51 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/446/2014>
- 52 <http://pravda.if.ua/news-58164.html>
- 53 <http://epl.org.ua/novini/anons/browse/1/backPid/393/article/7845/>
- 54 <http://www.eco-lugansk.gov.ua/2013-12-12-00-50-06-4/novini/229-v-luganskij-oblasti-stvoreni-novi-prirodno-zapovidni-teritoriji>
- 55 <http://www.eco-lugansk.gov.ua/2013-12-12-00-50-06-4/novini/249-stvoreno-novu-prirodno-zapovidnu-teritoriyu>
- 56 <http://pryroda.in.ua/step/popry-viynu-na-luhanschini-stvoryuyut-zapovidni-terytoriyi/>
- 57 Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 № 586-XIV <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
- 58 <http://kharkivoda.gov.ua/uk/news/view/id/24122>
- 59 <http://pechenegy.org.ua/ru/node/1152>
- 60 Рішення Дніпропетровської обласної Ради № 550-26/VI від 20.06.2014 «Про створення об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення»
- 61 Рішення Тернопільської обласної ради № 1716 від 17.06.2014 «Про оголошення комплексної пам'ятки природи «Тимкова Скала», № 1714 від 17.06.2016 «Про оголошення об'єкта і території природно-заповідного фонду місцевого значення у Тернопільській області».
- 62 Рішення Луганської обласної ради від 04.03.2014 р. N 23/15 «Про оголошення гідрологічної пам'ятки природи місцевого значення «Христине джерело», від 04.03.2014 № 23/16 «Про оголошення гідрологічної пам'ятки природи місцевого значення «Пантелеймонова криниця», від 18.04.2014 № 24/28 «Про оголошення ландшафтної заказника місцевого значення «Долина р. Юської», від 18.04.2014 № 24/29 «Про оголошення ландшафтної заказника місцевого значення «Долина р. Оріхової», від 18.04.2014 № 24/26 «Про оголошення ландшафтної заказника місцевого значення «Урочище Скелевате»
- 63 Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Херсонській області № 01-17/B-4, від 29.05.2014
- 64 Лист Департаменту з питань нафтогазового комплексу, промисловості, екології та природних ресурсів Полтавської ОДА № 1980/01-11 від 27.05.2014
- 65 Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Закарпатській області № 18/04, від 27.05.2014
- 66 Лист Управління екології та природних ресурсів Волинської ОДА № 707/1.21/2-14 від 02.06.2014
- 67 Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області № 2-1/24 від 30.05.2014
- 68 Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Хмельницькій області № 05/19, від 27.05.2014
- 69 Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Одеській області № 113, від 27.05.2014
- 70 Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Чернігівській області № 06-06/16, від 29.05.2014
- 71 Лист Департаменту екології та природних ресурсів Луганської ОДА № 1763 від 28.05.2014 р,
- 72 Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Черкаській області № 03/2749 від 04.06.2014
- 73 Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Рівненській області № 11/03/2-13/14 від 06.06.2014
- 74 Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Донецькій області № 08-1916 від 05.06.2014
- 75 Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Кіровоградській області № 23-03/06-1, від 29.05.2014
- 76 Лист Житомирської ОДА, Департаменту екології та природних ресурсів № 682/с-5/2-4-1127 від 27.05.2014
- 77 Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Вінницькій області № 19/04 від 05.06.2014
- 78 Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Дніпропетровській області № 80/0/2-14 від 30.05.2014
- 79 <http://pryroda.in.ua/zapzf/protokol-zasidannya-narady-kerivnytstva-minpryrody-z-predstavnykamy-hromadskosti-z-pytan-rozvytku-zapovidnoyi-spravy/>
- 80 <http://pryroda.in.ua/zapzf/20-travnua-2014-narada-po-zapovidniy-spravi-v-minpryrody/>
- 81 http://bryhynets.com/index.php?nma=news&fla=stat&cat_id=1&page=1&nums=5338
- 82 http://bryhynets.com/index.php?nma=news&fla=stat&cat_id=1&page=1&nums=5386
- 83 <http://pryroda.in.ua/zapzf/arhiv-pzf-onlayn/>
- 84 <http://ukrainaincognita.com/>
- 85 <http://pzf.in.ua/>

- ⁸⁶ www.reserves.in.ua/
- ⁸⁷ <http://pzf.in.ua/>
- ⁸⁸ www.askania-nova-zapovidnik.gov.ua/
- ⁸⁹ <http://dbr.org.ua/>
- ⁹⁰ <http://uk.wikipedia.org/>
- ⁹¹ <http://wikilovesearth.org.ua/lists-of-sights/>
- ⁹² <http://eco23.gov.ua/PZF/Index.html>
- ⁹³ www.slobnature.in.ua/
- ⁹⁴ www.pryroda.in.ua/dop-kyiv
- ⁹⁵ www.pechenegy.org.ua
- ⁹⁶ www.ecoethics.ru
- ⁹⁷ www.pryroda.in.ua/zapzf
- ⁹⁸ Постанова КМУ від 13 серпня 2014 року № 408 «Питання запровадження обмежень на проведення перевірок державними інспекціями та іншими контролюючими органами» від 13 серпня 2014 року № 408 <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/408-2014-%D0%BF>
- ⁹⁹ <http://www.lesovod.org.ua/node/23547>
- ¹⁰⁰ Луценко І. В., Василюк О. В. Законодавча ініціатива до питання погодження проєктованих територій природно-заповідного фонду//Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «IV Всеукраїнські наукові читання пам'яті СергіяТарашука» (м. Миколаїв, 23–24 квітня 2015 р.) / Чорноморський державний університет імені Петра Могили / Колектив авторів. — Миколаїв: ФОП Швець В. Д., 2015. с. 110–115
- ¹⁰¹ Міждержавні природно-заповідні території України / колектив авторів / Під заг.ред. Т. Л. Андрієнко. — Міжвідомча комплексна лабораторія наукових основ заповідної справи НАН України та Мінекобезпеки України. — Київ, 1998. — 132 с.
- ¹⁰² Рішення Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи від 12.05.2008 № 14/2.
- ¹⁰³ Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-ХІІ <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
- ¹⁰⁴ Артов А., Балобін С., Василюк О., Городецька Н., Кривохижа М., Мовчан Я., Рудик О., Сіренко І., Шапаренко С., «Льодовиковий період» у заповідній справі (огляд ситуації у заповідній справі в Україні за 2008–2012 рр.) заг. ред. Кравченко О.// Екологія. Право.Людина. № 17–18 (57–58), 2013.

Майдан, анексія, війна і заповідна справа

Громадсько-політичні події кінця 2013–початку 2014 року принесли багато нових змін та потрясіння у звичний устрій життя українців. Події на Майдані, початок війни, загибель борців за демократичний курс України, біженці і вимушені переселенці — все це виглядає більш актуальним і вагомим, ніж конкретні негативні впливи, що виникли під час революційних подій, анексії Криму та військових дій. Разом з тим, нові негативні чинники, що виникли в цей період та не отримали оперативної реакції держави, загрожують довгостроковими наслідками, що можуть мати прогресуючий характер.

Громадсько-політичні події, що відбулись на початку року в центрі м. Київ, безпосередньо торкнулися і питань заповідної справи.

Слід, який залишили після себе мітингарі провладного «Антимайдану» на території Маріїнського парку, заслуговує на кримінальну справу. Ця теза дала старт кількомісячній природоохоронній кампанії. Територія Маріїнського парку, де протягом кількох тижнів перебували учасники провладної демонстрації, на думку природоохоронців, суттєво деградувала. Відбулось засмічення, руйнування елементів зовнішнього дизайну парку, утрамбовування ґрунту, пошкодження дернини, дерев та

їхнього коріння через розпалювання багатьох та встановлення бочок для обігріву людей. При цьому Маріїнський парк є парком-пам'яткою садово-паркового мистецтва, що є об'єктом природно-заповідного фонду загальнодержавного значення¹.

Ліквідацією масштабного засмічення у парку зайнялись самі кияни та активісти революційного Майдану. На звернення народного депутата О. Бригинця, Державна екологічна інспекція у м. Києві нарахувала збитки, нанесені Маріїнському парку внаслідок базування тут протягом місяця 20 000 чоловік та вчинення ними вказаних вище порушень. Загальна сума збитків склала 6 201 200 грн². Матеріали передані до органів МВС для відкриття кримінального провадження³. Втім рік потому зрушень у справі не відбулось.

Пізніше стало відомо, що Міністерство внутрішніх справ України не притягатиме до відповідальності керівників антимайдану. У своєму листі слідчий Печерського РУ ГУМВС у м. Києві А. В. Манько пояснив: «Зважаючи на те, що встановити осіб, причетних до скоєння даного злочину не вдалося... кримінальне провадження закрито у зв'язку із відсутністю у діянні складу кримінального злочину»⁴. Активісти зазначають, що відмова притягати до відповідальності керівників антимайдану — надто симптоматичний крок для Печерського РУГУ МВС, оскільки саме працівники цього

райвідділку охороняли антимайдан у трагічні дні протистояння в центрі Києва.

Не менш гучною новиною, що торкнулась одночасно і Майдану, і природоохоронної тематики, стало масштабне забруднення річки Либідь у Києві. Після прибирання на місці трагічних подій на вулиці Грушевського, комунальні служби Печерського району столиці вивезли токсичну сажу та залишки перегорілих покришок на так званий полігон тимчасового зберігання снігу⁵. «Полігон» знаходиться на перехресні вулиць Кіквідзе та Саперно-Слобідської. Звозити туди сніг комунальникам доручає розпорядження КМДА № 1660 від 23.09.2013 «Про утримання доріг та тротуарів у місті Києві у зимовий період 2013–2014»⁶. Щороку аналогічним розпорядженням сніг з урядового кварталу вивозять сюди. Цього ж разу замість снігу виявилась велика кількість сажі та покришок, бруківки, гільз і залишків барикад. Проте вивезли все на звичне місце.

До 2014 року екологам не вдавалось зупинити складування тут снігу, до якого зазвичай домішана чимала частка сміття та авто вихлопів. Брудний сніг тане і стікає в русло річки Либідь, яка саме тут витікає з підземного колектора. Вся територія, де розміщено полігон, віднесена до природно-заповідного фонду. Після розголошення проблеми в ЗМІ токсичні відходи швидкими темпами вивезли зі «сніготайки» на 6-й полігон ТПВ⁷.

Разом з тим, домогтися реакції від контролюючих органів природоохоронцям вдалося не відразу. Державна екологічна інспекція у м. Києві не розгледіла на берегах Либіді сажу, покришки і сміття. Про це повідомив Національному екологічному центру України перший заступник голови Держекоінспекції у м. Києві Є. М. Білоус у листі № 2-101-08/20 від 27.03.2014 р.: «Державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища м. Києва... в результаті обстеження території річки Либідь наявність несанкціонованого розміщення відходів не підтвердилось, залишки барикад та шин відсутні» — говориться в листі екоінспекції⁸. Сажу та залишки автопокришок з берегів Либіді не лише прибрали, а й нарахували за це збитки, нанесені державі, але лише після того, як екологічні організації неодноразово скаржились на бездіяльність Держекоінспекції у м. Києві та оприлюднювали факти брехні з боку екоінспекторів⁹. Держекоінспекція у м. Києві відібрала проби ґрунту та порахувала забруд-

нення на площі 1025 кв. м. За дане порушення посадову особу ШЕУ Печерського р-ну м. Києва притягнуто до штрафу за ст. 52 КУпАП на суму 850 грн. У результаті вимірювань нараховано і суму збитків, що нанесені державі забрудненням земель природно-заповідного фонду — 2 982 305 грн¹⁰. Втім притягнути порушників до відповідальності контролюючі органи не поспішають¹¹.

Вже у 2015 році, попри обіцянки тодішнього міського очільника В. Бондаренка перетворити пошкоджену ділянку біля Либіді на зелену зону¹², поновилось вивезення снігу з центральних кварталів міста¹³. Як виявилось, нове розпорядження про перелік місць тимчасового складування снігу підписано вже новим міським головою В. Кличком¹⁴.

Користуючись увагою преси до подій Майдану та війни на сході України, чиновники в різних областях України вдалися до кількох вкрай негативних прецедентів зі знищення об'єктів ПЗФ, зокрема, вінницької Алеї горіха Зібольда. У м. Вінниця по вул. Пирогова комунальні служби вирізали всі дерева — пам'ятки природи «Алеї горіха Зібольда». МКП «Вінницязеленбуд», на яких покладено охоронне зобов'язання і, які згідно із законом несуть відповідальність за збереження пам'ятки, самі ж її вирізають за дорученням міської ради, а в Державній екологічній інспекції у Вінницькій області за всі роки не виникло жодних питань щодо занедбаності даного об'єкту. Більше того, замість зрізаних дерев садити нові ніхто не збирається, адже лунки майже одразу закатуються в асфальт. На звернення О. Бригинця за фактом знищення алеї відкрито кримінальне провадження¹⁵.

1. Наслідки анексії АРК для ПЗФ півострова

Тимчасова втрата контролю над територією АРК з боку України призвели до низки негативних наслідків для природно-заповідного фонду, зокрема, деякі ПЗФ були ліквідовані для вирішення не сумісних з охороною природи задач, в інших — розпочалось будівництво або рубки; природні заповідники були підпорядковані Республіканському комітету лісового господарства, науковий пріоритет втрачений як визначальний напрямок роботи заповідників; планується інвентаризація та скасування частини ПЗФ; зупинена планова діяльність державних органів з охорони і

створення ПЗФ, а також обірвалась налагоджена протягом попередніх десятиліть робота заповідників та національного природного парку «Чарівна гавань».

Загальна площа існуючих об'єктів ПЗФ України (8104) на 1.01.2014 становить 6,05 % від площі держави. Серед них 196 об'єктів ПЗФ загальною площею 220 000 га розміщені на Кримському півострові. Частка заповідності півострова становить 8,3 %. Всі об'єкти ПЗФ Криму складають 6 % від загальної площі ПЗФ України¹⁶.

Питання подальшої долі ПЗФ АРК після її анексії РФ потребує вивчення. Таке вивчення супроводжується досить обмеженими можливостями отримання оперативної інформації з території, тимчасово непідконтрольної Україні. Після анексії Криму на його території почав діяти Федеральний закон Російської Федерації «Про особливо охоронювані природні території» (ООПТ). Згідно з цим законом, ООПТ є федерального, регіонального та місцевого значення. Так, заповідники і НПП — федеральні ООПТ, а решта — переважно регіональні. Тому заповідники і національні парки повинні підпорядковуватися безпосередньо Мінприроди Росії, а інші знаходяться у віданні суб'єкта Федерації, тобто самопроголошеної «Республіки Крим».

У АРК зокрема знаходиться 6 з 19 природних заповідників України — найбільш цінної категорії природно-заповідного фонду. Адміністрації всіх заповідників підпорядковані державними установами України: Міністерство екології та природних ресурсів України (Казантипський та Опукський природні заповідники (далі — ПЗ), національний природний парк «Чарівна Гавань»), Державному агентству лісових ресурсів (Кримський ПЗ та Ялтинський гірсько-лісовий ПЗ), Національній академії наук України (Карадазький ПЗ) та Академії аграрних наук (ПЗ «Мис Март'ян»)¹⁷. Адміністрація жодного з них не підпорядкована кримським органам місцевого самоврядування. Власного органу, який би опікувався заповідними територіями в АРК, немає. Не зрозумілим є навіть те, який орган повинен організувати передачу природних заповідників та НПП «Чарівна гавань» до підпорядкування Мінприроди Росії¹⁸. Що стосується решти територій ПЗФ Криму, то не всі вони можуть бути автоматично включеними до складу ООПТ регіонального або місцевого значення самопроголошеної «Республіки Крим» (далі — «РК») в складі РФ.

Федеральний закон Російської Федерації від 14 березня 1995 р. № 33 «Про особливо охоронювані природні території» у статті 2 визначає такі категорії ООПТ: державні природні заповідники, в тому числі біосферні; національні парки; природні парки; державні природні заказники; пам'ятки природи; дендрологічні парки та ботанічні сади; лікувально-оздоровчі місцевості і курорти. Уряд Російської Федерації, відповідні органи виконавчої влади суб'єктів Російської Федерації, органи місцевого самоврядування можуть встановлювати й інші категорії особливо охоронюваних природних територій (території, на яких знаходяться зелені зони, міські ліси, міські парки, пам'ятки садово-паркового мистецтва, охоронювані берегові лінії, охоронювані річкові системи, охоронювані природні ландшафти, біологічні станції, мікрозаповідники та інші).

Проводячи порівняння категорій ПЗФ в українському законодавстві та категорій ООПТ в російському, виявляємо таке співвідношення їхніх категорій (дані наведені в табл. 1).

Таким чином, практично всі категорії ПЗФ України збігаються з подібними за статусом категоріями ООПТ РФ. Виняток становлять заповідні урочища та зоопарки. У АРК наявні 2 зоопарки («Казка» та «Сафарі-парк «Тайган») загальною площею 34,9021 га та 7 заповідних урочищ (Яйла Чатирдага, Долина р. Сатера, Лісова діброва «Левадки», Балка Великий Кастель, Гірсько-лісовий масив у с. Тополівка та с. Курське, Мис Алчак у м. Судак, Гай фісташки туполистої), загальною площею 1205,3 га. Таким чином, зоопарки та заповідні урочища становлять 1240,202 га, або 0,56 % від площі ПЗФ Криму.

У 2009 р. згідно з ч. 4 ст. 3 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», Верховна Рада АР Крим встановила додаткову категорію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення в Автономній Республіці Крим — ландшафтно-рекреаційний парк¹⁹. Ландшафтно-рекреаційний парк (надалі — ЛРП) є природоохоронним рекреаційним об'єктом місцевого значення, який створюється на незначній за площею території з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення. Загальна площа 8-ми таких територій («Научний», «Біла скеля», «Бахчисарай», «Урочище Кізіл-Коба», «Донузлав», «Мис Такіль», «Бітак», «Атлеш») становить

Таблиця 1

Категорія ПЗФ	Категорія ООПТ	Кількість об'єктів даної категорії в Криму	Площа об'єктів даної категорії в Криму (га)
Природний заповідник	Природний заповідник	6	63855
Біосферний заповідник	Природний біосферний заповідник	0	0
Національний природний парк	Національний парк	1	10900
Регіональний ландшафтний парк	Природний парк	6	24235
Заказник	Державний природний заказник	39	97956,5
Заповідне урочище	—	7	1205,3
Пам'ятка природи	Пам'ятка природи	94	3219,1803
Дендропарк	Дендрологічний парк	1	3,2
Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва	30	558,399
Ботанічний сад	Ботанічний сад	2	909,76
Зоопарк	—	1	34,9021
Ландшафтно-рекреаційний парк	—	8	17123

17123 га, або 7,78 % від ПЗФ Криму. Таким чином, в АРК існують три категорії ПЗФ, не передбачені законодавством Росії, що сумарно складають 8,3 % від ПЗФ Криму (18363,2 га).

Подальші події в галузі заповідної справи почали розвиватись дуже активно. 26 березня 2014 року Кабмін самопроголошеної «Республіки Крим» прийняв рішення про націоналізацію заповідників²⁰. 27 березня 2014 року у Сімферополі відбулась прес-конференція голови Республіканського комітету з охорони навколишнього природного середовища Геннадія Нараєва²¹. За його словами, питання управління кримськими заповідниками піднімалося на зустрічі з делегацією Міністерства екології та природних ресурсів Російської Федерації: «Ми хочемо зберегти кримські заповідники у своїй юрисдикції», — зазначив Нараєв у своєму виступі. Глава Рескомприроди уточнив, що влада розглядає об'єднання всіх 6 природних заповідників Криму в єдиний зі статусом «біосферного», що дозволить усунути розрізнене підпорядкування заповідників. Ця заява лежить поза правовим полем РФ, оскільки заповідники та нацпарки є об'єктами федерального значення і мають бути підпорядкованими Мінприроди

РФ. Щодо статусу біосферного резервату, варто зазначити, що такий статус заповідникам Криму також присвоїти неможливо, адже зробити це може лише Комісія ЮНЕСКО з подання влади. Проте в світлі концептуального визнання цілісності України на рівні ООН, уявити таке рішення ЮНЕСКО важко²².

Разом з тим, у «РК» введено мораторій на видачу землі і приватизацію республіканської власності до затвердження генплану²³. Позиція керівництва «РК» має чіткий вектор на використання природних і передусім рекреаційних ресурсів кримських об'єктів ПЗФ. Так, 2 квітня було підписано розпорядження, згідно з яким відвідування заповідників, НПП, прохід туристичними стежками «РК» будуть безкоштовними до створення структури, яка займатиметься адмініструванням надходжень. Також керівництво «РК» наголошує на протизаконному, як в рамках України, так і в рамках РФ, підпорядкуванні ПЗФ півострова якійсь установі, яку для цих потреб планують створити²⁴. Разом з тим, на рівні з лісгоспами, заповідники підпорядкували Рескомлісу²⁵. Рада Міністрів «РК» видала розпорядження від 4.04.2014 № 290-р «О некоторых вопро-

сах посещения природных комплексов на территории Республики Крым», яким зупинила будь-яку плату за відвідування всіх територій в системі Рескомлісу, включно з об'єктами ПЗФ. Цим розпорядженням Рескомлісу до-

ручено обмежити відвідування об'єктів ПЗФ та забезпечити протипожежну безпеку в них; підготувати пропозиції щодо створення державного підприємства, якому мають бути підпорядковані установи ПЗФ Криму²⁶.

РЕСПУБЛИКА КРЫМ
СОВЕТ МИНИСТРОВ
РАДА МІНІСТРІВ
ВЕЗІРЯЕР ШУРАСЫ

РАСПОРЯЖЕНИЕ
от 04 апреля 2014 г. № 290-р
г. Симферополь

О некоторых вопросах посещения природных комплексов на территории Республики Крым

В соответствии с частями второй и третьей статьи 7 Федерального конституционного закона от 21 марта 2014 года № 6-ФКЗ «О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов – Республики Крым и города федерального значения Севастополя»:

1. Приостановить до завершения интеграции Республики Крым в экономическую, финансовую, кредитную и правовую системы Российской Федерации взимание платы за посещение мест массового отдыха населения, объектов показа, туристических маршрутов и стоянок, эколого-просветительских троп, объектов природно-заповедного фонда, относящихся к ведению Республиканского комитета Республики Крым по лесному и охотничьему хозяйству.
2. Республиканскому комитету Республики Крым по лесному и охотничьему хозяйству:
 - 2.1. Обеспечить приведение собственных нормативных правовых актов в соответствие с пунктом 1 настоящего распоряжения.
 - 2.2. Осуществить мероприятия по ограничению посещения объектов природно-заповедного фонда, а также участков лесных насаждений, которые имеют повышенную пожарную опасность.
 - 2.3. Подготовить предложения по созданию государственного унитарного предприятия по осуществлению функций, связанных с ведением эколого-просветительской и рекреационной деятельности в природных комплексах на территории Республики Крым.

3. Контроль за выполнением настоящего распоряжения возложить на заместителя Председателя Совета министров Республики Крым Янаки Н.Л.

Председатель Совета министров Республики Крым **С.АКСЕНОВ**

Заместитель Председателя Совета министров Республики Крым, руководитель аппарата Совета министров Республики Крым **Л. ОПАНАСЮК**

У той же час, Мінприроди РФ на зустрічі з президентом РФ 4.04.2014 року заявило про необхідність посиленої охорони кримських ПЗФ і недопущення втрат заповідних земель²⁷. На рівні Департаменту державної політики і регулювання у сфері охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки Мінприроди РФ висунуто такі пропозиції:

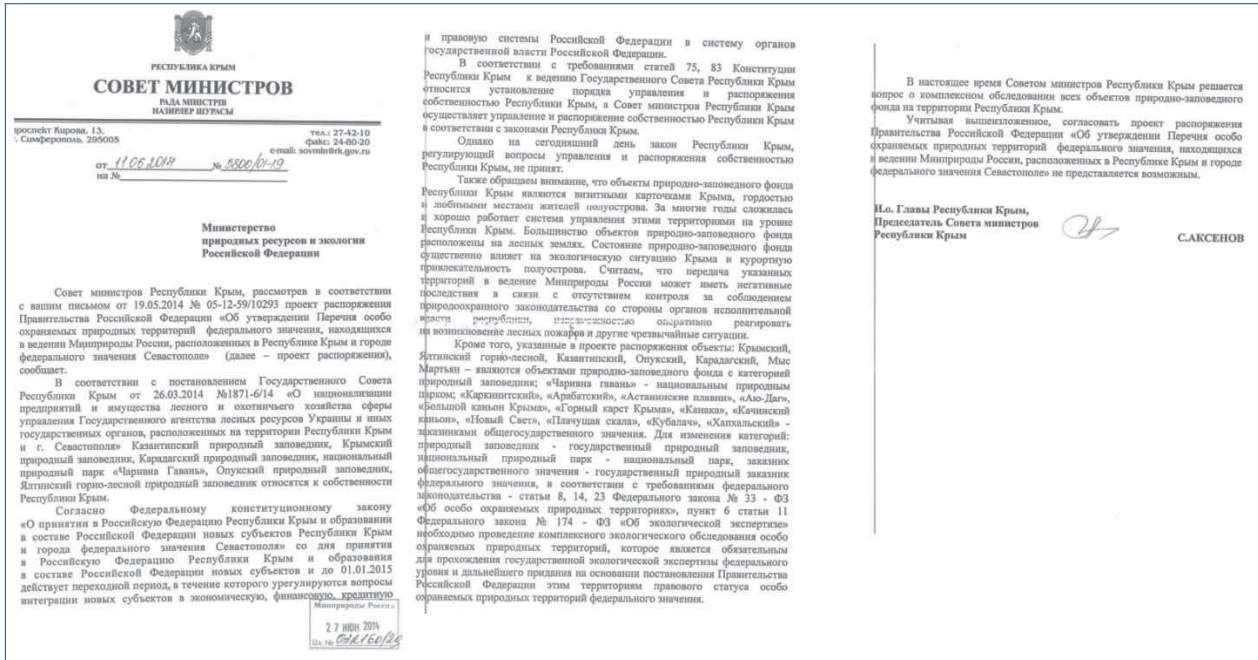
1. Включити 6 державних природних заповідників, 1 національний парк, 17 природних заказників у федеральну систему ООПТ РФ, передати їх у відання і безпосереднє управління Мінприроди Росії з виділенням Міністерству відповідних бюджетних асигнувань на їхнє утримання.
2. Для безпосереднього управління зазначеними ООПТ створити спеціалізовані федеральні державні бюджетні установи.
3. Включити Нікітський ботанічний сад у федеральну систему ООПТ і передати його у відання Російської академії наук.
4. Розглядати інші ООПТ як ООПТ республіканського значення, зосередивши державне

управління ними в уповноваженому органі виконавчої влади Республіки Криму.

8.05.2014 року стало відомо, що Мінприроди РФ розробило проект постанови уряду, згідно з яким всі державні природні заповідники Криму, а також природні заказники та національні парки переходять у відання відомства²⁸. У проекті постанови згадуються Кримський, Ялтинський, Опукський, Карадазький і Казантипський природні заповідники. Крім того, до Мінприроди РФ пропонується передати заповідники «Мис Мартьян» і національний парк «Чарівна гавань». З числа заказників²⁹ включити до переліків ООПТ федерального значення, а, отже, пропонується передати в підпорядкування Мінприроди РФ заказники «Хапхальський», «Каркнитський», «Арабатський», «Байдарський», «Астанінські плавні», «Аю-Даг», «Великий каньйон Криму», «Бухту Козачу», «Гірський карст Криму», «Канаку», «Камінський каньйон». А також заказники «Мис Айя», «Мис Фіолент», «Новий Світ», «Плачуча скеля», «Урочище Карабі-Яйла», «Урочище Куболач»³⁰.

Втім так звана нинішня кримська влада виявилася не готовою не лише до передачі об'єктів ПЗФ під відання Мінприроди РФ, а і до їх. В. о. голови самопроголошеної Республіки Крим С. Аксьонов заявив про намір на свій розсуд вирішити, які заповідні території в Криму залишити, а які скасувати. Про це він написав у своєму листі від

11.06.2014 року міністру природних ресурсів і екології РФ. Замість затвердження списку наявних заповідних територій півострова, кримська влада планує провести їхнє обстеження і лише тоді затвердити перелік тих, які буде вирішено залишити. Хто буде проводити обстеження і, головне для чого, не пояснюється³¹.

Натомість 25 серпня голова так званої Держради Криму Володимир Константинов заявив, що розглядається питання про скасування Опускського і Казантипського заповідників, оскільки місцеві жителі Ленінського району звернулись до «кримської влади» із проханням про це. За його словами — «жителі залишилися без традиційних місць випасу»³². Процес роздачі об'єктів заповідного фонду АРК вже почався. 4 червня 2014 року так званий Радмін Криму видав розпорядження № 464-р «Про передачу об'єктів нерухомості в безоплатне користування управлінню справами президента РФ». У списку перераховані різноманітні санаторії, резиденції, пансіонати, а в самому кінці — Кримський природний заповідник. Природоохоронні організації виступили з листами протесту проти такого стану справ³³. Що стосується Карадазького природного заповідника, то проти нього розпочата травля, організована пресою в жовтні 2014 року. Так, наприклад видання «Крымский телеграф», опублікував статтю, що імітує журналістське розслідування, яке начебто викриває директора заповідника А. Морозову у незаконних оборудках із землею заповідника³⁴. У жовтні 2014 року Кримський природний заповідник переданий до Федеральної бюджетної установи «Комплекс Крим», що входить до складу управління справами

президента РФ³⁵. Перетворення заповідника на державне господарство для елітних полювань — це повернення до радянських реалій, відновлення спецсафари, для створення якого 57 років тому ліквідували заповідник³⁶. Подія відбулась ще у жовтні 2014, проте офіційна інформація з'явилась лише в другій половині січня 2015 року.

У 2015 році ситуація розвивалась не менш динамічно. У січні 2015 року так звана Рада Міністрів самопроголошеної Республіки Крим уточнила перелік заповідників, що передаються у підпорядкування Рескомлісу. Ними стали Опускський, Казантипський, Ялтинський та Карадазький заповідники — як бюджетні установи, і НПП «Тарханкутський» (Створений Указом Президента України в 2009 році під назвою «Чарівна гавань»)³⁷. Заповідник «Мис Мартьян» досі не визначив статус в складі самопроголошеної Республіки Крим³⁸. Решта ПЗФ підпорядкована Рескомлісу, але не зазначається у списках, оскільки не має адміністрації. При цьому Рескомліс оголосив частину ПЗФ всіх категорій «об'єктами рекреації» та встановив диференційовану плату за вхід на їхню територію³⁹. Платний туризм у заповідниках і заказниках активно пропагується кримськими медіа⁴⁰.

Таблиця 2

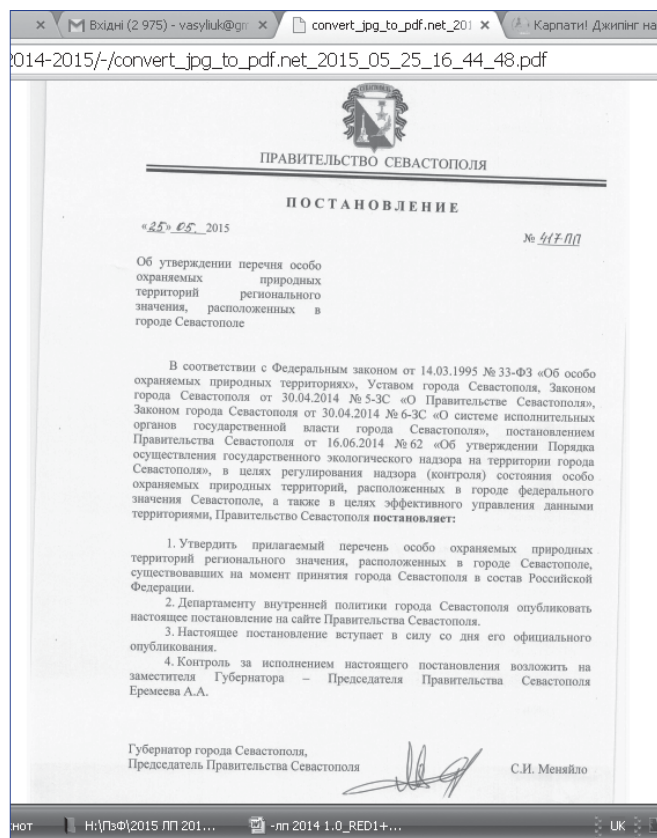
		Дорослий	Дитячий
вхідний квиток	заказник «Великий каньйон криму»	100	0
	заказник «Аю-Даг»	60	30
	заказник «Кастель»	60	0
	заказник «Хапхальський»	100	60
	пам'ятка природи «Урочище Дімерджі»	60	30
	заказник «Новий світ»	100	0
	ЛРП «Бакальська коса»		
вхідний квиток		50	0
разовий проїзд автомобіля		70	0
разовий проїзд автобусу		150	0
розміщення 1 намету		100	0
Ялтинський гірсько-лісовий заповідник			
«Черешневий сад»		100	0
Водостпад «Уч-Кош»		50	0
«Срібна бесідка»		50	0
Водоспад «Учан-Су»		50	0
«Озеро»		50	0
«Грибок»		50	0
Печери «Трьохглазка», «Ялтинська», «Геофізична»		150	0
«До зубців Ай-Петрі» стежина		100	0
«Кореїзька» стежина		50	0
Тиха бухта		50	0
Карадазький природний заповідник			
маршрут «Великий Карадаг»		300	150
Екологічна стежина ім. доктора Т. І. Вяземського		100	50
музей природи Карадагу		50	30
Науково-демонстративна програма «Люди і дельфіни»		450	200
фотопослуга на програмі «Люди і дельфіни»		200	200
Природний заповідник «Опукський»			
Маршрути 1, 2, 3		200	100
Природний заповідник «Казантипський»			
Екологічна стежина «Казантип-античний»		150	100
Національний природний парк «Тарханкутський»			
Екологічна стежина		90	0
Проживання у наметовому таборі (за 1 людину на добу)		55	0

Такі ініціативи викликані відсутністю достатнього фінансування ПЗФ Криму у самопроголошеної кримської влади. У зв'язку з цим у липні 2015 року Міністерство екології самопроголошеної Республіки Крим поновило переговори з Мінприроди РФ щодо передачі заповідників у федеральне підпорядкування із відповідним фінансуванням адміністрацій заповідників безпосередньо з Москви⁴¹.

Втім вже у лютому 2015 року оприлюднена інформація про можливу розробку корисних копалин на території Карадазького заповідника. Статус і категорія Карадазького природного заповідника виявились не приведеними у відповідність з федеральним законом «Про особливо охоронювані природні території». Зокрема, згідно з розпорядженням так званої Ради Міністрів від 5 лютого 2015 № 69-р заповідник не включений в перелік особливо охоронюваних природних територій регіонального значення самопроголошеної Республіки Крим⁴².

Посилачись на регіональну схему екологічної мережі Криму, самопроголошена влада півострова планує не лише скасування ПЗФ або реорганізацію, але і створення. Так, заявлено про намір оголосити в 2015 році орнітологічний заказник «Центральний і східний Сиваш» площею 110 тис. га⁴³. Крім того, заплановано наново виносити межі ПЗФ в натуру⁴⁴. Станом на 01.01.2014 року існуюча мережа природно-заповідного фонду (далі — ПЗФ) Севастополя має в своєму складі 11 територій та об'єктів загальною площею 26,15712 тис. га, з них загальнодержавного значення — 4 од. площею 25,6899 тис. га (категорія ПЗФ — заказники), місцевого значення — 7 од. площею 0,4672 тис. га (категорія ПЗФ — пам'ятки природи та заповідне урочище) — 30,27% від площі Севастополя (включно з розміщеними в його складі горами).

У травні 2015 року т.з. Головне управління екології та природних ресурсів Севастополя прийняло Постанову від 25.05.2015 № 417-ПП, якою затверджений «Перечень особо охраняемых природных территорий регионального значения, расположенных в городе Севастополе»⁴⁵. Перелік містить всі 12 об'єктів ПЗФ, що були створені в межах Севастополя згідно українського законодавства⁴⁶. При цьому не існуюча в російському законодавстві категорія ПЗФ «заповідне урочище» (Скелі Ласпі) була переоформлена в категорію «пам'ятка природи регіонального значення».

Внаслідок юридичного визнання владою РФ приєднання Автономної Республіки Крим до складу федерації, розпочались процеси розробки різноманітної документації, обов'язкової для всіх суб'єктів федерації. В тому числі у 2015 році Відкрите акціонерне товариство «Російський інститут містобудування та інвестиційного розвитку «Гіпрогор» (Москва) здійснював розробку Схеми територіального планування Республіки Крим, один з томів якого присвячений питанням охорони природи і природно-заповідного фонду зокрема⁴⁷. Цей документ, по своїй суті — аналітичний звіт, демонструє наявну на 2015 рік ситуацію із територіями кримського півострова що мають особливий природоохоронний статус та окреслює проблеми, пов'язані із їхнім функціонуванням. До таких території автори документа відносять території ПЗФ та водноболотні угіддя міжнародного значення, що знаходяться під охороною Рамсарської конвенції. Враховуючи відсутність власних рішень самопроголошеної Республіки Крим в галузі створення нових природоохоронних територій, автори документа повністю керуються наявними в українському законодавстві рішеннями та нормами (рішення про створення об'єктів ПЗФ, ЗУ «Про ПЗФ», ЗУ «Про екомережу»).

Не зважаючи на названі нами ініціативи керівництва самопроголошеної республіки щодо скорочення мережі ПЗФ півострова,

досліджуваний нами документ містить описи всіх 194 об'єктів ПЗФ півострова (з їхнім розподілом на об'єкти загальнодержавного та місцевого значення). Документ чітко вказує, що Законом України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» передбачено створення на території Автономної Республіки Крим національного природного парку «Сиваський». У документі також подаються описи 23 територій, що зарезервовані під заповідання українськими рішеннями (див. Льодовиковий період — 2) та наголошується на необхідності їхнього створення. У документі робиться аналіз співвідношення категорій ПЗФ України та ООПТ РФ, оскільки «перебування» Криму в складі РФ потребує зміни категорій відповідно до ФЗ РФ «Про ООПТ». Серед проблем, названих акторами звіту, зазначимо такі:

- основною проблемою природно-заповідного фонду в Республіці Крим, на думку авторів є відсутність проектів землеустрою з організації та встановлення меж об'єктів ПЗФ;
- підпорядкування ООПТ. Зазначається, що на момент «переходу» Криму до складу Російської Федерації в Автономній Республіці Крим існувало 196 об'єктів, з яких 44 були об'єктами загальнодержавного значення (федерального у значенні РФ). Це 6 природних заповідників, 1 національний парк, 14 заказників, 13 пам'яток природи, 1 ботанічний сад і 9 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. При цьому автори зазначають, що з 6 природних заповідників, 4 були створені за часів СРСР, з 14 заказників — 13 в СРСР, з 13 пам'яток природи всі 13 створені за часів СРСР, те ж саме і з ботанічним садом і парками-пам'ятниками садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. Тобто, вже цим фактом визначалася значущість цих об'єктів як загальносоюзних, важливих не тільки для території України, але загалом для Росії. На погляд проектантів, ці 44 об'єкта повинні бути передані в Федеральне підпорядкування, тому є унікальними для всієї території РФ і країн СНД;
- третьою і останньою проблемою виявилась те, що до складу мережі ПЗФ «РК» входять і частини морських акваторій: природно-аквальної комплекси (далі ПАК), що знаходяться в ранзі пам'яток природи місцевого значення. При цьому, в російському законодавстві морські акваторії є зонами федераль-

ного підпорядкування, що вимагає зміни категорії або підпорядкування вказаних об'єктів.

На нашу думку, наявність у звіті лише трьох проблем, виявлених в мережі ПЗФ АРК, говорить про низький рівень підготовки документа. Виявлення реальних проблем авторами не проводилось. Задачею, вочевидь було лише виявлення аспектів, що можуть зробити заповідні території АРК перешкодою в реалізації політики РФ на півострові. На користь цієї гіпотези грає той факт, що в тексті документа двічі фігурує речення «Виходячи з інтересів РФ в галузі оборони і безпеки, межі ООПТ можуть бути скориговані».

Серед пропозицій авторів документа цікаво відмітити таке: «Проекти зі створення нових ООПТ повинні проходити узгодження із зацікавленими міністерствами і відомствами відповідно до законодавством РФ. Необхідно провести паспортизацію всіх існуючих і планованих ООПТ і винести на місцевість кордони ООПТ з подальшою постановкою їх на кадастровий облік. При проведенні паспортизації та координуванні кордонів ООПТ населені пункти, що потрапляють в ООПТ повинні бути виключені з меж ООПТ». Вказане може мати неабияке значення у випадку зміни меж населених пунктів, а також в частині функціонування РЛП та ЛРП півострова, що частково накладаються на населені пункти. Автори документа наводять пропозиції, направлені на реалізацію регіональної екологічної політики РФ, зокрема в частині заповідної справи:

1. Розробити та затвердити «Генеральну схему регіонального екологічного каркасу Криму».
2. Підвищити ефективність управління існуючими об'єктами і територіями ООПТ Криму, для чого:
 - виконати наукове обґрунтування меж і оцінки сучасного стану об'єктів і територій ООПТ (для тих територіальних і аквальної об'єктів, по яких дані застаріли або ці роботи не виконані до теперішнього часу);
 - підготувати пропозиції щодо приведення природоохоронного статусу існуючих об'єктів ООПТ у відповідність з реальним режимом, значимістю і виконуваними функціями;
 - винести в натуру межі існуючих об'єктів ООПТ;
 - розробити проекти організації території існуючих об'єктів ООПТ (для природних заповідників, регіональних ландшафтних парків,

- дендро- і зоопарків, ботанічних садів, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва);
 - розробити проекти реконструкції та утримання території існуючих об'єктів ООПТ (для парків-пам'яток садово-паркового мистецтва);
 - розробити методичні рекомендації з економічної оцінки територій і об'єктів ООПТ;
 - обґрунтувати форми і ліміти використання природних ресурсів у межах існуючих об'єктів ООПТ;
 - підготувати методичні вказівки з виявлення, оцінки стану і включенню до ООПТ регіону природних аквально-комплексів прибережної зони Криму;
 - підготувати методичні рекомендації щодо виявлення територій та створення національних і регіональних ландшафтних парків.
3. Розширити мережу існуючих об'єктів і територій ООПТ Криму державного значення, для чого:
- створити об'єкти природно-заповідного фонду державного значення (біосферний заповідник «Лебедині острови», Міжнародний Керченсько-Таманський, природний заповідник «Кіммеріди» (відповідно до Постанови ВР АРК від 5.02.1998 р № 1438-1);
 - розширити територію природного заповідника «Мис Март'ян» до 500 га.
4. Створити нові об'єкти ООПТ у відповідності зі списком зарезервованих територій, для чого:
- провести інвентаризацію та оцінку сучасного стану зарезервованих територій;
 - розробити проекти створення і повні комплекти правовстановлюючих документів нових об'єктів ООПТ;
 - винести межі об'єктів в натуру;
 - розробити та затвердити регламент використання зарезервованих територій з урахуванням інтересів їхніх власників і потенційних користувачів (обґрунтувати пільги, обмеження, ліміти використання природних ресурсів).
5. Провести інвентаризацію сучасного стану територій цінних природних комплексів та об'єктів, перспективних для заповідання для додання частини територій статусу резервних;
6. Створити систему заповідних об'єктів у прибережній зоні Криму, для чого:

- визначити перелік об'єктів, що включаються в ООПТ (затвердивши список зарезервованих і перспективних для заповідання акваторій);
- розробити пакети правовстановлюючих документів та проекти організації акваторії для створюваних об'єктів;
- обґрунтувати і винести на затвердження органів держуправління регламент господарського використання прибережної зони моря (з урахуванням природоохоронних обмежень в межах зарезервованих і перспективних для заповідання акваторій).

Як бачимо з наведених цитат, об'єктом особливої уваги документа є заповідних статус т.з. прибережно-аквально-комплексів у АРК, тобто ділянок берега з прилеглою акваторією, де стратегічним є розміщення військових об'єктів.

2. Наслідки воєнних дій на Сході України для довкілля

Воєнні дії на Сході України, що тривали протягом всього досліджуваного нами періоду часу, призвели до низки негативних наслідків для об'єктів та територій ПЗФ. Основними факторами погіршення стану ПЗФ є втрата природних екосистем внаслідок пожеж, фізичне пошкодження території вибухами та під час проїзду важкої техніки, спорудження фортифікацій та укриттів (пошкодження ландшафту та вирубка лісів), втрата контролю за лісокористуванням та видобуванням корисних копалин, забруднення території продуктами вибухів боєприпасів, а також внаслідок пошкодження об'єктів промисловості. Загалом нами виявлено 33 об'єкта ПЗФ у Донецькій та Луганській областях, які повністю або частково пошкоджені внаслідок дії одного або кількох вказаних факторів. Всі установи ПЗФ або їхні відділення, розміщені в межах зони АТО, є тимчасово втраченими як працюючі державні органи.

Наслідки пожеж для ПЗФ. Військові дії неминуче стають причиною негативних наслідків для природи. Одним з аспектів війни є неконтрольований перебіг пожеж на природних і сільськогосподарських ландшафтах. Дослідження, проведене ЕПЛ, показало, що в зоні АТО відбулось близько 3000 пожеж. Дослідження виконане з використанням даних, визначених за матеріалами дистанційного зондування землі MODIS (NASA)⁴⁸. Воно охопило всі випадки загорянь природної рослинності та

населених пунктів у період з червня по вересень 2014 року. Причиною збільшення кількості пожеж в зоні АТО є збіг кількох факторів: посушливий сезон, що традиційно супроводжується в регіоні збільшенням кількості загоряння сухої рослинності; неможливість гасіння пожеж (розкрадена пожежна техніка, ліси і степи заміновані, постійно тривають обстріли); велика кількість загорянь від вибухів, а також — умисні підпали в тактичних цілях⁴⁹.

На основі отриманої моделі покриття території зони АТО пожежами ми підраховали площу ділянки, що сумарно була охоплена вогнем протягом червня-вересня 2014 року. Загальна площа такої території згідно з моделлю становить 331471,4 га, з яких 34465,45 га просторово накладаються на забудову та водойми. Отже, модель ілюструє охоплення вогнем 297005,96 га, що становить 14 % від максимальної площі зони АТО. Вогнем пошкоджено 36226,19 га лісів, що становить 18 % від площі лісів в межах зони АТО та 12,19 % від загальної площі згарищ; 113735,2 га степів, що становить 23,19 % від площі степів у межах зони АТО і 38,2 9 % від всієї площі згарищ; 147044,56 га орних земель, що становить 14 % від площі орних земель і 49,5 % від площі згарищ⁵⁰.

Пожежі пошкодили і територію низки об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема. відділення ЛПЗ «Провальський степ», «Трьохізбенський степ», регіональні ландшафтні парки «Донецький кряж» та «Зуївський», НПП «Святі гори», заказники «Альошкін бугор», «Балка Плоська», «Білоріченський», «Волнухинський», «Еремусовий схил», «Знамянський яр», «Обушок», «Нагольний кряж», «Нагольчанський», «Новозванівський», «Обушок», «Піщаний», «Урочище Мурзине», «Балка Скелева», «Міус», «Перевальський», «Ведмежанський», «Першозванівський», «Красна», «Новоганнівський», «Борсуча балка», «Урочище Скелевате» та «Кошарський».

Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 541 була затверджена такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд. Відповідно до цієї постанови можна оцінити лише деякі збитки, а саме — пошкодження дерев та рослин, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня припинення росту, знищення або пошкодження лісових культур, природного підросту та самосіву, сіянців і саджанців. За допомогою космічних знімків

було виявлено, що під час боїв за Слов'янськ близько 1000 гектарів національного природного парку «Святі гори» було пошкоджено вогнем внаслідок літніх обстрілів ГРАДами. Окрім того, близько 1500 га лісів Донецького кряжу, в межах якого розташована Савур-Могила, також спалені внаслідок обстрілів⁵¹. Використовуючи нормативні документи Інституту лісового господарства та агролісомеліорації (м. Харків), в яких зазначено необхідна щільність та віковий склад деревостану кожного конкретного лігоспу, нами було пораховано мінімальну кількість дерев, які було пошкоджено внаслідок обстрілів двох об'єктів ПЗФ. Окрім того, використовуючи фотографії місцевих ландшафтів, було підраховано мінімальну щільність кущів на пошкоджених територіях, що також знайшло застосування у підрахунку збитків. Таким чином, приблизна сума збитків, нанесених лише названим заповідним територіям внаслідок згоряння лісів, становить 13 890 700 000 грн⁵². Натомість ми не маємо можливості оцінити кількість знищених степових рослин, занесених до Червоної книги України, що зростали на ділянці 500 га Провальського степу, перетвореній у згарище; не можемо оцінити навіть приблизну кількість тварин (включно з комахами та іншими безхребетними, в т.ч. занесених до Червоної книги України), збитки завдані ґрунтовому покриву внаслідок вибухів. Все це — в десятки разів більші суми збитків, обрахувати які неможливо.

Деякі об'єкти ПЗФ прямо пошкоджені обстрілами: НПП «Святі гори», відділення Українського степового заповідника «Кальміуське» та «Крейдяна флора», регіональні ландшафтні парки «Донецький кряж» та «Слав'янський курорт», заказники «Луганський», «Пристенське», «Крейдяне», «Білогорівський», «Перевальський». На території низки заповідних територій збудовані окопи та інші фортифікації (в т.ч. у заповіднику «Крейдяна флора» та в РЛП «Краматорський, що сьогодні знаходяться на звільненій території). Крім того, фортифікації збудовані також і далеко за межами зони АТО — на Харківщині, в національному природному парку «Дворічанський», що знаходиться на кордоні з Росією.

Слід зазначити, що на території ПЗФ почався несанкціонований видобуток вугілля відкритим кар'єрним способом. Кар'єри нами знайдені в заказниках «Міусинське узгір'я», «Першозванівський», «Іллірійський», «Білоріченський», «Перевальський»⁵³. Розробка

самовільних кар'єрів відбувається не залежно від природоохоронного статусу території⁵⁴. На території РЛП «Донецький кряж» є інформація про поховання загиблих під час боїв за Савур-Могилу. Враховуючи складні ґрунтові умови та ландшафт, поховання є неглибокими, а продукти розкладання тіл з часом потрапляють до місцевих річок. За межами зони АТО, на території РЛП «Ізюмська лука» на Харківщині, а також на території заповідної зони НПП «Святі гори» невідомі особи здійснюють масові рубки лісу, пояснюючи це тим, що це деревина «для потреб АТО».

Користуючись відсутністю реального контролю, на території окремих заповідних об'єктів розпочалась самовільна діяльність. В тому числі така діяльність виявлена в межах РЛП «Краматорський» (самовільно розорано 100 га), а також в РЛП «Ізюмська лука» встановлені мисливські вишки і розпочате полювання. Вкрай серйозні наслідки війна принесла заповідним територіям, що мали адміністрації. Так, в Луганському природному заповіднику розграбована центральна адміністрація⁵⁵, в НПП «Меотида»⁵⁶, заповідниках «Провальський степ» та «Хомутовський степ»⁵⁷ адміністрації захоплені бойовиками, в РЛП «Донецький кряж», «Зуївський» і «Клебан-Бик» вони просто перестали функціонувати. Втрачено персонал, напруцювання, документацію та архіви заповідних установ⁵⁸. 19 березня 2015 року на сайті Мінприроди опублікована заява Мінприроди, в якій, не посилаючись на джерела, міністерство начеб то спростовує факт припинення роботи РЛП в зоні АТО та повідомляє, що вони всі працюють в штатному режимі, що, на нашу думку, неможливо⁵⁹.

У 2015 році відбулась зйомка рекламного ролика «армії Новоросії», яка знищила 50-тисячну колонію рябодзьбих крячків у національному природному парку «Меотида» (ділянка «Крива коса»). Згодом, відсутність служби охорони нацпарку призвела до збільшення масштабів рибного браконьєрства на заповідній акваторії. За повідомленням свідків, спотворена під час зйомок територія в умовах відсутності охорони стала зручним місцем для складування браконьєрських сіток. Саме в результаті цього не змогли відгніздзувати пелікани⁶⁰. На відео видно вишку і паркан заповідної зони НПП. Тим часом, керівництво самопроголошеної ДНР активно виступає із заявами⁶¹ про неадекватність критики⁶² відносно долі НПП

«Меотида». Так звана ДНР оголосила окуповані території нацпарку «Меотида» та заповідника «Хомутовський степ» біосферною особливо охоронюванюваною природною територією республіканського значення «Хомутовський степ — Меотида», що створена згідно з постановою Ради Міністрів так званої ДНР від 03.06.2015 року. Новостворена установа знаходиться у віданні Головного управління екології та природних ресурсів так званої ДНР, підвідомчого Міністерству агропромислової політики і продовольства так званої ДНР⁶³.

При цьому, наявні в межах самопроголошеної ДНР території ПЗФ, що мають статус РЛП, були переіменовані в категорію «республіканський ландшафтний парк»⁶⁴.

Незаконне природокористування в ПЗФ у зоні АТО. Зона АТО також стала об'єктом цікавості авторів з причини того, що вона окреслила зону поширення масового незаконного видобутку корисних копалин на Сході країни. Для прикладу, площа незаконних кар'єрів для відкритого видобутку вугілля у Луганській області за роки президентства Віктора Януковича зроста втричі й сягнула 57 км². Масштабний промисел був донедавна орієнтований винятково на незаконний експорт у Росію. Копанки зайняли площу, рівну 2/3 заповідних територій. Вже зараз від цього промислу постраждали заказники «Білоріченський», «Перевальський» та «Іллірійський», що ставить під загрозу збереження найбільшої в Україні степової території — Донецького кряжу⁶⁵. Крім того, користуючись режимом окупації, відсутності контролюючих органів, різні особи розпочали використання природних ресурсів в об'єктах ПЗФ. Так, з повідомлення прес-служби прокуратури Донецької області, у м. Краматорськ (Донецька область) міжрайонною прокуратурою з нагляду за додержанням законів у природоохоронній сфері проведено перевірку додержання вимог Земельного кодексу України та закону «Про природно-заповідний фонд України» в регіональному ландшафтному парку «Краматорський». На площі 100 га невстановленими особами без спеціального дозволу на використання природних ресурсів і за відсутності відповідного рішення органів виконавчої влади проведено сільськогосподарські роботи, в результаті чого державі завдано збитків на суму майже 1 млн грн⁶⁶.

Рекомендації

Комплексні рекомендації з питань опубліковані у 2015 році ЕПЛ⁶⁷. Що стосується питань заповідної справи, пропонуємо низку специфічних рекомендацій:

1. Військово-цивільним адміністраціям Донецької та Луганської областей, відповідно до повноважень, наданих законодавством, посилити роботу зі створення нових територій ПЗФ та розширення території існуючих;
2. Мінприроди розробити та затвердити методику обрахування збитків, нанесених територіям ПЗФ внаслідок військових дій;
3. Військово-цивільним адміністраціям Донецької та Луганської областей а також Мінприроди України — здійснити виявлення пошкоджень, нанесених територіям ПЗФ внаслідок військових дій;
4. Мінприроди провести обрахування збитків, нанесених територіям ПЗФ внаслідок військових дій.

- 1 <http://necu.org.ua/stan-mariyinskoho-parku-pislyamitynhu-tyahne-na-kryminal-pryrodoohorontsi/>
- 2 <http://pryroda.in.ua/zapzf/ekoinspektsiya-narahuvala-antymaydanu-6-milyoniv-shtrafu/>
- 3 Лист голови Держжекоінспекції І. Кошелева від 19.03.2014 № 2/3-3/38/4/ДЕІ, 42/4/ДЕІ
- 4 <http://pryroda.in.ua/necu/slidy-vidmovyvsya-rozsliduvaty-zlochyn-antymaydanu-u-mariyinskomu-parku/>
- 5 <http://pryroda.in.ua/dop-kyiv/komunalnyky-zvozyat-sazhu-z-maydanu-na-zapovidnu-terytoriyu/>
- 6 Розпорядження КМДА від 23.09.2013 № 1660 «Про утримання автомобільних доріг та тротуарів у м. Київ в зимовий період 2013–2014 рр.» http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MA131660.html
- 7 <http://pryroda.in.ua/necu/komunalschyky-zamitayut-slidy-zlochyniv-na-vulytsi-hrushevskoho/>
- 8 <http://pryroda.in.ua/necu/ekoinspektory-ne-znayshly-pokryshky-z-maydanu/>
- 9 <http://pryroda.in.ua/necu/ekolohichni-inspektory-zabrehalys/>
- 10 <http://pryroda.in.ua/necu/za-skydannya-maydanivskoyiv-lybid-shtraf-3-milyony/>
- 11 http://bryhynets.com/index.php?nma=news&fla=stat&cat_id=2&nums=6030
- 12 <http://blog.liga.net/user/obryginets/article/14582.aspx>
- 13 <http://kiev.pravda.com.ua/news/54e21ee95ba73/>
- 14 <https://www.youtube.com/watch?v=Tzt9iyCKJFg&feature=youtu.be>
- 15 http://bryhynets.com/index.php?nma=news&fla=stat&cat_id=1&page=1&nums=6195
- 16 <http://pryroda.in.ua/dop-kyiv/separatysty-znyschuyut-zapovidnyky-infohrafika/>

- 17 Ширяева Д. В., Василюк А. В. Какая судьба ждет природно-заповедный фонд Крыма? / Степной бюллетень, № 41, лето 2015
- 18 Ширяева Д. В., Василюк А. В. Какая судьба ждет природно-заповедный фонд Крыма? / Степной бюллетень, № 41, лето 2014
- 19 Постанова ВР АРК від 18.11.2009 р. № 1456-5/09, <http://www.rada.crimea.ua/textdoc/ua/5/act/1456.pdf>
- 20 <http://newsru.ua/finance/26mar2014/parlament.html>
- 21 <http://www.c-inform.info/news/id/2211>
- 22 <http://pryroda.in.ua/zapzf/krym-zayavlyaye-pro-namir-ihnoruvaty-ekolohichni-zakony-rosiyi/>
- 23 <http://polit.ru/news/2014/03/28/moratorium/>
- 24 <http://www.kianews.com.ua/news/v-krymu-poseshchenie-vseh-zapovednikov-i-parkov-sdelali-besplatnym>
- 25 <http://izvestia.ru/news/568765>
- 26 <http://podrobnosti.ua/power/2014/04/10/970092.html>
- 27 <http://news.allcrimea.net/news/2014/4/4/v-krymu-usilyat-ohranu-zapovednikov-9302/>
- 28 <http://ukr.segodnya.ua/regions/krym/rossiya-zabiraet-krymskie-zapovedniki-518769.html>
- 29 <http://pryroda.in.ua/zapzf/vlada-krymu-planuyederyban-zapovidnyh-terytoriy-dokument/>
- 30 <http://izvestia.ru/news/570476>
- 31 https://www.youtube.com/watch?v=57BaGRgqk_8&feature=youtu.be
- 32 <http://news.allcrimea.net/news/2014/8/25/opukskii-ikazantipskii-zapovedniki-otdadut-po-vypas-skota-20077/>
- 33 <http://www.kommersant.ru/doc/2567818>
- 34 <http://ktelegraf.com.ua/2014/10/08/karadagskij-biznes-proekt.html>
- 35 <http://www.c-inform.info/news/id/17454>
- 36 <http://www.c-inform.info/news/id/17454>
- 37 <http://ru.krymr.com/content/news/27082659.html>
- 38 <http://news.allcrimea.net/news/2015/2/4/goskomlesukryma-budet-podchinyatsya-pyat-zapovednikov-30511/>
- 39 <http://gkles.rk.gov.ru/rus/info.php?id=613390>
- 40 <http://krymedia.ru/society/3381321-skolko-stoyt-vkhodv-krymskye-zapovednyky-y-parky-ofytsyalnye-tseny-2015-hoda>
- 41 <http://qha.com.ua/zapovedniki-krima-hotyat-peredatv-federalnuyu-sobstvennost-146434.html>
- 42 <http://krymedia.ru/society/3378419-nesmotria-na-protesty-fyrma-syna-krymskoho-deputata-namerenadobyyvat-scheben-voze-karadahskoho-zapovednykadokument>
- 43 <http://news.allcrimea.net/news/2014/10/11/v-sledujshem-godu-na-sivashе-poyavitsya-ornitologicheskii-zakaznik-23217/>
- 44 <http://ru.krymr.com/content/news/27082659.html>
- 45 <http://sevastopol.gov.ru/info/news/6800/>
- 46 http://ecosev.ru/files/Zakon/postanovlenie_N_417_perechen_OOPT.pdf
- 47 Предложения по охране окружающей природной среды и улучшению санитарно-гигиенических условий, по охране воздушного и водного бассейнов, почвенного покрова, организации системы охраняемых природных территорий. Том 2. Книга 6 (2-й этап) Открытое акционерное общество «Российский институт градостроительства и инвестиционного развития «ГИПРОГОР», Москва, 2015. — 244 с.

- ⁴⁸ Grygoriy Kolomytsev, Dariia Shyriaieva, Olexiy Vasyliuk. *The impact of fires in the zone of antiterrorist operation in Ukraine: assessment using RS and GIS data* // *Materiały konferencyjne GIS DZIŚ* (Kraków, 17–18 listopada 2014). KRAKOW. 2014, P. 42–43
Василюк А., Ширяева Д., Коломыцев Г. Военны едействия в Украине привели к росту степных пожаров // *Степной бюллетень, осень 2014*
- ⁴⁹ <http://epl.org.ua/novini/anons/backPid/393/article/7161/>
- ⁵⁰ Кравченко О., Василюк О., Войціховська А., Норенко К. Дослідження впливу військових дій на довкілля на Сході України // *Схід*. — 2015. — №2. — С. 118–123
- ⁵¹ <http://epl.org.ua/events/1313-1000-ha-natsionalnoho-parku-sviati-hory-zhorily-vnaslidok-obstriliv>
- ⁵² <http://epl.org.ua/events/1320-viina-nanesla-zbytku-zarovidnut-ob-iekтам-na-14-miliardiv>
- ⁵³ Василюк О. У зоні АТО продовжується знищення заповідних територій// *Природа і суспільство* 22 травня 2015 року, № 10 (118)
- ⁵⁴ Василюк О. В., Коломицев Г. О. Несанкціоноване надрокористування як загроза збереженню природних пасовищ Донецького кряжу// *Збалансоване природокористування: традиції та інновації: мат. міжн наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 жовтня 2014)*. — К.: ДІА, 2014. 196 с.
- ⁵⁵ Боровик Л. П. Сучасні проблеми степових заповідників на прикладі Стрільцівського степу // *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «IV Всеукраїнські наукові читання пам'яті Сергія Тарашука» (м. Миколаїв, 23–24 квітня 2015 р.)* / Чорноморський державний університет імені Петра Могили / Колектив авторів. — Миколаїв: ФОП Швець В. Д., 2015. с. 29–33
- ⁵⁶ <http://ecology.unian.net/naturalresources/1138497-boeviki-ekologi-unichtojayut-prirodnyiy-natsionalniy-park-na-donbasse.html>
- ⁵⁷ <http://www.informator.su/boeviki-zahvatili-zapovednik-pod-mariupolem/>
- ⁵⁸ <http://epl.org.ua/novini/anons/browse/2/backPid/393/article/7414/>
- ⁵⁹ <http://menr.gov.ua/press-center/news/123-news1/3648-ministerstvo-ekolohii-ta-prirodnykh-resursiv-ukrainy-sprostovuie-informatsiiu-shchodo-prypynennia-funktsionuvannia-rehionalnykh-landshaftnykh-parkiv-donetskoi-oblasti>
- ⁶⁰ https://www.youtube.com/watch?v=snIwlOggo_o
- ⁶¹ https://vk.com/khomutovskayastep_meotida?w=wall-104020264_14%2Fall
- ⁶² <http://www.mariupol-express.com.ua/21303>
- ⁶³ https://vk.com/khomutovskayastep_meotida
- ⁶⁴ https://vk.com/rlp_donetckiy_kryazh
- ⁶⁵ <http://neciu.org.ua/ato-na-luhanschyni-mozhe-vyrishyty-problemu-z-kopankamy/>
- ⁶⁶ <http://novosti.dn.ua/details/234387/>
- ⁶⁷ Мелень-Забрамна О., Шутяк С., Войціховська А., Норенко К., Василюк О., Нагорна О. *Воєнні дії на сході України — цивілізаційні виклики людству*. Підред. О. Кравченко/ Львів: ЕПЛ, 2015. — 136 с.

Доцільність процедури винесення меж ПЗФ в натуру

При створенні ПЗФ не відбувається зміна категорій земель, не відбувається внесення ПЗФ у Державний земельний кадастр навіть після того, як вони були винесені в натуру. В свою чергу, відсутність інформації про ПЗФ у Державному земельному кадастрі стає передумовою для відчуження земель ПЗФ для нецільових потреб.

Відповідно до Земельного кодексу України¹ (надалі — ЗКУ), виділяється категорія «землі природно-заповідного й іншого природоохоронного призначення», а відповідно до Закону України «Про державний земельний кадастр»² Державний земельний кадастр (надалі — ДЗК) — єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їхнє цільове призначення, обмеження у їхньому використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами»³. Відповідно до п. 4 Порядку ведення Державного земельного кадастру, затвердженого Постановою КМУ від 17 жовтня 2012 р. № 1051⁴ «Ведення Державного земельного кадастру здійснює Держземагентство та його територіальні органи. Держателем Державного земельного кадастру є Держземагентство». При цьому, в більшості областей України такої категорії земель, як «землі природно-заповідного фонду» не обліковується органами Держземагенства взагалі.

Відповідно до затвердженого Порядку ведення Державного земельного кадастру, до ДЗК вноситься, зокрема, інформація про цільове призначення земельної ділянки згідно з документацією із землеустрою (категорія земель, вид використання земельної ділянки в межах певної категорії земель). Відповідно до цього ж Порядку ведення ДЗК, внесення відомостей до ДЗК може здійснюватися через отримання від органів державної влади та органів місцевого самоврядування рішень про затвердження документації із землеустрою.

Загальноприйнята органами Мінприроди та поширювана ними думка про те, що винесення в натурі меж територій природно-заповідного фонду (ПЗФ) гарантує збереження їхніх меж і цілісності, виявляється хибною. Проте зазвичай, коли йдеться про ПЗФ і земельні питання, то саме незавершеність процесу винесення меж у натурі розглядається як одна з ключових проблем у галузі заповідної справи і громадськими організаціями⁵, і на державному рівні⁶, хоча саме по собі винесення меж територій ПЗФ в натуру сенсу не має. Відповідно до Інструкції про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) та їх закріплення межовими знаками⁷, затвердженої Наказом Держкомзему № 376 від 18.05.2010 «комплекс робіт із встановлення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) включає підготовчі роботи, топографо-геодезичні, картографічні роботи та роботи із землеустрою, камеральні

роботи, складання і оформлення матеріалів технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості), а також встановлення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) та закріплення їх межовими знаками» (п. 2.3.).

Відповідно до Порядку розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, затвердженого постановою КМУ від 25.08.2004 р. № 1094⁸, зазначені вище проекти підлягають затвердженню відповідними органами місцевого самоврядування та виконавчої влади. Згідно ж із п. 23 Порядку ведення ДЗК, до ДЗК вносяться відомості про обмеження у використанні земель, на підставі затвердження документації із землеустрою, за якою встановлено обмеження⁹. Враховуючи, що ПЗФ, як правило, не переводиться до окремої категорії земель за основним цільовим призначенням, приналежність ділянки до ПЗФ в площині земельних відносин проявляється лише як набір обмежень, прописаних у проектах землеустрою.

При підготовці Проектів створення територій ПЗФ органи Мінприроди, як правило, не включають в них документацію із землеустрою, посилаючись на відсутність такої необхідності згідно Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та відсутністю коштів для замовлення такої документації. Таким чином, склалась практика створення територій ПЗФ без розробки документації із землеустрою. В подальшому це призводить до всіляких махінацій із межами території ПЗФ та відчуження їхніх земель для нецільових потреб. Адже винесення меж в натурі є лише першим етапом з кількох, що передують внесенню відомостей про території ПЗФ до ДЗК. До самого ж кадастру ПЗФ практично не внесений. Винесення в натуру потенційно має забезпечувати Мінприроди України, а подальші кроки — органи Держземагенства. Проте доручень і коштів на здійснення цих подальших кроків в системі Держземагенства не передбачається. А тому ПЗФ лишається не внесеним до земельного кадастру навіть в тих випадках, коли винесений в натуру. Жодних державних документів про завершення процесу, який лише починається із винесення в натуру немає. Крім того, загальнопоширеною є практика створення територій ПЗФ без зміни цільового призначення земельних ділянок, тобто вони лишаються за своїм основним цільовим при-

значенням у старому статусі (переважно — землі лісогосподарського або сільськогосподарського призначення, водного фонду). Зміна цільового призначення земель при створенні територій ПЗФ не відбувається автоматично. На прикладі Київської області, у жодному випадку створення ПЗФ, рішення про зміну цільового призначення ділянок в області не приймалось¹⁰.

Межі територій ПЗФ встановлюються лише після виділення коштів на винесення їх меж в натурі, тобто після створення територій ПЗФ, а не на етапі їхнього створення. У зв'язку з тим, що внесення інформації про території ПЗФ до ДЗК відбувається на декілька, а частіше на декілька десятків років пізніше, ніж їхнє створення, при винесенні їх меж у натуру фактично виносяться не межі, які існували при їхньому створенні, а деякий новий варіант меж — утворений внаслідок відчуження частини території ПЗФ для інших потреб до моменту встановлення меж. При цьому часто спостерігається як зменшення фактичної площі територій ПЗФ, так і пересування їх меж на мапах. Сьогодні матеріали винесення меж ПЗФ в натурі потрапляють лише до окремої бази у Мінприроди — Державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ДКПЗФ), що ведеться на виконання статей 56–59 ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» та наказу Мінприроди України від 16.02.2005 № 67 «Про затвердження Інструкції про зміст та складання документації державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» (надалі — Інструкція)¹¹. Ст.58 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» не містить вказівок на те, що кадастр базується на матеріалах винесення меж ПЗФ в натуру або на матеріалах державного земельного кадастру. Картографічна і геоінформаційна складова такого кадастру не передбачається на рівні Закону України «Про природно-заповідний фонд України». Відповідно ж до Інструкції, робота з ведення Кадастру покладається на неіснуючу тепер Державну службу заповідної справи (п. 3.1.), відповідно до п. 3.9. Дані кадастру включають: дані за формою 2 ДКПЗФ «Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» для регіонів і держави в цілому; дані за формою 3 ДКПЗФ «Карта-схеми розташування територій та об'єктів ПЗФ України» у межах адміністративно-територіальних одиниць та держави в цілому. П. 5.1. Форма 1 ДКПЗФ «Картка первинного обліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду

України» передбачає рядок «040 01 000 0000 — зазначається кадастровий номер земельної ділянки згідно з Державним земельним кадастром» та рядок «110 00 000 0000 — для об'єктів ПЗФ площею до 100 га зазначаються географічні координати умовного центру ділянки, площею понад 100 га — географічні координати крайньої північної, східної, південної та західної точок території». При цьому, зворотним чином, врахування даних Державного кадастру ПЗФ в Державному земельному кадастрі не передбачено.

Станом на 1.01.2014 року в натуру винесена лише незначна частина ПЗФ — 906,4 тис га (26 % від загальної площі територій ПЗФ), з них загальнодержавного значення — 666,5 тис га (13 %) та місцевого значення — 239,9 тис га (7 %)¹². Документи, що посвідчують право користування земельними ділянками ПЗФ, видані на площу 492,5 тис га (14 % від загальної площі території ПЗФ), з них для об'єктів загальнодержавного значення — 456,1 тис га (13 %) та для об'єктів місцевого значення — 36,4 тис га (1 %)¹³. Це стає передумовою незаконного вилучення земель ПЗФ. Такі факти у 2013 році виявлені в АР Крим та 18 областях України¹⁴. На думку Генеральної прокуратури України, такий стан справ стає передумовою незаконного вилучення земель ПЗФ. Такі факти у 2013 році виявлені в АР Крим, Вінницькій, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій Черкаській та Чернівецькій областях¹⁵. При цьому... % ПЗФ є землями державної власності. Таким чином, можливість свідомого або несвідомого включення земель ПЗФ. Більшість об'єктів та територій ПЗФ у складі ДК ПЗФ лишаються без географічних координат, оскільки не мають меж, винесених в натурі. Відповідно до п. 5 ст. 111 ЗКУ, відомості про обмеження використання земель, в тому числі наявність умов додержання природоохоронних вимог, вносяться до ДЗК. При цьому, до ДЗК вносяться відомості лише про ті об'єкти ПЗФ, межі яких визначені¹⁶. Тобто, якби ПЗФ були внесені до ДЗК, не існувало би потреби ведення кадастру ПЗФ, який є дублюванням функції обліку ПЗФ в системі Держземагентства, і, відповідно призводить до неефективної трати коштів держбюджету.

Ситуацію мав вирішити наказ Держземагентства № 487 від 08.10.2012 р. «Про утворення

робочої групи»¹⁷, який з метою забезпечення обліку територій та об'єктів ПЗФ, внесення відповідних відомостей до ДЗК та унеможливлення проявів корупції у сфері земельних відносин, виконання Національного плану дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Зможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», затвердженого указом Президента України від 12 березня 2012 року № 187/2012 створює відповідну робочу групу та наказує керівникам Республіканського комітету по земельних ресурсах Автономної Республіки Крим, головних управлінь Держкомзему / Держземагентства України в областях, містах Києві та Севастополі утворити регіональні робочі групи з організації обліку територій та об'єктів ПЗФ і в термін до 10 жовтня 2012 прозвітувати Державному агентству земельних ресурсів України про створення відповідних регіональних робочих груп. Також доручається робочій групі забезпечити в термін до 19 жовтня 2012 р. проведення аналізу наявних у Державному фонді документації із землеустрою проектів землеустрою щодо організації і встановлення меж територій ПЗФ та іншого природоохоронного призначення, документації із землеустрою, на підставі якої оформлялися правовстановлюючі документи на земельні ділянки ПЗФ, технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) стосовно об'єктів ПЗФ та технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації об'єктів ПЗФ, у тому числі отриманої від Мінприроди України наявної векторизованої інформації щодо зовнішніх меж територій та об'єктів ПЗФ і відповідних атрибутивних даних у цифровому електронному вигляді на предмет актуальності та відповідності зазначених матеріалів ситуації, що склалася; в термін до 02 листопада 2012 р. переведення в електронний (цифровий) вигляд наявних планово-картографічних матеріалів територій і об'єктів ПЗФ та актуальної документації із землеустрою, зазначеної у пункті 3.1 цього наказу; в термін до 30 листопада 2012 прив'язку до системи координат ДЗК та векторизацію наявних планово-картографічних матеріалів зовнішніх меж територій та об'єктів ПЗФ; в термін до 14 грудня 2012 наповнення атрибутивними даними про території та об'єкти природно-заповідного фонду системи Державного земельного кадастру; в термін до 29 грудня 2012

звірку відомостей про території та об'єкти ПЗФ, внесених до системи ДЗК, та наявної інформації про межі об'єктів ПЗФ в електронному вигляді.

На сьогодні відсутній підсумковий документ про роботу поставлених у наказі Держземагентства № 487 від 08.10.2012 р. «Про утворення робочої групи» задач. Втім висновки про результати роботи вказаної робочої групи можна зробити з результатів роботи по даному наказу в обласних підрозділах Держземагентства. Окремі відомості з таких підрозділів були отримані нами з деяких областей. Так, у Сумській області до 12.12.2012 р. до Держземагентства був надісланий планово-картографічний матеріал проектів землеустрою щодо організації і встановлення меж ПЗФ на території області, загальна кількість яких склала 17 територій ПЗФ.¹⁸ При цьому на той час в області нараховувалось 250 територій ПЗФ¹⁹. У Рівненській області станом на 15.10.2012 року посвідчено право користування земельними ділянками Рівненським природним заповідником та Рівненським зоологічним парком. В області затверджені проекти землеустрою з організації та встановленням меж територій 35 об'єктів ПЗФ. При цьому на той момент в області були наявні 309 об'єктів ПЗФ²⁰. У Львівській області в ході таких робіт векторизовано відомості про межі лише 25 об'єктів ПЗФ²¹ з 329 наявних²². У Закарпатській області виявлено належну документацію лише на 5 об'єктів ПЗФ²³ з наявних 456²⁴. У Київській області з 194 ПЗФ станом на 20.12.2013 встановлено в натурі лише 83. Проте в Держфонді документації із землеустрою по встановленню меж територій ПЗФ, станом на 1.01.2014 наявна документація лише по 36 об'єктах, з яких правовстановлююча документація наявна лише щодо 7 об'єктів²⁵. В Івано-Франківській області до Держземагентства передана цифрова інформація про межі 6 об'єктів ПЗФ²⁶. У Житомирській області в Державному фонді документації із землеустрою обліковується (станом на 1.01.2014) лише один проект землеустрою щодо організації з встановлення меж ПЗФ площею 35,4 га (Ботанічний сад Житомирського агроєкологічного університету). Також на земельні ділянки по Поліському природному заповіднику оформлені держакти, проте документація у фонді відсутня²⁷. У Харківській області в ході таких робіт опрацьовано 12 ПЗФ площею 722,06 га²⁸. В АР Крим таким чином

встановлені межі лише 16 територій ПЗФ²⁹ з 156 наявних в АРК. У Запорізькій області в електронний вигляд переведено та передано до Держземагентства інформацію про 30 територій ПЗФ, що мають повний пакет земельної документації³⁰. У Миколаївській області в електронний вигляд переведено інформація про 21 об'єкт ПЗФ³¹, У Хмельницькій області векторизовано інформацію по межі 58 ПЗФ.

Таким чином, більшість територій ПЗФ в усіх регіонах України не має встановлених меж і не відображені у жодних матеріалах, які передавались від областей до Держземагентства. По цій причині, більшість ПЗФ не відображені у Публічній кадастровій карті та Державному земельному кадастрі України і можуть бути помилково надані для нецільових потреб як «вільні землі сільськогосподарського призначення».

Рекомендації

Внести зміни до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», якими передбачати механізми фінансування розробки проектів землеустрою ПЗФ на етапі їхнього створення.³²

- ¹ *Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III* <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
- ² *Закон України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 № 3613-VI* <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3613-17>
- ³ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3613-17>
- ⁴ *Постанова КМУ від 17.10.2012 № 1051 «Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру»* <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF>
- ⁵ *Артов А., Балобін С., Василюк О., Городецька Н., Кривохижа М., Мовчан Я., Рудик О., Сіренко І., Шапаренко С., «Льодовиковий період» у заповідній справі (огляд ситуації у заповідній справі в Україні за 2008–2012 рр.) заг. ред. Кравченко О.// Екологія. Право. Людина. № 17–18 (57–58), 2013.*
- ⁶ *Рішення Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи від 12.05.2008 Р № 14/2.*
- ⁷ *Інструкція про встановлення (відновлення) меж-земельних ділянок в натурі (намісцевості) та їх закріплення межовими знаками, затверджена Наказом Державного комітету України із земельних ресурсів 18.05.2010 N 376*
- ⁸ *Постанова КМУ від 25.08.2004 № 1094 «Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого рекреаційного та історико-*

- культурного призначення» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1094-2004-%D0%BF>
- ⁹ Лист Головного управління Держземагенства Луганській області № 32-12-0.42-3728/2-13 від 06/12/2013
- ¹⁰ Василюк О., Костюшин В., Норенко К., Плига А., Прекрасна Є., Коломицев Г., Фатікова М. Природно-заповідний фонд Київської області. — К.: НЕЦУ, 2012. — 338 с.
- ¹¹ Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 16.02.2005 № 67 «Про затвердження Інструкції про зміст та та складання документації державного земельного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0298-05>
- ¹² Лист Мінприроди України № 800/09/01-13 від 11.11.2013
- ¹³ Лист Державного агентства земельних ресурсів України № 2-28-0.13-19085/2-13 від 08.11.2013
- ¹⁴ Лист Генеральної Прокуратури України № 05/3-668 вих-13 від 08.11.2013
- ¹⁵ Лист Генеральної Прокуратури України № 05/3-668 вих-13 від 08.11.2013
- ¹⁶ Лист Рівненської ОДА № зп-205/04-10/13 від 12.11.2013
- ¹⁷ <http://document.ua/pro-utvorennja-robochoyi-grupi-doc127261.html>
- ¹⁸ Лист ГУ Держземагенства у Сумській області № 8-18-0.5-8358/2-13 від 25.12.2013
- ¹⁹ Лист Державного управління ОНПС у Сумській області № 88/01-12 від 12.01.2012
- ²⁰ Лист ГУ Держземагенства у Рівненській області № 7-17-0.51-512/2-13 від 26.12.2013
- ²¹ Лист ГУ Держземагенства у Львівській області № 10/03/В-100із/101 від 24.12.2013
- ²² Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Львівській області № 04-05-110 від 10.01.2012
- ²³ Лист ГУ Держземагенства у Закарпатській області № 08-27/ПІ-20
- ²⁴ Лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Закарпатській області № 25051/09/10-11 від 22.12.2011
- ²⁵ Лист ГУ Держземагенства у Київській області № 19-10-0.5117912-14 від 15.01.2014
- ²⁶ Лист ГУ Держземагенства у Івано-Франківській області № 4983/07/55 від 13.01.2014
- ²⁷ Лист ГУ Держземагенства у Житомирській області № 8-6-0.2-176/2-14 від 16.01.2014
- ²⁸ Лист Головного управління Держземагенства у Харківській області від 12.02.2014 № 32-20-9-1-1862/0/9-14
- ²⁹ Лист Рескомпзему АР Крим № 26-1-0.5-2068/2-13 від 24.12.2013
- ³⁰ Лист Держземагенства у Запорізькій області № 11-52/03і від 15.01.2014
- ³¹ Лист Головного Управління Держземагенства № 32-14-0.2-297/2-14 від 23.01.2014
- ³² Василюк А. В. Проблемы включения категории земель природно-заповедного фонда в Государственный земельный кадастр / А. В. Василюк, К. А. Борисенко // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. — 2014. — № 1(33). — С. 12–14.

Лісовпорядкування та межі об'єктів природно-заповідного фонду

Створення територій ПЗФ на землях держлісфонду в переважній більшості випадків здійснюється без вилучення ділянок у землекористувачів. По цій причині прийняття рішень щодо зміни категорії земель не відбувається. Внаслідок цього ділянки лишаються землями держлісфонду, але повинні (відповідно до положень про них) задовольняти режиму охорони ПЗФ. Як наслідок — лісогосподарські підприємства господарюють в об'єктах ПЗФ згідно лісового законодавства а природоохоронці наполягають на необхідності дотримання режиму ПЗФ. Проте більшість функцій ПЗФ не виконуються, адже виконувати їх мають землекористувачі невилучених ділянок — ті ж лігоспи. Така ситуація призводить до того, що до матеріалів лісовпорядкування не включаються відомості про об'єкти охорони ПЗФ (в т.ч. з матеріалів літописів природи установ ПЗФ); не встановлюються диференційовані охоронні режими для окремих територій ПЗФ та їхніх ділянок; господарювання в межах лісових ПЗФ не враховує потреб охорони видів, що трапляються на їхній території.

Попри відсутність винесення меж об'єктів ПЗФ вувачі не натурі та їх адекватного перенесення у Держаний земельний кадастр, є інша проблема. У низки у державних органах офіційна інформація про території ПЗФ, яка при цьому

до Державного кадастру ПЗФ не потрапляє, оскільки законодавчо не передбачене її надання до Державного земельного кадастру жодним державним органом. Офіційними, проте неврахованими джерелами такої інформації є, наприклад, матеріали базового лісовпрямкування та Державний лісовий кадастр.

Лісовпорядкування

Відповідно до статей 45–49 Лісового кодексу України¹ (ЛКУ), в Україні здійснюється ведення лісовпорядкування. Відповідно до ст. 46 ЛКУ, лісовпорядкування передбачає: 1) відновлення у встановленому порядку меж території лісового фонду України і визначення внутрігосподарської організації; 2) виконання відповідних топографо-геодезичних робіт і спеціального картографування лісів; (...) 9) виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного і рослинного світу і підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі (очевидно під цим несумісним з іншими нормативними актами у сфері охорони довкілля формулювання, мається на увазі в т.ч. розміщення територій ПЗФ).

Відповідно до ст. 47 ЛКУ, лісовпорядкування є обов'язковим на всій території України та ведеться державними лісовпорядковими організаціями за єдиною системою в порядку, встановленому

центральною владою, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства.

Відповідно до статей 49–54 ЛКУ в Україні також ведеться Державний лісовий кадастр та облік лісів. Відповідно до ст. 49 ЛКУ, Державний лісовий кадастр ведеться на основі державного земельного кадастру. На виконання ст. 52 ЛКУ, документація державного лісового кадастру ведеться на підставі матеріалів лісовпорядкування та інших пунктів, які не мають значення у цьому дослідженні.

Законодавство передбачає, що межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) повинні виноситись (встановлюватись) в натурі (встановлення меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) та їхнє закріплення межовими знаками)². З метою прискорення цього процесу прийнята низка рішень на державному рівні^{3–4}. Втім по причині нестачі коштів ПЗФ переважно лишається не винесеним в натурі. Саме незавершеність цього процесу розглядається як одна з ключових проблем у галузі заповідної справи і громадськими організаціями⁵, і на державними установами⁶.

З цього робимо висновок, що лісовпорядкування є сумісним із Державним земельним кадастром, а, отже, межі територій та об'єктів ПЗФ, визначені під час лісовпорядкових робіт, цілком можуть бути сумісними із їхнім подальшим включенням до Державного земельного кадастру.

Значна частина ПЗФ розміщена на землях держлісфонду. ПЗФ в на землях Держлісагенства становить 16 % від земель держлісфонду та 56 % від всіх площ ПЗФ України⁷. В переважній більшості випадків, території ПЗФ на землях держлісфонду створюються у прив'язці до структури лісових масивів. Таким чином, при формуванні матеріалів лісовпорядкування, які визначають межі просторової структури лісових насаджень (квартали, виділи), здійснюється встановлення меж територій ПЗФ, розміщених в межах лісових масивів. Таким чином, окремо виносити в натурі межі територій ПЗФ, розміщених у лісах, потреби немає. Разом з тим, в ході лісовпорядкування виготовляється картографічний матеріал, який фактично є точними відомостями про межі об'єктів ПЗФ. Проте відомості про межі територій ПЗФ, встановлені серед інших меж лісових виділів і кварталів, не передаються до Державного земельного кадастру (ДЗК).

Таким чином, формуються дві проблеми:

- внесення меж ПЗФ до матеріалів лісовпорядкування;
- можливості використання меж ПЗФ з лісовпорядкування в якості вже встановлених меж об'єктів ПЗФ із їх перенесенням до ДЗК.

Нам відома низка інструктивних матеріалів щодо здійснення лісовпорядкових робіт: а) Технологічна інструкція по безперервному лісовпорядкуванню лісового фонду України (1994)⁸, що не затверджена жодним нормативним актом і є лише внутрішньою інструкцією в системі Державного лісовпорядного виробничого об'єднання «Укрдержліспроект та б) Інструкція з впорядкування лісового фонду України (2006 р.)⁹, рекомендована до виробничого використання науково-технічною радою ВО «Укрдержліспроект» 4 та 8.01.2002 р. (протокол № 1), ухвалена рішенням НТР Державного комітету лісового господарства України (протокол № 2 від 30.10–1.11.2006 р.). Перша інструкція взагалі не містить вказівок щодо врахування ПЗФ при лісовпорядкуванні. В інструкції ж 2006 року (далі — Інструкція) зазначається низка важливих для нашого дослідження моментів.

Відповідно до п. 1.3.1. Інструкції, до змісту лісовпорядкування входить виконання топографічно-геодезичних робіт і спеціального картографування лісів. Згідно з п. 2.2.3., лісогосподарські підприємства перед початком підготовчих робіт лісовпорядкування зобов'язані скласти перелік рішень про віднесення лісів до існуючих категорій і виділення особливо захисних лісових ділянок. Згідно з п. 3.8.2., до звіту про підготовчі роботи додаються «копії меж з суміжними землекористувачами, пронумеровані по лісництвам і завірені органами землевпорядкування» та «копії і акти на землі, що прийняті до складу лісового фонду». Таким чином, матеріали лісовпорядкування є сумісними із Державним земельним кадастром.

Безпосередньо ПЗФ в інструкції згадується в таких частинах: П. 7.2.1. щодо особливостей впорядкування рекреаційно-оздоровчих лісів, зазначає, що «До лісів, що використовуються в рекреаційно-оздоровчих цілях відносяться... рекреаційні зони НПП та РЛП. Разом з тим, п. 7.3. визначає особливості впорядкування лісів ПЗФ. Розділ розкриває особливості впорядкування для всіх категорій ПЗФ, посилаючись на Закон України «Про природно-

заповідний фонд України» та на «Методичні рекомендації щодо режиму збереження лісових екосистем на територіях природно-заповідного фонду різних категорій», затверджених спільним наказом № 185/210-а Міністерства екології та природних ресурсів і Державного комітету лісового господарства України від 24.2.2003¹⁰. Разом з тим, наказом № 338 від 7.08.2013 р. Мінприроди скасувало зазначені Методичні рекомендації під тиском окремих громадських організацій та народних депутатів¹¹. Наразі незрозумілим лишається з яких джерел лісгосподарські підприємства беруть відомості про ПЗФ та яким чином носять їх до лісовпорядкування, згадано з яким власне, плануються санітарні заходи на території ПЗФ.

До завершення адміністративної реформи 2009–2013 років, внаслідок якої 17.05.2013 р. були скасовані територіальні підрозділи Мінприроди України, ними здійснювалось погодження матеріалів лісовпорядкування, внаслідок чого, контроль за врахуванням ПЗФ у матеріалах лісовпорядкування втрачено. Новостворені екологічні підрозділи ОДА не мають передбачених законодавством функцій здійснювати такі погодження.

Згідно з ч. 9. ст. 46 Лісового кодексу України, лісовпорядкування передбачає виявлення місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів. Самостійно лісовпорядні організації не здійснюють виявлення рідкісних видів через відсутність відповідних фахівців, механізму реалізації вказаної вище норми та безпосередньої зацікавленості у цій справі. Проте у нацпарках наукові відділи щороку здійснюють збір інформації про поширення видів. Така інформація включається до наукового документа — літопису природи, який видає установа природно-заповідного фонду. Збір таких відомостей здійснюється не лише в межах самих нацпарків, а і на дрібних територіях ПЗФ, розміщених навколо. Така інформація є ідеальною для використання лісовпорядними організаціями при лісовпорядкуванні для включення її у таксаційні описи лісів. Сьогодні така практика вже здійснюється на території національного парку «Гомільшанські ліси», де матеріали лісовпорядкування для кожного з виділів лісу містять переліки рідкісних видів та режим їхньої охорони, а, відповідно, надалі обмежують лісгосподарські роботи в межах виділу¹².

На думку представників НЕЦУ, одним з варіантів виходу із вказаної ситуації є створення у системі Мінприроди України єдиної бази даних про об'єкти ПЗФ як загальнодержавного так і місцевого значення та надання Міністерству виключного права погоджувати матеріали лісовпорядкування. На даному етапі така можливість відсутня по причині того що в Мінприроди не зберігаються архівні матеріали про території ПЗФ, втім, як і матеріали винесення ПЗФ у натуру¹³. Народний депутат Бригинець О.М. у 2013 році звернувся до Мінприроди України з проханням зібрати з областей копії всіх архівних матеріалів про ПЗФ¹⁴. Проте в повній мірі реалізувати цю пропозицію поки важко¹⁵. Протягом 2014 року група активістів (в т.ч. колектив «Льодовикового періоду») виконує власними силами роботи по збору та упорядкуванню такого архіву а також по створенню точних векторизованих картограм об'єктів ПЗФ, про що йдеться у окремому розділі.

Матеріали Літописів природи установ ПЗФ і матеріали лісовпорядкування могли б логічно доповнювати одне одного. Ліси в Україні (15,4 % площі України) складають переважну більшість земель, що перебувають у природному або наближеному до природного стані. Більшість рідкісних видів рослин і тварин зустрічається саме в лісах. Але в лісгосподарській практиці індивідуальні умови охорони видів не враховуються. Жоден з лісгоспів не має схеми поширення рідкісних тварин і рослин на своїй території. Тож, основним фактором негативного впливу на лісове біорізноманіття в Україні є лісгосподарська діяльність: рубки головного користування, санітарні рубки, лісорозведення, вивезення мертвої деревини та мисливство. Таким чином лісове господарство загрожує всім зникаючим лісовим видам. Лісове господарство ведеться на більшості територій ПЗФ, які займають 14 % земель Держлісфонду. Як правило, це пріоритетні для охорони лісові ділянки.

На звернення народного депутата Олександра Бригинця¹⁶ Мінприроди України доручило у липні 2014 року¹⁷ нацпаркам і заповідникам таке здійснити наступне:

- a) включати інформацію про виявлення видів Червоної книги України та рослинних угруповань, включених у Зелену книгу України, до Літописів природи з чіткою географічною прив'язкою до номенклатури лісових кварталів та виділів;

- б) проводити спільні засідання науково-технічних рад установ природно-заповідного фонду з керівництвом підприємств лісової галузі та лісовпорядними організаціями з приводу охорони біорізноманіття в межах лісових господарств;
- в) щорічно передавати зібрану інформацію до лісовпорядної організації з метою її включення до таксаційних описів лісових насаджень.

Рекомендації

Представники НЕЦУ пропонують¹⁸ таку схему вирішення питання:

- а) включати інформацію про виявлення видів Червоної книги України та рослинних угруповань, включених у Зелену книгу України, до Літописів природи з чіткою географічною прив'язкою до номенклатури лісових кварталів та виділів;*
- б) проводити спільні засідання науково-технічних рад установ ПЗФ з керівництвом підприємств лісової галузі та лісовпорядними організаціями з приводу охорони біорізноманіття в межах лісових господарств;*
- в) щорічно передавати зібрану інформацію до лісовпорядної організації з метою її включення до таксаційних описів лісових насаджень;*
- г) щорічно до 15 грудня надавати в Мінприроди звіт про стан врахування інформації про поширення видів Червоної книги України та рослинних угруповань, включених у Зелену книгу України, в матеріалах лісовпорядкування на території установи ПЗФ.*

Облік лісів

На виконання ст. 54 ЛКУ, в Україні ведеться облік лісів. Облік лісів включає збір та узагальнення відомостей, які характеризують кожен лісову ділянку за площею, кількісними та якісними показниками.

Відповідно до постанови КМУ «Про затвердження Порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів»¹⁹ в п. 4 регламентовано, що документація кадастру ведеть-

ся на основі даних державного земельного кадастру, матеріалів лісовпорядкування, інвентаризації, обстежень та первинного обліку лісів окремо за власниками лісів і постійними лісокористувачами на підставі документів, визначених статтею 52 Лісового кодексу України. П.5. зазначає, що «дані про розподіл лісового фонду між власниками лісів і постійними лісокористувачами, його кількісний склад погоджуються з територіальними органами земельних ресурсів». П.7. зазначає, що Республіканський комітет з лісового та мисливського господарства Автономної Республіки Крим, територіальні органи Держлісагентства (далі — органи Держлісагентства) щороку подають територіальним органам земельних ресурсів інформацію про показники кадастру з урахуванням поточних змін для ведення ними державного земельного кадастру. Жодної інформації про врахування ПЗФ в цих процесах нам не відомо.

Рекомендації

- 1. Видати спільний наказ Мінприроди України, Держземагенства України та Держлісагенства України, згідно з яким зобов'язати органи Держлісагенства передавати матеріали базового лісовпорядкування органам Мінприроди України та у Держземагенство, а органи Держземагенства — зобов'язати включати відомості про межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду зі складу матеріалів лісовпорядкування — до державного земельного кадастру.*
- 2. Передбачити у Положенні про Міністерство екології та природних ресурсів України виключне право погодження матеріалів лісовпорядкування.*
- 3. Створити в Мінприроди України єдиний архів матеріалів про ПЗФ у всіх областях (загальнодержавного і місцевого значення).*
- 4. Після створення Державного агентства заповідної справи забезпечити зміну категорії існуючих ПЗФ на категорію «землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення» та передати їх у відання новоствореного агентства.*

- ¹ Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/>
- ² Інструкція про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в природі (на місцевості) та їх закріплення межовими знаками, затверджена Наказом Державного комітету України із земельних ресурсів 18.05.2010 N 376
- ³ Указ Президента № 838/2005 «Про заходи щодо дальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні» від 23 травня 2005 року
- ⁴ Указ Президента № 611/2009 «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні» від 14 серпня 2009 року
- ⁵ Артов А., Балобін С., Василюк О., Городецька Н., Кривохижа М., Мовчан Я., Рудик О., Сіренко І., Шапаренко С., «Льодовиковий період» у заповідній справі (огляд ситуації у заповідній справі в Україні за 2008–2012 рр.) заг. ред. Кравченко О. // Екологія. Право.Людина № 17–18 (57–58), 2013.
- ⁶ Рішення комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи від 12.05.2008 Р.№ 14/2.
- ⁷ <http://pryroda.in.ua/forest/lisova-haluz-voroh-pryrody-v-ukrayini-1/>
- ⁸ Технологічна інструкція по безперервному лісовпорядкуванню лісового фонду України. УДЛВО «Укрдержліспроєкт», Ірпінь., — 1994, 75 с.
- ⁹ Інструкція з впорядкування лісового фонду України. Ч. 1., Польові роботи. УДПЛВ «Укрдержліспроєкти», Ірпінь, 2006, — 104 с.
- ¹⁰ Методичні рекомендації щодо режиму збереження лісових екосистем на територіях природно-заповідного фонду України різних категорій. — К., 2003. — 56 с.
- ¹¹ Лист Генеральної прокуратури України від 22.08.2013 № 07/1/4-16811-13)
- ¹² Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 30.09.2011 № 367 «Про затвердження Положення про національний природний парк «Гомільшанські ліси». у новій редакції в Україні № 025/06/10-13 від 06.06.2013
- ¹³ D. Svidzinska, O. Vasyliuk, O. Seliverstov, D. Shyriaieva, A. Biatov, D. Diadin, A. Ponomarova, O. Sklyar, S. Vinokurova, I. Luchnykova, A. Kleshnin. Development of the open cadastre of protected areas in Ukraine // Geomatics Workbooks. — 2015. — vol. 12. — p. 225–231.
- ¹⁴ http://kiev.pravda.com.ua/news/546efdca12257/view_print/
- ¹⁵ <http://svobodaslova.in.ua/news/read/18503>
- ¹⁶ Лист народного депутата О. Бригинця № 1104-11/160714-0-К від 16.07.2014
- ¹⁷ Лист Мінприроди України № 5/4-9/9583-14 від 07.08.2014
- ¹⁸ <http://pryroda.in.ua/forest/do-pytannya-ohorony-biologichnoho-riznomanittya-v-lisah-pryrodo-zapovidnoho-fondu-ukrayiny/>
- ¹⁹ Постанова КМУ від 20.06.2007 № 848 «Про затвердження порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/848-2007-%D0%BF>

ПЗФ та інвентаризація земель сільськогосподарського призначення

В Україні проводиться інвентаризація земель сільськогосподарського призначення. В умовах відсутності винесення меж ПЗФ у натуру ПЗФ, створені на землях сільськогосподарського призначення при інвентаризації земель розглядаються як вільні землі сільськогосподарського призначення і включаються у відповідні реєстри. Одним з варіантів використання таких реєстрів є надання земель в оренду агрохолдингам (в т.ч. іноземним).

Причиною цього дослідження є ретроспективне питання створення Державного земельного банку. Сьогодні Державний земельний банк скасований, проте за час його існування відбулись події, що в подальшому неминуче відіграватимуть роль у охороні існуючих територій природно-заповідного фонду та у створенні нових. Відповідно до постанови КМУ № 609 від 02.07.2012 р. «Про створення Державного земельного банку»¹ створено публічне акціонерне товариство «Державний земельний банк», статут якого затверджено постановою КМУ № 934 від 25.07.2012², після чого він матиме право надавати такі землі в оренду (але не продавати³). До капіталу банку увійшли 120 млн. грн з Державного бюджету України і землі державної форми власності сільгосппризначення — більш ніж 10 млн. га. Додатковими джерелами ресурсної

бази ДЗБ стануть кошти від оренди земель сільгосппризначення державної форми власності, додаткові кредитні ресурси (синтетична сек'ютерізація активів (без переходу застави), цінні папери, забезпечені правом оренди на землю, кошти цільових програм уряду, іноземні інвестиції, залучені під цільові програми у сфері АПК і під активи Банку, кошти клієнтів⁴. Для реалізації цього підготовлено законопроект № 2181 «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власність і користування»⁵, згідно з яким Держзембанку надається право володіти, користуватися, орендувати земельні ділянки сільгосппризначення у випадках і порядку, визначеному для юридичних осіб⁶.

Згідно з частиною 8 статті 122 Земельного кодексу України, Кабінет Міністрів України передає земельні ділянки із земель державної власності у власність або у користування у випадках, визначених статтею 149 цього Кодексу, та земельні ділянки дна територіального моря, а також передає земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної власності до статутного капіталу державного земельного банку, який стовідсотково належить державі та не підлягає приватизації. Тож з метою створення Державного земельного банку здійснюється виявлення вільних земель сільськогосподарського призначення. При цьому невідомою лишається

доля земель сільськогосподарського призначення, що входять до складу заказників та інших територій природно-заповідного фонду, що створені без вилучення у землекористувачів (як дрібних об'єктів так і установ ПЗФ, які знаходяться на етапі оформлення) та не переведені до категорії земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення.

Головне управління Держземагенства у Чернігівській області повідомляє, що на вимогу Держземагенства (лист Держземагенства № 15701/21/7-13 від 30.08.2013 року⁷), головним управлінням було надано перелік земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності для прийняття Кабінетом Міністрів України рішення про передачу таких ділянок до статутного капіталу Держзембанку⁸. В даний перелік включені землі сільгосппризначення без врахування аспекту їхньої належності або можливої належності до ПЗФ. Так, Рівненська ОДА повідомляє, що Головне управління Держземагенства у Рівненській області проводить інвентаризацію земель сільськогосподарських земель державної власності, серед категорій яких виділяють і землі ПЗФ та іншого природоохоронного призначення. Об'єкти ПЗФ також включаються до даної бази у Рівненській області, оскільки, на думку ОДА, наявність на земельній ділянці, що не є за своїм основним цільовим призначенням землями ПЗФ, об'єктах ПЗФ, межі якого визначені, встановлює лише обмеження щодо використання земель. Відповідно до п. 5 ст. 111 Земельного кодексу України, відомості про обмеження використання земель, в тому числі наявність умов додержання природоохоронних вимог, вносяться до Державного земельного кадастру. При цьому, до державного земельного кадастру вносяться відомості лише про ті об'єкти ПЗФ, межі яких визначені⁹. Інформація про проєктовані території ПЗФ взагалі не враховується при інвентаризації земель, оскільки такі землі не мають жодного статусу¹⁰ і тим більше — винесених в натуру меж.

Головне управління Держземагенства у Чернівецькій області повідомляє, що при інвентаризації земель сільськогосподарського призначення, врахована інформація щодо існуючих територій ПЗФ¹¹, проте лише тих, що віднесені до земель лісового фонду¹². Головне управління Держземагенства у Миколаївській області повідомило, що у процесі виконання робіт з інвентаризації земель сільськогосподарського призначення були враховані матеріали встановлення меж територій ПЗФ лише по чотирьох районах області: Березанському, Бенрезнегуватському,

Єланецькому і Новоодеському. Землі, віднесені до категорії «природно-заповідний фонд» та землі природоохоронного призначення, не включені у базу земель, що підлягають інвентаризації як сільськогосподарські угіддя державної форми власності¹³.

Головне управління Держземагенства у Чернігівській області повідомляє, що при інвентаризації земель сільськогосподарського призначення, не була врахована інформація щодо існуючих територій ПЗФ¹⁴, адже врахування відбувалось лише земель, що мають основне цільове призначення ПЗФ¹⁵. У Івано-Франківській області врахована інформація лише про 6 територій ПЗФ з 474 наявних, про ті, що внесені до Державного земельного кадастру¹⁶. Аналогічну інформацію повідомляє і Управління Держземагенства у Житомирській області¹⁷, Луганській області¹⁸ та АР Крим¹⁹. У Дніпропетровській області виготовлено матеріалів землеустрою лише для 10 ПЗФ з наявних 171, та й те, лише 7 з них включені до бази ДЗК²⁰. У Хмельницькій області при інвентаризації земель сільгосппризначення враховано розміщення ПЗФ²¹. Головне управління Держземагенства у Херсонській області повідомляє, що не враховувало при інвентаризації земель об'єкти ПЗФ²². У Тернопільській області при інвентаризації земель державної власності сільськогосподарського призначення в їх складі ПЗФ не виявлено²³.

Про здійснення інвентаризації земель сільгосппризначення повідомляє і Головне управління Держземагенства у Полтавській області²⁴. Головне управління Держземагенства у Львівській та Одеській²⁵ областях повідомляють, що роботи з інвентаризації земель сільгосппризначення проводились в області на виконання бюджетної програми «Проведення земельної реформи». Головне управління Держземагенства у АР Крим²⁶ та Волинській²⁷, Луганській²⁸, Житомирській²⁹, Полтавській³⁰, Харківській³¹, Запорізькій³² областях повідомляють, що не проводили діяльності щодо формування бази даних ділянок, що будуть включені до Державного земельного банку.

На виконання указу Президента України від 12.03.2013 № 128/2013 «Про національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентноспроможна економіка, ефективна держава»³³, в Івано-Франківській обл. Проводяться роботи

з інвентаризації земель сільськогосподарського призначення державної власності за межами населених пунктів та переданих у користування³⁴. Такі роботи проводяться в Дніпропетровській області, що вмотивовано зазначеним указом Президента та наказом Держземагенства № 487 від 08.10.2012³⁵. Разом з тим, Держземагенство пояснює, що зазначеним указом не передбачено заходу з проведення інвентаризації земель³⁶.

Головне управління Держземагенства у Тернопільській області повідомляє, що інвентаризація земель сільськогосподарського призначення в області здійснюється згідно з Постановою КМУ від 23.05.2012 № 513 «Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель»³⁷ із змінами та доповненнями, внесеними Постановою КМУ № 154 від 20.02.2013 р³⁸. Районним віддалам Держземагенства дано вказівку при проведенні даних робіт враховувати інформацію щодо розміщення існуючих і проєктованих територій природно-заповідного фонду. Проте на сьогоднішній день, зазначає головне управління, таких земель при інвентаризації не виявлено³⁹. Аналогічно, станом на 04.12.2013, у Львівській та області не виявлено при інвентаризації земель об'єктів ПЗФ⁴⁰. ГУ Держземагенства у Харківській області повідомляє, що інформація про розміщення існуючих ПЗФ до бази ДЗК в області не внесена⁴¹. Після 2013 року роботи щодо інвентаризації земель не проводились оскільки роботи проводились в рамках виконання Указу Президента України (В. Януковича) «Про заходи щодо забезпечення ефективності реалізації Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 21 грудня 2010 року N 1154/2010 і в рамках «Програми» мали визначені часові рамки завершення — 2013 рік. Таким чином надалі відповідні роботи не проводились.

У квітні 2014 Верховна Рада України ліквідувала Державний земельний банк Держзембанк⁴². За відповідний законопроект № 4784 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо функціонування Державного земельного банку)»⁴³ у першому читанні та в цілому проголосували 264 депутати при мінімально необхідних 226. Законом виключено із Земельного кодексу та Закону «Про банки і банківську діяльність»⁴⁴ положення, які стосуються діяльності Державного земельного банку. Документ також передбачає повернення статутного капіталу банку в розмірі 120 млн гривень в державний бюджет⁴⁵.

Рекомендації

1. З метою рахування наявної офіційної інформації про території ПЗФ в державному кадастрі територій та об'єктів природно-заповідного фонду України та при інвентаризації земель необхідно:

- а) Внести зміни до наказу Мінприроди України від 16.02.2005 № 67 «Про затвердження Інструкції про зміст та складання документації державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» врахування у Кадастрі відомості Базового лісовпорядкування та матеріалів винесення меж територій та об'єктів ПЗФ в натуру;
- б) видати спільний наказ Мінприроди України та Держземагенства України, згідно з яким зобов'язати Мінприроди України та Департаменти екології та природних ресурсів при обласних державних адміністраціях передавати матеріали винесення меж територій та об'єктів ПЗФ у натуру, а органи Держземагенства України — враховувати ці матеріали при інвентаризації земель;
- в) видати спільний наказ Мінприроди України та Держлісагенства України, згідно з яким зобов'язати органи Держлісагенства передавати матеріали базового лісовпорядкування органам Мінприроди України а органи Мінприроди України — зобов'язати включати відомості про межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду зі складу матеріалів лісовпорядкування — до державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України;
- г) видати спільний наказ Держземагенства України та Держлісагенства України, про відображення інформації про розміщення територій ПЗФ в Державному лісовому кадастрі та перенесення їх у Державний земельний кадастр.
- д) Внести зміни до постанови КМУ від 23.05.2012 № 513 «Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель» врахувавши при інвентаризації земель відомості Державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, що ведеться відповідно до наказу Мінприроди України від 16.02.2005 № 67 «Про затвердження Інструкції про зміст та складання до-

кументації державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України», а також матеріали Базового лісовпорядкування та матеріали винесення в натуру меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

2. Врахувати розміщення територій та об'єктів ПЗФ при лісовпорядкуванні:

а) Внести зміни дои у Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України, передбачивши виключне право погодження матеріалів лісовпорядкування

- 1 Постанова КМУ від 02.07.2012 № 609 «Про створення Державного земельного банку» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/609-2012-%D0%BF>
- 2 Лист Державного агентства земельних ресурсів України № 26-28-0.13-19650/2-13 від 21.11.2013
- 3 <http://www.dzbank.com.ua/pro-bank/osnovni-zadacita-mehanizmi-roboti>
- 4 Проект Закону України № 2181а від 30.05.2013 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власність та користування» <http://www.dzbank.com.ua/pro-bank/pitannya---vidpovidi>
- 5 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47200
- 6 http://ipress.ua/news/glava_derzhzembanku_pidtrymuie_shvydku_peredachu_derzhavnyh_silgospzemel_u_kapital_banku_30286.html
- 7 Лист Головного управління Держземагенства у Чернігівській області № 02-32/12180 від 22.11.2013 року
- 8 Лист Головного управління земельних ресурсів у Чернігівській області № 02-32/11940 від 18.11.2013
- 9 Лист Рівненської ОДА № зп-205/04-10/13 від 12.11.2013
- 10 Лист ГУ Держземагенства України у Чернігівській області № 02-32/П/І-44/12485 від 29.11.2013 року
- 11 Лист Головного управління Держземагенства у Чернівецькій області № 16 від 18.11.2013
- 12 Лист Департаменту агропромислового комплексу Чернівецької ОДА № 32-ЗПУ від 04.12.2013
- 13 Лист Головного управління Держземагенства у Миколаївській області № 6462/547із-13 від 25.11.2013
- 14 Лист Головного управління Держземагенства у Чернігівській області № 02-32/12180 від 22.11.2013 року
- 15 Лист головного управління Держземагенства у Чернігівській області № 02-32/П/І-44/12485 від 29.11.2013
- 16 Лист Івано-Франківської ОДА № ВА-243 від 27.11.2013
- 17 Лист Управління Держземагенства у Житомирській області № 3236/вих. Від 21.11.2013
- 18 Лист Головного управління Держземагенства у Луганській області № 32-12-0.42-3728/2-13 від 06/12/2013
- 19 Лист Республіканського комітету по земельних ресурсах АР Крим № 1714/2-13 від 06.12.2013

- 20 Лист Головного управління Держземагенства у Дніпропетровській області № 6-4-0.31-11500/2-13 від 03.12.2013
- 21 Лист Головного управління Держземагенства у Хмельницькій області № 10-05-09/13624 від 12.12.2013
- 22 Лист Головного управління Держземагенства у Херсонській області № 09-7/45П від 05.12.2013
- 23 Лист Головного управління Держземагенства у Тернопільській області № 42-25/332 від 31.12.2013
- 24 Лист Головного управління Держземагенства у Полтавській області № 60/950 від 04.12.2013
- 25 Лист Головного управління Держземагенства у Одеській області № 31-15-0.6-6942/2-13 від 04.12.2013
- 26 Лист Республіканського комітету по земельних ресурсах АР Крим № 28-1-0.5-1409/2-13
- 27 Лист Укп управління екології та природних ресурсів Волинської ОДА № 943/17/2-13 від 18.11.2013
- 28 Лист Головного управління Держземагенства у Луцькій області № 9-2.1/3175 від 18.11.2013
- 29 Лист Головного управління Держкомзему у Житомирській області № В-312/05-1 від 19.11.2013
- 30 Лист ГУ Держземагенства у Полтавській області № 8057/900 від 13.11.2013
- 31 Лист Головного управління Держземагенства у Харківській області № 32-20-9-11803/0/9-13 від 15.11.2013
- 32 Лист Головного управління Держземагенства у Запорізькій області № 09-03-37/9265 від 19.11.2013
- 33 <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/128/2013>
- 34 Лист Івано-Франківської ОДА № ВА-234 від 18.11.2013
- 35 Лист Головного управління Держземагенства у Дніпропетровській області № 10937/13-1 від 18.11.2013
- 36 Лист Державного агентства земельних ресурсів № 26-28-0.13-20493/2-13 від 06.12.2013
- 37 Постанова КМУ від 23.05.2012 № 513 «Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/513-2012-%D0%BF>
- 38 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/154-2013-%D0%BF/paran2#n2>
- 39 Лист Головного управління Держземагенства у Тернопільській області від 18.11.2013 № 42-33/2386
- 40 Лист Головного управління Держземагенства у Львівській області № 10/03/В-91із/94
- 41 Лист Головного управління Держземагенства у Харківській області № 32-20-9-13051/0/9-13 від 04.12.2013
- 42 <http://www.epravda.com.ua/news/2014/04/25/444945/>
- 43 Проект Закону України від 25.04.2014 № 4784 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо функціонування Державного земельного банку)» http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50794
- 44 Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
- 45 <http://www.epravda.com.ua/news/2014/06/17/467021/>

Виявлення об'єктів ПЗФ, що не мають площі

Одним з недоліків законодавства про ПЗФ є можливість створення ПЗФ, що не мають власної площі. Такі об'єкти (окремі дерева, криниці) інколи отримують охоронний статус без земельної ділянки, на якій розміщуються. Наслідком такої ситуації може стати прийняття рішень щодо земельних ділянок, на яких розміщені точкові ПЗФ, для задоволення потреб, не сумісних із задачами охорони об'єкта ПЗФ.

Активісти НЕЦУ поцікавились, які адміністративні одиниці мають на своїй території об'єкти ПЗФ, які не мають площі. Стало відомо, що у Запорізькій¹, Кіровоградській², Вінницькій³, Харківській⁴, Тернопільській⁵, Миколаївській⁶, Дніпропетровській⁷, Хмельницькій⁸, Чернігівській⁹, Волинській¹⁰, Івано-Франківській¹¹, Рівненській¹², Сумській¹³, Полтавській¹⁴, Київській¹⁵, Тернопільській¹⁶, Харківській¹⁷, Одеській¹⁸, Чернівецькій¹⁹, Луганській, Донецькій, Черкаській та Житомирській областях точкові об'єкти ПЗФ відсутні.

У Херсонській області наявні 22 точкових об'єкта природно-заповідного фонду, для яких не зазначена площа²⁰. Деякі з них при цьому є окремо стоячими неподалік одне одного деревами в лісі! Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської ОДА

повідомляє²¹, що згідно рішення виконавчого комітету Закарпатської обласної ради народних депутатів від 23.10.1984 № 253 «Про мережу територій та об'єктів природно-заповідного фонду», у складі мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення знаходяться без площі такі об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення:

1. Ботанічна пам'ятка природи «Берека європейська».
2. Ботанічна пам'ятка природи «Горобина домашня».
3. Ботанічна пам'ятка природи «Сосна гірська «Жереп».
4. Ботанічна пам'ятка природи «Тюльпанне дерево».
5. Гідрологічна пам'ятка природи «Водоспад /Н-12м./».

Департамент екології та природних ресурсів Львівської ОДА повідомляє, що у відповідності до рішення Львівської обласної ради від 14.07.2011 № 206 «Про створення ботанічних пам'яток природи місцевого значення — вікових дерев» та рішення Львівської обласної ради від 18.03.2014 № 989 «Про створення ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Франковий дуб», на території Львівської області створено 17 точкових об'єктів природно-заповідного фонду²².

У м. Київ встановлено, що з 176 наявних в столичному реєстрі, об'єктів ПЗФ, 106 є окремо стоячими деревами, заповіданими без земельної ділянки. Створення об'єктів ПЗФ на території Києва почалось з 1921 року (заповідник Конча-Заспа) і триває досі. Протягом цього періоду створення найбільшої кількості об'єктів спостерігалось у 1972, 1999, 2009 роках, різкі збільшення площі ПЗФ міста — у 1995, 2007 та 2014 роках. Динаміка приросту кількості та площі ПЗФ демонструє невідповідність цих двох показників — при появі багатьох об'єктів з невеликою площею або взагалі без неї, як відбувається при створенні точкових об'єктів, збільшення площі практично не відбувається. В той же час поява великих за площею об'єктів або їхнє розширення не дає значних збільшень у кількості об'єктів. Це говорить про те, що точкові об'єкти та території ПЗФ не бажано враховувати на одному рівні. Заповідність будь-якої території має обраховуватись за різними категоріями ПЗФ окремо (або хоча б окремо для точкових об'єктів та для таких, що мають значну площу)²³. Держземагенство та його органи в областях, де є точкові ПЗФ не змогли надати інформацію про те, яким чином ці об'єкти мають вноситись до ДЗК.

Рекомендації

1. Розробити систему обрахунку площ, кількості та приросту ПЗФ, яка б ілюструвала окремо точкові об'єкти, а окремо площинні.
2. Розробити зміни до законодавства, що вимагатимуть закріпити за «точковими» об'єктами ПЗФ площу за визначеними критеріями (наприклад, для дерев — ділянка мінімальною площею в обрис проекції крони; для свердловин, джерел та водоспадів — мінімальну площу ділянки).

- ¹ Лист Запорізької ОДА № 79008-154-е від 07.11.2014
- ² Лист Кіровоградської ОДА № 01-32\485\4 від 07.11.2014
- ³ Лист Вінницької ОДА 06.11.2014 р. No 33i/08-01-09
- ⁴ Лист Харківської ОДА № 01-10/685 від 06.11.2014
- ⁵ Лист Тернопільської ОДА № 175-вих від 06.11.2014
- ⁶ Лист Миколаївської ОДА № В-95-14-III від 10.11.2014
- ⁷ Лист Департаменту екології та природних ресурсів Дніпропетровської ОДА № 8145\0\261-'14 від 14.11.2014
- ⁸ Лист Хмельницької ОДА No 61/22-41-5266/2014 від 10.11.2014 р.
- ⁹ Лист Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської ОДА № 04-05/32 від 11.11.2014
- ¹⁰ Лист Управління екології та природних ресурсів Волинської ОДА від 11.11.14 № 1718/21/2-14
- ¹¹ Лист Івано-Франківської ОДА № ВА-122 від 11.11.2014
- ¹² Лист Рівненської ОДА від 05.11.2014 № 311-175/04-10/14
- ¹³ Лист Сумської ОДА № 01-09/637 від 10.11.2014
- ¹⁴ Лист Департаменту з питань нафтогазового комплексу, промисловості, екології та природних ресурсів Полтавської ОДА № 4754/01-11 від 10.11.2014
- ¹⁵ Лист Київської ОДА від 11.11.2014 No 01-15-457/2/2
- ¹⁶ Лист Тернопільської ОДА № 175-вих від 06.11.2014
- ¹⁷ Лист Харківської ОДА № 01-10\685 від 06.11.2014
- ¹⁸ Лист Департаменту екології і природних ресурсів Одеської ОДА № 38\ЗП-06 від 12.11.2014
- ¹⁹ Лист Чернівецької ОДА № 05.1\2199 від 12.11.2014
- ²⁰ Лист Херсонської ОДА № 525-7659\0\8-14\82\405 10.11.2014
- ²¹ Лист Департаменту екології та природних ресурсів Закарпатської ОДА 07.11.2014 № 1050/04
- ²² Лист Львівської ОДА No365/0/11-14 від 11.11.2014
- ²³ Скворцова В. С., Василюк О. В., Ширяєва Д. В. Динаміка та просторовий розподіл ПЗФ м. Києва // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «IV Всеукраїнські наукові читання пам'яті Сергія Таращука» (м. Миколаїв, 23–24 квітня 2015 р.) / Чорноморський державний університет імені Петра Могили / Колектив авторів. — Миколаїв: ФОП Швець В. Д., 2015. с. 196–199

Огляд роботи громадськості в галузі заповідної справи

Громадські активісти у 2014–2015 роках активно вели роботу в руслі заповідної справи, частково компенсуючи послаблену систему державних органів у галузі заповідної справи.

Представники природоохоронного руху та туристичні організації у 2014–2015 роках проводили роботу за такими напрямками:

- 1. Моніторинг актуального стану територій ПЗФ та виявлення порушень природоохоронного законодавства на їхній території.** Обстеженням територій ПЗФ займалися активісти ДОП м. Київ, ЕкГ «Печеніги», туристичний клуб «Гряда», НЕЦУ, ЕПЛ та інші. Особливо важливим внеском в обстеження ПЗФ стали конкурси «Вікі любить Землю»¹ (організований організацією «Вікімедіа Україна») та «Зелені Перлини»², які були організовані ЕПЛ. У результаті конкурсів, учасникам яких було задано завдання виявляти порушення на території ПЗФ, в результаті двох конкурсів було зібрано звіти про обстеження понад 200 ПЗФ. Також власні рейди по перевірці стану дотримання законодавства на території установ ПЗФ проводив Київський еколого-культурний центр.
- 2. Підготовка клопотань щодо створення нових територій ПЗФ.** Протягом 2014–2015 років фахівцями НЕЦУ та ДОП м. Київ було підготовлено та подано понад 90 обґрунтованих клопотань щодо створення нових ПЗФ.
- 3. Лобіювання створення нових ПЗФ.** Протягом 2014–2015 років розгорнулись кілька довгострокових кампаній лобіювання створення нових установ ПЗФ. Кампанії були розгорнуті відносно створення національних природних парків «Холодний яр», «Нижньодніпровський», «Орільський». На підтримку створення заказника «Білий Черемош» проведено масштабний еколого-культурний фестиваль «Черемош-Фест» у Верховинському районі. На Київщині на захист майбутнього заказника «Чернечий ліс» розгорнулася масштабна протестна кампанія із залученням значної частини жителів с. Лісники. А. Плигою опублікована концептуальна стаття «5 національних парків, які варто створити»³.
- 4. Збір та переведення у загальний доступ інформації про ПЗФ.** З ініціативи ЕПЛ, НЕЦУ та ДОП м. Київ розпочата робота із збору архіву документації щодо існуючих територій ПЗФ в електронному вигляді. Архів включає фотовідбитки всієї доступної документації щодо існуючих ПЗФ. З метою збору інформації з допомогою Мінприроди організовуються експедиції в обласні департаменти екології та природних ресурсів. Загалом зібрано понад 80 000 документів. Група активістів географічних факультетів КНУ та ХНУ, а також НПП «Слобожанський» організувала цифрування контурів ПЗФ на базі відкритої системи OSM. Також силами

НЕЦУ, ДОП м. Київ та порталу «Природа України» розпочалось створення мережі сайтів, присвячених ПЗФ кожної з адміністративних одиниць (Київська⁴, Харківська⁵, Херсонська⁶, Луганська⁷ області та м. Київ⁸). На сайті «Степи України» зібрано у відкритому доступі 1024 видання про ПЗФ степові зони України⁹.

5. **Видавнича діяльність.** ЕПЛ підготували та видали 2 томи дослідження «Льодовиковий період в заповідній справі» (за 2014–2015 роки), а також посібник «Виявлення територій, придатних для оголошення об'єктами природно-заповідного фонду»¹⁰. ГО «Спілкування без кордонів» підготували та видали посібник по налагодженню співпраці з ПЗФ для бізнесу «Спільна справа з національним природним парком: посібник для громадських активістів та підприємців»¹¹.
6. **Допомога установам ПЗФ та землекористувачам.** Протягом 2015 року ГО «Спілкування без кордонів» спільно з Мінприроди провели низку вебінарів, направлених на підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ¹². Лекторами таких вебінарів виступили активісти неурядових організацій. ЕПЛ, НЕЦУ та Департамент заповідної справи Мінприроди України підготували посібник щодо методології виявлення територій, придатних для заповідання та провели у м. Заліщики кількадедний тренінг для працівників обласних департаментів екології.

Дружина охорони природи «Зелене майбутнє» та рух «Друзі парків» розгорнули кампанію по волонтерській допомозі установам ПЗФ. Зокрема, проведені акції та встановлені охоронні та інформаційні аншлаги в РЛП «Лиса гора» у Києві (в т.ч. прокладена екологічна стежка, встановлено обмежуючі проїзд конструкції, встановлено будиночок охорони). Аналогічну акцію по допомозі РЛП «Дніпровські острови» започаткувала Спілка човнярів Київщини. Проведені волонтерські виїзди по допомозі РЛП «Міжрічинський», Карпатському біосферному заповіднику, НПП «Джарилгацький», НПП «Білобережжя Святослава», НПП «Меотида»¹³, РЛП «Знесіння»¹⁴ та НПП «Святі гори»¹⁵. Розгорнута кампанія на захист НПП «Двурічанський»¹⁶, кампанія проти рубок в НПП «Бузький гард»¹⁷ та проти забудови заказника «Хутір Чубинського»¹⁸ та інші. У електрон-

ному виданні «Інсайдер» та газеті «Природа і суспільство» започатковано цикли публікацій про окремі НПП.

7. **Обстеження актуального стану ПЗФ.** Протягом досліджуваного періоду ЕПЛ провели дослідження актуального стану ПЗФ в зоні АТО. У рамках конкурсу «Вікі любить Землю» обстежено понад 500 ПЗФ на предмет порушень природоохоронного законодавства, Ще близько 130 обстежено під час окремих виїздів ДОП «Зелене Майбутнє», ЕкГ «Печеніги», ЕПЛ та НЕЦУ.
8. **Популяризація ПЗФ.** Проведена низка кампаній в пресі (близько 30), направлених на висвітлення проблем окремих ПЗФ. В Києві народним депутатом І. В. Луценком проведено круглий стіл щодо проблем столичних ПЗФ¹⁹.
9. **Захист ПЗФ у судах.** Протягом 2014–2015 років тривали судові процеси щодо захисту території заказника «Пірнівський» на Київщині, щодо захисту Верховинського НПП від перевірок Держфінінспекції²⁰.

¹ <http://wikilovesearth.org.ua/>

² <http://pryroda.in.ua/konkurs-pzf/>

³ http://ua.igotoworld.com/ua/article/547_zapovidna-ukrajina-5-nacionalnih-parkiv-jaki-varto-stvoriti.htm

⁴ <http://pryroda.in.ua/kyiv-region>

⁵ <http://pryroda.in.ua/kharkiv-region/>

⁶ <http://pryroda.in.ua/kherson-region/>

⁷ <http://pryroda.in.ua/lugansk-region/>

⁸ <http://pryroda.in.ua/kyiv-pzf/>

⁹ <http://pryroda.in.ua/step/statti-ta-vydannya-pro-stepovi-zapovidni-terytoriyi/>

¹⁰ Виявлення територій, придатних для оголошення об'єктами природно-заповідного фонду / Олексій Василюк, Анастасія Драпалюк, Григорій Парчук, Дарія Ширяєва. За заг. редакцією Олени Кравченко — Львів, 2015, 80 с.

¹¹ <http://ngo-cwb.blogspot.com/p/spilna-sprava-z-npp.html>

¹² <http://pryroda.in.ua/zapzf/vebinar-rozvytok-volonterskoho-ruhu-pry-ustanovah-pzf-petro-tyestov/>,

¹³ <http://www.0629.com.ua/news/802172>

¹⁴ <http://www.gazeta.lviv.ua/news/2015/04/15/41850>

¹⁵ <http://www.slavrada.gov.ua/?view=news&newsID=9649>

¹⁶ <http://pecheneg.org.ua/ru/taxonomy/term/24>

¹⁷ <http://pryroda.in.ua/zapzf/category/1/npp-buzkij-gard/>

¹⁸ <http://pryroda.in.ua/zapzf/tag/hutir-chubynskoho/>

¹⁹ <http://maidanpresscenter.com.ua/ua/news/sotsialno-kulturni/item/2200-kyiv-zelena-chy-kam-iana-stolytsiayevropy.html>

²⁰ <http://pecheneg.org.ua/uk/node/1228>

Порушення в об'єктах ПЗФ, виявлені в 2014–2015 років

Стан дотримання природоохоронного законодавства на території об'єктів ПЗФ, що не мають адміністрації, здавна є темою небезпідставних хвилювань природоохоронців. У 2014–2015 роках активісти громадських організацій (ДОП м. Києва, ЕкГ Печеніги, НЕЦУ, Вікі-спільнота) здійснювали відстеження порушень в об'єктах ПЗФ в різних регіонах. Більшість таких порушень викликані систематичною відсутністю контролю за дотриманням природоохоронного законодавства на об'єктах ПЗФ та здійснюються стихійно місцевим населенням. Інша частина порушень викликана також відсутністю практики регулярних покарань за такі порушення і є результатом прийняття рішень різного рівня, що не враховують охоронний режим об'єктів ПЗФ.

1. **Відсутність охоронних знаків та інформаційних анілагів:** заказник «Івахновецький», пам'ятки природи «Товтра Самовита», «Товтра Черчецька»¹ (Хмельницька обл.); «Старий дуб», «Багатовікове дерево дубу звичайного», «Дуб Котова», «Дуб Янати», «Дуб Крістера»², «Одне дерево бука лісового» («Бук Бурачинського») (вул. Тімірязєва, 1), «Метасеквойя», «Віковий Каштан» (вул. Китаївська), «Байкова гора», «Дуб Бай-Бай», «Природний об'єкт цілини»³, ПП «Замкова гора», «Літописні гори», «Екзотичні дерева платану та ялиці», «Каштан Воітвенського»⁴

(м. Київ); «Дуб у саду ім. Тараса Шевченка» (м. Харків)⁵, заказник «Завадівський» (Львівська обл.)⁶, заказник «Калиногірський» (Черкаська обл.)⁷; РЛП «Тилігульський», заказники «Діброва болотного дуба», «Чогодарівський», «Костянська балка», пам'ятки природи «Михайлопільський», «Акація біла» (м. Одеса, ріг вулиць Старо-портофранківської і Розкидайлівської)⁸ (Одеська обл.); пам'ятки природи «Філонова балка», «Скеля Кристал і скеля Кварцитова», «Скеля Сова Пимонова», «Гранітні скелі», «Захарівська фортеця», заказники «Висока скеля над р. Берда», «Цілинна ділянка»⁹ (Бердянський р-н, Запорізька обл.); ППСМ «Турбівський парк»¹⁰ (Вінницька обл.); Ботанічний сад, заказники «Пташиний гай», «Гнідавське болото»¹¹ (м. Луцьк, Волинська обл.); ПП «Туя західна», «Біота східна» (вул. Драй — Хмари, 10), «Ялина колюча» (вул. Гунська, 96), «Дуб скельний», «Дуб звичайний» (по вул. Танкістів), «Горіх чорний» (м. Кам'янець-Подільський)¹². Також виявлене **пошкодження охоронного знаку у пам'ятки природи:** пам'ятка природи «Чорноглазівська» (м. Харків)¹³ та заказника «Поясківський-2» (Житомирська обл.)¹⁴.

2. **Помилки у тексті охоронних знаків.** Пам'ятка природи «Дуби 6 листопада» має один охоронний знак з такою назвою, а інший — «Дуби та липи 6 листопада»¹⁵, ПП «Каштани Гришка» — на охоронному знаку

- вказано «Каштан Шевченка», ПП «Тополя метробудівська» — на охоронному знаку вказано «Тополя метростроївська», ПП «Дуб-хитрун» — на охоронному знаку зазначено «Віковий дуб»¹⁶, ПП «Липа Петра Могили» має охоронний знак «Вікова липа»; «Дуб по Харківському шосе» має щит з назвою «Вікове дерево дуба-красеня»; для дерева по вул. Китаївський, 15: «Віковий дуб» і «Віковий каштан»¹⁷ (м. Київ); заказник «Касова гора» має охоронний знак «Оглядовий майданчик на касовій горі»¹⁸ (Львівська обл.), парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Новоселицький» (Хмельницька обл.)¹⁹; охоронний знак заказника «Андрусівський ліс-1» стоїть на місці двох заказників «Андрусівський ліс-1» і «Андрусівський ліс-2» (Житомирщина)²⁰.
3. **Наявність охоронних знаків на об'єктах, що не віднесені до природно-заповідного фонду.** Кв. 61 Хотівського лісництва — «Ходосівське городище»²¹ (Київська обл.); ПП «Клен сріблястий» (м. Кам'янець-Подільський, вул. Ю. Сіцинського, 2), «Гінкго дволопате-вий» (м. Кам'янець-Подільський, вул. Драй-Хмари, 10)²². Ці об'єкти не оголошені як ПЗФ. «Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення Садиба Терещенка» крім самого парку, міститься і в сусідньому селі Червоне, де парку такого нема (Житомирщина)²³.
 4. **Відсутність самих об'єктів ПЗФ або їхніх частин.** Пам'ятки природи «В'яз гладкий» (м. Одеса, вул. Плієва, 2), «Гінкго більбоа» (м. Одеса, санаторій «Росія»)²⁴; ПП «Вікові дерева Береки»²⁵ (м. Київ); ПП «Софора японська» (м. Кам'янець-Подільський, зростає по вул. Сіцинського, 2)²⁶, у 2015 спиляли ПП «Мануйлівський дуб» (м. Дніпропетровськ)²⁷, на Житомирщині повністю вирубані заказник «Андрусівський ліс 2»²⁸.
 5. **Збереження юридичного статусу вже зниклих фізично об'єктів ПЗФ.** Оперативність прийняття рішень про скасування статусу втрачених об'єктів ПЗФ досить різна. Тому нерідко після фізичної втрати пам'ятки природи минає чимало часу, поки буде прийняте рішення про скасування її статусу. Станом на 2015 рік нам відомі втрачені пам'ятки природи, з яких досі не знято природоохоронний статус. Так, наприклад, на Львівщині 28.10.2002 року буревій знищив ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Магнолія Кобус», що зростала на території

ДП «Львівське ЛГ». Рішенням комісії, скликаної 2013 року, рекомендовано ліквідувати залишки дерева (на сьогодні не існує навіть пня). Працівники ДП «Львівське ЛГ» висадили на місці втраченої пам'ятки нову магнолію того ж сорту²⁹. Аналогічна ситуація склалась у м. Києві із ботанічною пам'яткою природи місцевого значення «Каштан Воїтвенського». У 2013 році з'явилась загроза загибелі дерева в результаті розходження його двох стовбурів. 21 травня стовбури були зв'язані міцним тросом та заплановано лікування тріщини³⁰. Але 3 червня дерево розкололося надвое, після чого наступного дня було спиляне працівниками КП УЗН Шевченківського району м. Києва. Проте, рішень про скасування юридичного статусу цих пам'яток не прийнято досі³¹.

6. **Умисне пошкодження об'єктів ПЗФ.** 19.06.2015 р. відбувся умисний підпал західної околиці відділення Голосіївського НПП «Біличанський ліс»³² (м. Київ).
7. **Прийняття рішень про надання території ПЗФ у приватну власність.** Такі випадки раніше були відомі для 23 об'єктів ПЗФ Київщини³³. Також, повністю розпаювали заказник «Мирчакова Балка» на Харківщині³⁴. При цьому, після звернень 2013 року, в т.ч. в умовах полярної ротації влади, жодних змін щодо ліквідації цих порушень не відбулось.
8. **Відсутність доступу до об'єкту ПЗФ.** ПП «Екзотичні дерева платану та ялиці»³⁵ — об'єкт розміщений на закритій території в дворі Київської міської ради; ПП «Крістєрова гірка» — об'єкт незаконного огороженіи парканом та первтворений на внутрішній парк житлового комплексу «Паркове місто»³⁶ (м. Київ).
9. **Пошкодження об'єктів ПЗФ або умов зростання пам'ятки природи чи їх самих.** ПП «Сосна Відьми Митла»³⁷, «Вєрба з дубом» (Черкаська обл.)³⁸ — навколо заповідних дерев повністю знищена вся лісова рослинність навколо; «Бульвар ім. Т. Шевченка» (Київ) — в травні 2015 року розпочато вирубку окремих дерев³⁹, заказник «Межигірсько-Пуша-Водицький» — в 2015 році використовувався для масової заготівлі березового соку⁴⁰, ППСІМ «Маріїнський парк», «Міський сад», «Хрещатий парк» — територія пошкоджена під час розміщення т.з. «Антимайдану» на початку 2014 року⁴¹; ВППСІМ «Володимирська гірка» — більшість дерев в парку в 2014 році виявились обмотаними ре-

кламою чаю «Ліптон»⁴²; ПП «Буки у парку Перемоги» — відсутні 3 дерева з 6 які отримували охоронний статус⁴³, ПП «Каштан Воітвенського» (попри те що дерево ще в 2013 році зруйнувалось, досі з нього не знято охоронний статус⁴⁴. (Київ); аналогічно — ПП «Айлант високий», «Липа європейська, форма розсіченолиста» (м. Кам'янець-Подільський) — дерева зламались з віком, проте досі числяться пам'ятками природи⁴⁵, «Алея горіха Зібольда» (м. Вінниця) — повністю вирубана та заасфальтована⁴⁶. У Луцьку вирубана за дорученням міського голови більша частина дерев в заказнику «Пташиний гай»⁴⁷ (між іншим на вказане порушення МВС і Держекоінспекція відмовились реагувати)⁴⁸.

10. Діяльність на території об'єктів ПЗФ, що призводить до їхнього руйнування. У заказнику «Поясківський» розпочався нелегальний видобуток бурштину⁴⁹. Практично знищений заказник «Лісові насадження» поряд з Поліським заповідником⁵⁰ (Житомирська обл.). ПП «Три Брати» (Київщина) — у 2014 році на центральному кургані збудована бесідка⁵¹; будівництво малої ГЕС в межах гідрологічного заказника «Білий Черемош»⁵². У Києві у 2015 році розпочато масштабну реконструкцію РЛП «Партизанська слава»: засипання озера, руйнування прибережної водної рослинності, будівництво МАФів.

Дослідження Андрія Плиги показало, що чверть заказників Київщини зазнала суцільних рубок⁵³ («Березовське», «Катюжанський»⁵⁴, «Чернинський», «Цезарівський», «Мутвицьке», «Кончаки», «Унава», «Маслівський», «Борщівський», «Діброва», «Обухівський», «Дзвінківський», «Жорнівський», «Жуків Хутір», «Первомайське», «Старопетрівські соснові насадження»)⁵⁵. Дослідник переконаний, що вибіркові санітарні рубки охопили всі ПЗФ Київщини, що знаходяться на землях державного лісового фонду.

27.02.2015 року на території природно-заповідного фонду в межах Мигіївської сільської ради Первомайського району Миколаївської області біля колишнього санаторію «Бузькі пороги» працівниками служби державної охорони природно-заповідного фонду НПП «Бузький Гард» виявлено здійснену незаконну порубку (без відповідного дозволу) зелених насаджень природного походження. Порубку здійснено на земельній ділянці, яка надається НПП «Бузький Гард» в постійне користування, та

земельній ділянці, наданій в оренду громадянину Юрченко О. О.⁵⁶

ТзОВ «Нерудпром плюс» планує розпочати роботи з видобутку торфу на території торфовища «Ступно» площею 166 га в межах Ступнівської сільської ради (Рівненська обл.)⁵⁷. Торфовище «Ступно», як зазначено у листі департаменту екології та природних ресурсів Рівненської ОДА № 139/03/1-09/15 входить до складу РЛП «Дермансько-Мостівський»⁵⁸.

Варто загадати і прокладання велосипедних доріжок в низці ПЗФ м. Києва, таких як «Сирецький гай», «Дубки», «Голосіївський парк імені М. Рильського», «Лиса гора». У 2015 році відбулась спроба законодавчого обмеження заїзду на велотранспорті в ПЗФ, ініційована з подачі Київського еколого-культурного центру головою профільного екологічного комітету М. Томенком. У ППСМ «Сирецький гай» відбулось кілька безпрецедентних акцій, що могли з великою вірогідністю стати причиною загибелі велосипедистів. Так, на стрімких схилах були перекопані велодоріжки⁵⁹ (самовільно прокладені) та підступно присипані листям (після цього був важко травмований велосипедист. У Дендропарку «Олександрія» була проведена акція шипування дерев з метою убезпечити їх від вирубки⁶⁰.

Разом з тим, в Києві запланована реконструкція 16 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва («Хрещатий», «Володимирська гірка», «Маріїнський» і «Міський сад», «Печерський ландшафтний парк», «Парк імені Шевченка», «Наводницький», «Парк імені Рильського», «Нивки», «Сирецький», «Парк імені Пушкіна», «Березовий гай», «Парк Партизанської слави», «Юність», «Перемога», «Відрадний»), що може призвести до суттєвого погіршення їх стану як об'єктів ПЗФ⁶¹. В РЛП «Партизанська слава» вже розпочаті роботи з «Благоустрою», що відразу проявили себе як фактор потужного негативного впливу на природні комплекси ПЗФ⁶². Така реконструкція не погоджена з Мінприроди.

На багатьох територіях ПЗФ розміщені несанкціоновані сміттєзвалища. У Києві такі виявлені у НПП «Голосіївський» (відділення «Біличанський ліс») та заказнику «Межигірсько-Пуца-Водищенський»⁶³, заказнику «Острів Жуків»⁶⁴.

У НПП «Нижньосульський»⁶⁵ та НПП «Бузький Гард» невідомі скуповували у місцевого населення болотних черепах по вартості 100 грн за одну живу особину, провокуючи масове

виловлювання черепах на землях ПЗФ. Згодом, тварин оптовими партіями відправляли до Гонконгу для вживання в їжу.

11. Невідповідність дійсного місцезнаходження об'єкту ПЗФ інформації, вказаній в рішеннях про створення. ПП «Тюльпанове дерево» (м. Кам'янець-Подільський, зростає на вул. Л. Українки, 67; у документах — невірна адреса вул. Л. Українки, 77); «Липа кримська» (м. Кам'янець-Подільський, зростає по вул. Л. Українки, 60, у документах — вул. Л. Українки, 70), «Ялина колюча (ф. сиза)» (м. Кам'янець-Подільський, зростає по вул. Л. Українки, 71, у документах — вул. Л. Українки, 91)⁶⁶.

а) земельні махінації. В заказнику «Хутір Чубинського»⁶⁷ (Київська область) зменшена площа при винесенні меж в натуру. Ландшафтний заказник «Хутір Чубинського» був створений у Бориспільському районі у 1994 році, шляхом прийняття Указу Президента України від 10.02.94 р. № 750/94. У тексті указу було зазначено, що площа заказника становить 10 га. Детальні сучасні карти у працівників місцевих органів земельних ресурсів з'явилися порівняно нещодавно. На рівні сільських рад і районних станом на 1994 рік обрахунки точної площі земельних ділянок мали значно більшу похибку ніж сьогодні. Тому реальна площа заповідних територій, оголошених у минулі роки інколи може трохи відрізнятись від того, що записано в Указі. Практично всі об'єкти природно-заповідного фонду, що були створені на Київщині до 2000-х мають площу, зазначену з точністю до гектара, або навіть десятків гектарів. Реально це вказує на відсутність в тогочасних умовах можливості здійснити точний обрахунок площі ділянки що заповідається. При створенні заповідної території всі землекористувачі погоджують картографічні матеріали, а площу вже згодом мають уточнювати земельники. Цифра «10 га» виникла з пропозиції науковців Інституту ботаніки, що готували пропозиції щодо заповідання цінних природних територій ще у 1989 році, коли підрахувати площу земельної ділянки взагалі було для біолога великою проблемою. З умовної пропозиції науковців, цифру «10 га» переписали у документацію про створення заказника, підготували кар-

тосхему, погодили її та оголосили заказник. Дослідження оригінальної картографії, на основі якої створено заказник «Хутір Чубинського» показало що, площа заказника виявилась трохи більша ніж умовна вказівка площі в Указі. Користуючись цим, при винесенні меж заказника у натуру, що відбулось порівняно недавно, Великоолександрівська сільська рада замовила виготовлення земельного акту саме на площу 10 га, а не на дійсну площу ділянки що заповідалась. При цьому, щоб вилучення частини заказника не було помітно, його конфігурацію зберегли, а площу зменшили⁶⁸.

Під час обстеження Публічної кадастрової карти, О. Василюк виявив, що вся територія ландшафтного заказника «Стугна» (Обухівський р-н, Київська обл; 58,5 га) передана у приватну власність фізичним особам і більше не віднесена до земель лісового фонду⁶⁹.

12. Неточна і хибна інформація у документації щодо ПЗФ. Дослідження архіву ПЗФ м. Київ, що було проведене В. Скворцовою, показало:

- а) відсутність документації для таких об'єктів ПЗФ: «Пляхова», «Дуб на синій воді», «Дуб Фролкина», «Дуб Шурун», «Жуків острів», «Літописні гори», «Шевченків дуб», «Шовковиці Шевченка та Стуса»;
- б) в РЛП «Дніпровські острови» (м. Київ) є острів Великий та декілька островів без назви (біля о. Кільнища і о. Муромця), які знаходяться за офіційними межами міста. Також у склад РЛП входить частина острова Муромець, що не належить до міста;
- в) Біличанський ліс (частина НПП «Голосівський») згідно Указу Президента та матеріалів погодження, входить лише в Святошинський район, але за картографічними матеріалами видно, що його частини є також в Подільському (240 га) і Оболонському (563 га) районах;
- г) існування кількох назв одних і тих самих об'єктів, що викликає плутанину в їхньому обліку. Наприклад, ботанічні пам'ятки природи мають дві паралельні назви — «Липа Петра Могили» і «Вікова липа»; «Дуб по Харківському шосе» і «Вікове дерево дуба-красеня»; для дерева по вул. Китаївський, 15: «Віковий дуб» і «Віковий каштан»;

д) у різних джерелах вказані різні дані щодо заказника «Рибне». Адміністративний район вказано в усіх джерелах невірно (Дарницький замість Дніпровського). Площа території у багатьох джерелах вказана 4 га, замість справжньої площі 162 га, яку дослідники знайшли у збірці матеріалів «Інвентаризація об'єктів природно-заповідного фонду м. Києва» 1992 року, що виконувалась Інститутом «Київпроект» на замовлення територіального органу Мінприроди⁷⁰.

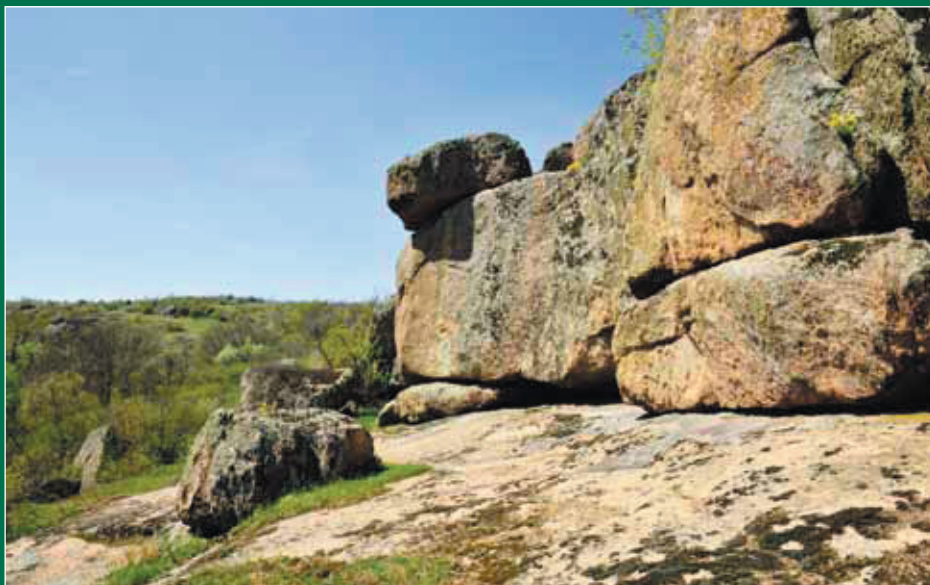
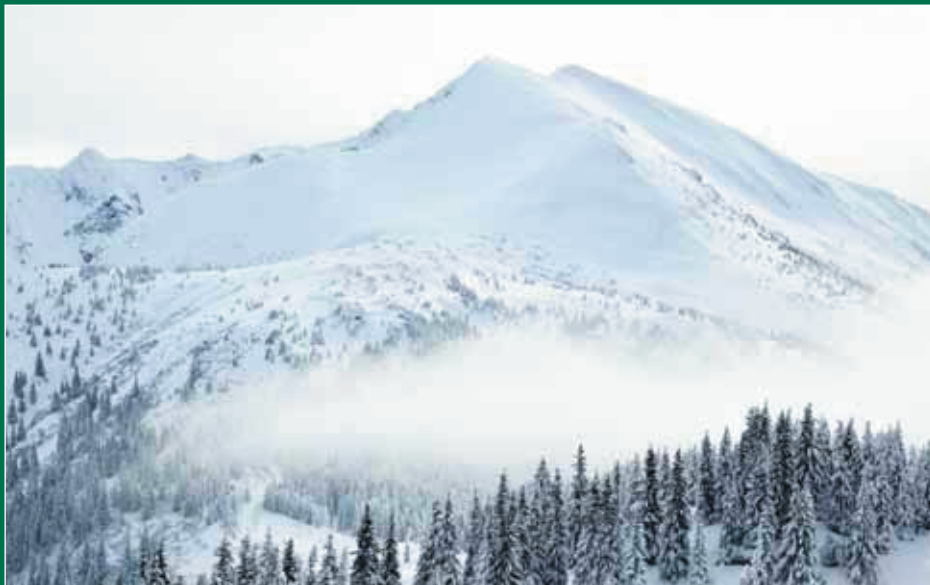
Загальними висновками, що можуть бути зроблені внаслідок аналізу виявлених порушень, є:

1. Низька культура поведення населення на територіях ПЗФ та особливо — культура поведення з охоронними знаками ПЗФ
2. Відсутність будь-якого моніторингу стану ПЗФ з боку державних органів.
3. Відсутність системної роботи з підтримання мережі охоронних знаків та інформаційних аншлагов (в т.ч. низька якість підготовки таких охоронних знаків).

¹ Обстеження проведене О. Василюком, Д. Ширяєвою та І. Балашовим у 2014 р.
² Обстеження проведене В. Скворцовою, Д. Ширяєвою та О. Василюком у 2015 р.
³ Особисте повідомлення М. Сарпулова (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
⁴ <http://pryroda.in.ua/dop-kyiv/poshuky-zapovidnyh-kutochkiv-na-hreschatyku/>
⁵ Особисте повідомлення Т. Кругляк (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
⁶ Особисте повідомлення Т. Рикмаса (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
⁷ Особисте повідомлення К. Сало (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
⁸ Особисте повідомлення К. Красницької (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
⁹ <http://pryroda.in.ua/dop-kyiv/obstehennya-obyektiv-pryrodo-zapovidnoho-fondu-v-seredniy-techii-r-berda/>
¹⁰ Особисте повідомлення В. Семенюка (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
¹¹ Обстеження проведене Д. Ширяєвою та О. Василюком у 2015 р.
¹² Особисте повідомлення М. Сарпулова (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
¹³ Особисте повідомлення Т. Кругляк (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
¹⁴ Особисте повідомлення І. Хомяка
¹⁵ Обстеження проведене В. Скворцовою, Д. Ширяєвою та О. Василюком у 2015 р.

¹⁶ Особисте повідомлення М. Сарпулова (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
¹⁷ Обстеження проведене В. Скворцовою
¹⁸ Особисте повідомлення школярів Бовшівської ЗОШ, (в рамках конкурсу «Зелені перлини-2015»)
¹⁹ Особисте повідомлення Я. Вереск (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
²⁰ Mokrizzioni https://www.facebook.com/mokrizzioni/posts/484211648409092?__mref=message_bubble
²¹ Обстеження проведене О. Василюком, Д. Ширяєвою та В. Костюшиним у 2015 р.
²² Особисте повідомлення М. Сарпулова (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
²³ Mokrizzioni https://www.facebook.com/mokrizzioni/posts/484211648409092?__mref=message_bubble
²⁴ Особисте повідомлення К. Красницької (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
²⁵ <http://pryroda.in.ua/dop-kyiv/poshuky-zapovidnyh-kutochkiv-na-hreschatyku/>
²⁶ Особисте повідомлення М. Сарпулова (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
²⁷ <http://www.dniprograd.org.ua/news/society/22952>
²⁸ https://www.facebook.com/mokrizzioni/posts/484211648409092?__mref=message_bubble
²⁹ Лист Департаменту екології та природних ресурсів Львівської ОДА №04-1749 від 24.06.2015 року
³⁰ <http://for-ua.com/kyiv/2013/05/21/142554.html>
³¹ http://wikilovesearth.org.ua/2015/06/vtracheni_poshuk/
³² <http://pryroda.in.ua/zapzf/zabudovnyku-pidpalyl-bilychanskyu-lis/>
³³ <http://kiev.pravda.com.ua/news/50fd5762dc137/>
³⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=YCc3aazwdwQ>
³⁵ <http://pryroda.in.ua/dop-kyiv/poshuky-zapovidnyh-kutochkiv-na-hreschatyku/>
³⁶ Обстеження провели 7.06.2015 В. Скворцова, О. Василюк, Є. Іваненко та Д. Ширяєва.
³⁷ Особисте повідомлення користувача Dniprovyh (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
³⁸ Обстеження провели в червні 2014 року П. Тестов, А. Сагайдак, Д. Ширяєва, О. Василюк
³⁹ <http://eveningkyiv.com/article/23882>, <http://epl.org.ua/novini/anons/backPid/1/article/7925/>
⁴⁰ <http://pryroda.in.ua/necu/nevidomi-zarady-soku-ukyvskomu-zapovidnomu-lisi-ponivechly-berezy-pidozruuyetsya-kyivzelenbud/>
⁴¹ <http://necu.org.ua/stan-mariyinsko-ho-parku-pislyamitynhu-tyahne-na-kryminal-pryrodoohorontsi/>
⁴² <http://pryroda.in.ua/necu/dopomozhit-vidchystytparky-vid-reklamy/>
⁴³ Особисте повідомлення М. Сарпулова (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
⁴⁴ <http://pryroda.in.ua/zapzf/u-kyuevi-znyschylyzapovidnyu-kashtan-voistvensko-ho/>
⁴⁵ Особисте повідомлення М. Сарпулова (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
⁴⁶ <http://pryroda.in.ua/zapzf/za-vyrubku-zapovidnoyialeyi-u-vinnitsi-porushena-kryminalna-sprava/http://pryroda.in.ua/zapzf/minpryrody-zapovidna-aleya-u-vinnitsi-znyschena-nezakonno/http://pryroda.in.ua/zapzf/zahyst-zelenyh-zon-chy-polityka/>; <http://pryroda.in.ua/zapzf/zahyst-zelenyh-zon-chy-polityka/>

- in.ua/zapzf/u-vinnytsi-znyschuyut-tsinnu-pamyatku-pryrody/
- 47 <http://pryroda.in.ua/dop-kyiv/komunalni-sluzhby-lutska-zustrily-vesnu-rubkoyu-ta-spalyuvanniam-derev-zapovidnoho-ptashynoho-hayu/>
- 48 <http://pryroda.in.ua/zapzf/lutska-militsiya-vidmovylas-zurynnyaty-vyrubku-zapovidnoho-ptashynoho-hayu/>
- 49 <http://life.pravda.com.ua/society/2015/06/2/194898/>
- 50 Озвучено 12.06.2015 під час Круглого столу щодо діяльності органів СБУ в питанні боротьбі з вирубкою бурштину (Київ, актовa зала НАН України, 12.06.2015 року)
- 51 <http://pryroda.in.ua/zapzf/znovu-bezdiyalnist-ekoinspektsiyi/>; https://www.facebook.com/wle.ua/posts/358012427728296?__mref=message_bubble
- 52 <http://wwf.panda.org/uk/?245490/Biliy-Cheremosh>
- 53 http://texty.org.ua/pg/article/textynewseditor/read/59871/Chvert_zakaznykiv_Kyjivskoj_oblasti_pidpala_pid_sucilni
- 54 <http://pryroda.in.ua/forest/stara-pisnya-pro-holovne-rubky-v-zakaznykah/>; <http://pryroda.in.ua/forest/skarhana-porushennya-pryrodoohoronnoho-zakonodavstva-v-zakaznyku-katyuzhansky/>
- 55 <http://texty.org.ua/pg/news/editorial/read/59939/>
- 56 <http://www.mykolayiv-oda.gov.ua/ua/news/?id=16132>
- 57 <http://www.zdolbunivcity.net/holova-zdolbunivskoj-rda-inozemni-investory-vid-nas-v-shotsi/>
- 58 <http://epl.org.ua/events/1925-terytorii-pzf-tsinnishi-za-hospodarsku-diialnist-u-mezhakh-ikhnikh-terytorii>
- 59 <http://veddro.com/2015/04/v-kieve-obnaruzheniisamyie-neekologichnyie-v-mire-velosipedisty/>
- 60 <http://ecoethics.ru/aktsiya-ekotazha-shipovaniya-derev-v-zapovednom-dendroparke-aleksandriya/#more-11110>
- 61 <http://pryroda.in.ua/zapzf/epl-kmda-shukaye-investoriv-na-kryminalne-porushennya/>
- 62 <http://pryroda.in.ua/zapzf/prybyrannya-v-parku-korystchy-shkoda/>
- 63 Особисте повідомлення О. Соколенка
- 64 <http://pryroda.in.ua/dop-kyiv/zhukiv-ostriv-abopalomnytstvo-zapovitnym-smittyezvalyschem/>
- 65 <http://necsi.org.ua/zlochynsi-skupovuyut-chererah-unnatsionalnotu-parku/>
- 66 Особисте повідомлення М. Сарапулова (в рамках конкурсу «Вікі любить Землю-2015»)
- 67 <http://pryroda.in.ua/zapzf/na-kyivschyni-zabudovuyut-zakaznyk/>
- 68 <http://epl.org.ua/novini/anons/backPid/393/article/7889/>
- 69 <http://kiev.pravda.com.ua/news/5617f613ce665/>
- 70 ДИНАМІКА ТА ПРОСТОРОВИЙ РОЗПОДІЛ ОБ'ЄКТІВ ТА ТЕРИТОРІЙ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ МІСТА КИЄВА. Київська міська державна адміністрація Державний комунальний проектний комплекс «КИЇВПРОЕКТ» «Інвентаризація об'єктів природно-заповідного фонду м. Києва».

Не для продажу

